

**ÜÇ NESİL KADININ KENTE İLİŞKİN MEKANSAL PRATİKLERİ:
ÇORUM VE İZMİR ALIĞA ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN BİR ÇALIŞMA**

Demet BAYAR KILIÇARSLAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

AĞUSTOS 2020

Demet BAYAR KILIÇARSLAN tarafından hazırlanan “ÜÇ NESİL KADININ KENTE İLİŞKİN MEKANSAL PRATİKLERİ: ÇORUM VE İZMİR ALIĞA ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN BİR ÇALIŞMA” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Mimarlık Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Zeynep ULUDAĞ

Mimarlık Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Başkan: Prof. Dr. Esin BOYACIOĞLU

Mimarlık Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Üye: Prof. Dr. Güven Arif SARGIN

Mimarlık Ana Bilim Dalı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

.....

Tez Savunma Tarihi: 20/08/2020

Jüri tarafından kabul edilen bu çalışmanın Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Dr. Cevriye GENCER

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

.....
Demet BAYAR KILIÇARSLAN
20/08/2020

ÜÇ NESİL KADININ KENTE İLİŞKİN MEKÂNSÂL PRATİKLERİ: ÇORUM VE İZMİR ALİAĞA ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN BİR ÇALIŞMA

(Yüksek Lisans Tezi)

Demet BAYAR KILIÇARSLAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Ağustos 2020

ÖZET

Kent, zaman içinde değişen sosyo-kültürel yapısı ile içinde barındırdığı toplumları etkiler ve kendisi de bu değişimden etkilenir. Toplumsal yapının değişmesi, kentin sosyolojik olduğu kadar fiziksel mekânını da dönüşüme uğratar. Bu dönüşümün ana unsurlarından olan sosyal ve fiziksel çevre, o toplumda kamusal alanın anlamını ve kullanımını değiştirir. Gündelik hayatın mekânsal devinimi içinde, kamusal alanla ilişkileri en karmaşık olan gruplardan biri de kadınlardır. Ülkemizde, kadınların kentsel kamusal alana ve özel alana dair mekânsal deneyimleri, her bir nesil için keskin farklılıklar gösterir. Farklı kuşaklardan kadınların gündelik yaşam deneyimleri değerlendirildiğinde; bu bağlamdaki farklılıklar bize kent mekânını, kültürünü, hafızasını ve tarihini okumamız için önemli veriler sunabilir. Bu tezin amacı; aynı etnik kökenden gelen üç kuşak kadının farklı zaman dilimlerinde, farklı kent mekânlarına erişimlerini ve gündelik yaşam pratiklerini, deneyimledikleri kentler üzerinden karşılaştırmalı olarak incelemektir. Kırsaldan kente göç hareketi, azınlık olma durumu ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkilerini mekânsal deneyimler üstünden okuyarak “kadın ve mekân” olgusuna eleştirel bir değerlendirme yapılması hedeflenmiştir. Çalışma; üç kuşak kadın ve onlarla birlikte kamusal mekân deneyimi yaşamış olan diğer kullanıcılar ile yapılan derinlemesine görüşmeler, kentlere ait görsel ve yazılı kaynaklar aracılığı ile kent mekânlarına ve kent tarihine ait bilgileri ortaya koyan bir tarih belgelemesidir. Farklı zaman dilimlerindeki sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapıların, kadının kent mekânına erişiminde ve kamusal mekân kullanımında ne derece etkili olduğu, bu etkileşimin mekânı nasıl değiştirdiği araştırılmış ve çalışma sonucunda kuşaklar arası keskin farklılıklara ulaşılmıştır. Tezin araştırmasına konu olan kentsel deneyimler; Çorum ili merkez ilçesi ve İzmir ili Aliağa ilçesi ele alınarak değerlendirilmiştir.

Bilim Kodu : 801102
Anahtar Kelimeler : Kadın, kent, kamusal mekân, toplumsal cinsiyet, gündelik yaşam pratikleri
Sayfa Adedi : 126
Danışman : Prof. Dr. Zeynep ULUDAĞ

URBAN SPATIAL PRACTICES OF THREE GENERATIONS OF WOMEN: A STUDY
ON CORUM AND IZMİR ALIAGA

(M. Sc. Thesis)

Demet BAYAR KILIÇARSLAN

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

August 2020

ABSTRACT

City influences the societies it contains within its socio-cultural structure that changes in time while it is also influenced by this change. The change in social structure transforms the physical environment of the city as well as its sociological environment. Social and physical environment, which are among the key elements of this transformation, change the meaning and use of the public space in that society. The one of groups who use public space most complicated within the spatial routine of daily life are women. In our country, spatial experiences of women related with the urban public space and private space show sharp differences for each generation. When the daily life experiences of women from different generations are assessed, the differences within this context can give us important data to read the urban space, culture, memory and history. The aim of this study is to comparatively examine the access to urban space and daily life practices of three generations of women coming from the same ethnic origin and living different cities. It is also aimed to make a critical assessment of the phenomenon of “woman and space” by reading the rural-urban migration, minority status and social gender roles through spatial experiences. The study is an oral history document that reveals information about urban sites and urban history through in-depth interviews with three generations of women and other users who have had a public space experience with them, and through visual and written sources of the city. It was researched to what extent the socio-cultural, socio-economic and socio-political structures in different time zones are effective in women's access to urban space and their use of public space, how this interaction changes the space and accordingly how sharp differences have been reached between generations. Urban experiences that are the subject of the thesis research; It was evaluated by considering the central district of Corum and Aliaga district of Izmir.

Science Code : 801102

Key Words : Woman, city, public spaces, social gender, daily life practices

Page Number : 126

Supervisor : Prof. Dr. Zeynep ULUDAĞ

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince şahsıma kıymetli fikirleri ve engin tecrübeleri ile yön veren, anlayışlı ve yardımsever tutumu karşısında minnet duyduğum saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Zeynep ULUDAĞ'a, bu süreçte her daim yanımda olduğunu hissettiren değerli eşim Cesur KILIÇARSLAN'a, bilgilerini benimle paylaşmaktan mutluluk duyan sevgili kuzenim Ayda SEZGİN'e, geç de olsa tanıştığıma çok mutlu olduğum sevgili Cemal SALMAN'a, görselleştirmeler konusunda danışmaktan çekinmediğim dostum Bahar TAMER'e, güzel objektifinden fotoğraflarını benimle paylaşan sevgili Eyüp ÇETİN'e, hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini benden esirgemeyen sevgili babam Erol BAYAR'a, ablam Buket DEREBAŞI'na ve benim için bir ağabeyden farksız olan eşi Özgür DEREBAŞI'na teşekkür etmek isterim. Bu tezi yazmam için bana ilham olan kadınlardan annem Asiye BAYAR'a ve anneannem GÜLLÜ YAMUR'a ayrıca teşekkür ediyor ve bu tezi onlara ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	x
RESİMLERİN LİSTESİ	xiii
HARİTALARIN LİSTESİ.....	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiv
1. GİRİŞ.....	1
2. KÜLTÜR, KİMLİK VE TOPLUMSAL CİNSİYET ETKİLEŞİMİNDE KENTSEL MEKÂN	9
2.1. Kamusal Alan, Kamusal Mekân ve Kentsel Mekân	9
2.2. Kültür, Kimlik ve Aidiyet Bağlamında Kentsel Mekân.....	12
2.3. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kentsel Mekân.....	15
2.3.1. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve cinsiyet rolleri.....	17
2.3.2. Kadının kamusal alandaki yeri.....	20
2.3.3. Cinsiyetleşmiş mekânlar (Gendered spaces).....	27
3. GÜNDELİK YAŞAM PRATİKLERİ VE KENTSEL MEKÂN	33
3.1. Gündelik Yaşam ve Kentsel Mekân.....	33
3.1.1. Tüketim ve gündelik yaşam pratikleri.....	34
3.1.2. Kadın ve gündelik yaşam pratikleri	36
4. ÜÇ NESİL KADININ KENTE İLİŞKİN MEKÂNSAL PRATİKLERİ	39

Sayfa

4.1. Çalışma Kapsamındaki Kentlere Genel Bakış	39
4.1.3. Bölünmüş kentler	40
4.1.2. Çorum ili merkez ilçenin sosyo-mekânsal yapısı.....	42
4.1.3. İzmir ili Aliğa ilçesinin sosyo-mekânsal yapısı	50
4.2. Çalışma Kapsamındaki Aktörlere Genel Bakış.....	54
4.3. Birinci Nesil Kadının Kente İlişkin Mekânsal Pratikleri (1980-1990)	58
4.3.1. Kırsaldan kente göç ve kentlileşme süreci	58
4.3.2. Kentte kimliklerle yaşamak: Alevi mahalleleri.....	61
4.3.3. Kadının aidiyet duyduğu mekân: Ev	65
4.3.4. Kadının kamusal mekânı: Sokak.....	68
4.3.5. Kadının kente ilişkin mekânsal pratikleri-Çorum ili.....	71
4.4. İkinci Nesil Kadının Kente İlişkin Mekânsal Pratikleri (1985-1995).....	75
4.4.1. Kadının kenti keşfetme ve apartman hayatına geçiş süreci	76
4.4.2. Kadının modernleşme süreci ve değişen gündelik yaşamı	80
4.4.3. Kadının kente ilişkin mekânsal pratikleri-Çorum ili.....	83
4.5. Üçüncü Nesil Kadının Kente İlişkin Mekânsal Pratikleri (2010-2020).....	88
4.5.1. Küreselleşme ve ağ toplumunun gündelik yaşama yansıması	89
4.5.2. Kadının yeni nesil güvenli (kapalı) site deneyimleri	90
4.5.3. Kadının kente ilişkin mekânsal pratikleri- İzmir Aliğa İlçesi	93
4.6. Karşılaştırma ve Değerlendirme	96
5. SONUÇ	103
KAYNAKLAR	113
ÖZGEÇMİŞ	125

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.1. Üç nesil kadın hakkında genel bilgiler	54
Çizelge 4.2. Çorum ili yıllara göre kent ve kırsal nüfus verileri 1927-2010.....	59

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 4.1. Kadınların karşılaştırılmalı kamusal mekân kullanım grafiği	97
Şekil 4.2. Kadınların iç mekân kullanım grafiği.....	100

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 4.1. Beyrut'ta islam kadınlarının sinemalara girmesinin yasaklanması hakkında çıkarılan ferman	24
Resim 4.2. Beyrut'ta islam kadınlarının sinemalara girmesinin yasaklanması hakkında çıkarılan fermanın tercümesi	25
Resim 4.3. Plaza de Mayo anneleri.....	26
Resim 4.4. Kilise Planı-Francesco di Giorgio Martini, 1490	29
Resim 4.5. İstanbul'da bir kahvehane.....	31
Resim 4.6. 1930'lu yıllarda Çorum Saat Kulesi	44
Resim 4.7. Çorum kent merkezi kuş bakışı çekim / 2020 yılı	44
Resim 4.8. Çorum'un Alaca İlçesi'ne bağlı Koyunoğlu Köyü'nde 27 sene öğretmenlik yapan Garip Koyun ve öğrencileri	55
Resim 4.9. Alevilerin cem ibadeti.....	63
Resim 4.10. Birinci nesil kadının kent çeperinde ikamet ettiği ev	66
Resim 4.11. Birinci nesil kadının ailesi ile ortak kullandıkları avlu.....	67
Resim 4.12. Birinci nesil kadının kullandığı balkon.....	68
Resim 4.13. Birinci nesil kadının kamusal mekânı “sokak”	69
Resim 4.14. İmece usulü tandırda ekmek yapan kadınlar	70
Resim 4.15. Pestil yaparken yardımlaşan kadınlar	70
Resim 4.16. Tarihi Eskiciler Arastası-2017'den bir görünüm	73
Resim 4.17. İkinci nesil kadının yaşadığı ilk apartman	73
Resim 4.18. Buzdolabı hakkında gazete haberi ve Medyada buzdolabı reklamı.....	82
Resim 4.19. “Yeni bir hayat” sloganı ile satışa çıkan güvenli bir sitenin reklam afişi.....	92
Resim 4.20. Üçüncü nesil kadının üniversite yıllarında yaşadığı güvenli site	93

Resim 4.21. Üçüncü nesil kadının yaşadığı güvenli site	93
--	----

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 4.1. Belfast kentinin ayrışma haritası.....	42
Harita 4.2. Çorum ili konum haritası	43
Harita 4.3. Çorum ili merkez ilçesinin mezhepsel farklılıklara dayalı mahallelere göre sosyo-mekânsal ayrışma haritası	49
Harita 4.4. İzmir ili Aliğa ilçesi konum haritası.....	50
Harita 4.5. İzmir ili merkez Aliğa ilçesinin sınıfsal farklılıklara dayalı sosyo- mekânsal ayrışma haritası	53
Harita 4.6. Birinci ve ikinci nesil kadının Çorum merkez ilçesinde ikamet ettikleri evlerin konumu	57
Harita 4.7. Birinci nesil kadının kamusal mekân kullanım haritası.....	74
Harita 4.8. İkinci nesil kadının kamusal mekân kullanım haritası.....	87
Harita 4.9. Üçüncü nesil kadının kamusal mekân kullanım haritası.....	95

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklamalar

%

Yüzde

Kısaltmalar

Açıklamalar

LGBT

Lezbiyen, gey, biseksüel ve transgender

THHP

Temiz Hava Hakkı Platformu

TMMOB

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

TÜİK

Türkiye İstatistik Kurumu

SPD

Almanya Sosyal Demokrat Partisi

WEF

World Economic Forum

Yy.

Yüzyıl

1. GİRİŞ

İnsan, yaşadığı çevreden bağımsız olarak düşünölemeyeceğı gibi; o çevrenin etkisi altında kaldığı sosyal ve kültürel yapı ile bir bütün halindedir. Geçmişten bu yana, insan bedeninin; hangi mekânda, hangi süre zarfında ve hangi amaçla var olduğunu belirleyen ve şekillendiren bu yapılanmanın yanı sıra; döneme ait dini, politik ve ekonomik unsurlar da etkili olmaktadır. Tüm bu unsurların dolaylı ya da direkt olarak şekillendirdiğı ‘var olma’ durumu, biyolojik oluşumdaki farklılıklar (cinsiyet, ten rengi, engellilik durumu vs.) söz konusu olduğunda; bazı kültürel, sosyolojik ve psikolojik sınırlarla çevrelenmekte ve özellikle belirli bir kesim için daha zor bir sürece evrilmektedir. Bu süreç bazen ve hatta çoğunlukla mücadele gerektiren bir durum olmaktadır. Cinsiyet tabanlı bakıldığında, kadın ve LGBT’li bireylerin kentsel mekân kullanımlarının önüne geçen, toplum tarafından inşa edilmiş görünmez bariyerlerin varlığı, günümüzde, Ortadoğı ülkeleri başta olmak üzere birçok dünya ülkesinde gözlemlenmektedir. Bazı ülkelerde yasal yollarla korunmaya çalışılan haklarla birlikte, kamuda ve siyasi alanda kadınlara ve LGBT’li bireylere pozitif ayrımcılıkların uygulandığı ve ayrımcılık karşıtı yasaların yürürlüğe girdiğı ülkelerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Dünya Ekonomik Forumu’nun (WEF); kadınların ekonomiye katılımı, fırsat eşitliği, eğitim ve sağlık imkanlarından faydalanma ve siyasi konum gibi etmenleri göz önüne alarak değerlendirdiğı ”2020 Cinsiyet Eşitliği Raporu”na göre, 8 farklı kritere göre yapılan değerlendirmede 100 tam puan olarak kadınların erkeklerle eşit şartlarda yaşadığı görölen 6 ülke; Danimarka, Fransa, Danimarka, Lüksemburg, İsveç, Letonya ve Belçika’dır. Orta Doğı ve Kuzey Afrika ülkeleri ise liste sonlarındadır (WEF, 2020). Aynı raporda, Türkiye, 153 ülkenin bulunduğu listede 130. sıradadır. Bu sıralama, gelişmekte olan bir ülke olarak gösterilen Türkiye’de yaşayan kadın bireylerin, hayat şartlarındaki zorlukların ve engellerin global düzeydeki göstergelerinden biridir. Daha küçük ölçeklerde bakıldığında ise; coğrafi bölgelere, kentlere, ilçelere, mahallelere ve hanelere göre kadınların karşılarına çıkan engellerin ve zorlukların seviyeleri ve biçimleri değişmektedir.

Her kültürün, toplumsal cinsiyet algısı farklıdır. Toplumsal cinsiyete dayalı roller ve kalıplar da o kültürün yaşam biçiminin belirleyicilerindendir. Tarih boyunca toplumlarca kabul edilmiş ve her cins için farklı biçimlerde atfedilmiş cinsiyet rollerinin etkisi, genellikle kadın bireylerin hem özel hem de kamusal mekân kullanımına etki etmiş ve çoğı zaman da sınır getirmiştir. Günden güne değişim gösteren, eşitlik adına evrensel olarak her alanda mücadele

edilen bir olgu olan toplumsal cinsiyet kavramının, kentsel ve kamusal mekânların şekillenmesinde ve kullanıcılarının belirlenmesinde etkisi büyüktür. Öyle ki bir kent veya o kente ait kamusal mekânlar gözlemlendiğinde; kullanıcı profili, mekânsal ve zamansal hareketliliklere bakılarak o çevrenin cinsiyet algısı hakkında fikir sahibi olunabilir.

Toplumsal cinsiyet ve mekân çalışmalarına bakıldığında; ilk olarak feminizm ve coğrafya arasında bir etkileşim olmuş, 1970’li yıllarda gerçekleşen özgürleşme hareketlerinin de etkisi ile toplumsal cinsiyet konusu, coğrafya disiplininin literatürüne girmeye başlamıştır (Mackenzie, 2002). Feminist coğrafyacıların çalışmaları, zamanla farklı disiplinlerin çalışma alanlarına etki etmiş ve 1980’lerden itibaren Türkiye’deki çalışmalara da ışık tutmaya başlamıştır (Şener vd, 2010: 147). Ülkemizde, özellikle son zamanlarda, farklı disiplinlerde yapılan akademik ve toplumsal çalışmalarda, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ana konu ya da etken bir alt başlık olarak ele alındığını görmek mümkündür. Mimarlık disiplininde ise yalnızca özel mekân değil, kentsel ve kamusal mekânın tasarlanması veya irdelenmesi aşamasında da ana belirleyiciler; kullanıcının mekâna erişim düzeyi ve mekânsal deneyimi olmuştur. Cinsiyet etkenli kullanımlardan ziyade kullanıcının sahip olduğu künye de mekân kullanımında son derece etkilidir. Bu nedenle mimarlıkta; kullanıcı, deneyim ve mekânsal pratikler üstüne gerçekleşen akademik çalışmaların ve bu çalışmaları oluşturan ana eksenlerin aynı zamanda sosyoloji, psikoloji ve felsefe disiplinleri ile iç içe olması kaçınılmazdır.

Kadınların kamusal mekân kullanımı, kendi yaşam standartlarını belirleyen en etkili faktörlerden biridir. “Kadınların ‘kamusal’la ilişkisi temelde dış dünyayla etkileşimi anlamına geldiği için, bir kadının kamusal mekân deneyimi evden dışarıya ilk adımını atmasıyla birlikte başlar” (Tuncer, 2016). Bu ilişkiyi etkileyen birincil faktörler arasında; yaş, eğitim durumu, meslek, medeni hal, engellilik durumu bulunmaktadır. Birincil faktörlerle doğrudan ve dolaylı ilişkili olarak da “sınıfsal aidiyet, inançlar, gelenekler, kültür ve benzeri unsurlar kadınların kamusal alan kullanımının süresini ve biçimini belirler” (Cantek vd., 2014: 123-124). Tüm bu bahsedilen sebepler, bireylerin gündelik yaşam pratiklerinin de belirleyicileridir. Mekân kullanımları ile gündelik yaşam pratikleri iç içe olgulardır. Her bireyin gündelik yaşamında devamlı olarak yaptığı eylemler, rutinler ve aktiviteler; hangi mekânları, hangi amaç ile ne sıklıkta ve ne kadar süre ile kullandığına dair bilgiler sunar. Kullanıcının, mekânı kullanma biçimi sadece kullanıcı durumu ve çevresel faktörlerin etkisiyle şekillenmez. Kentin kendisi de kullanım parametrelerinde etkilidir. Bu

etkili yapısının sonucunda gelişen kolektif kullanıcı faaliyeti, aynı zamanda kentin kendisini de etkilenen durumuna getirmektedir. Bu etkileşimler, süregelen döngülerdir.

Kentsel kullanım ve pratikler söz konusu olduğunda, göz ardı edilmeyecek kıstaslardan biri de kimlik kavramıdır. Hem mekânın hem de kullanıcının sahip olduğu ve karşılıklı olarak etkileşim halinde olan bu kimlikler, her iki taraf için de profil kodlayıcısıdır. Herhangi bir mekânın profilini oluşturan birincil unsur, kullanıcı kimliğidir. Aynı şekilde mekânın kimliği de kullanıcının profili hakkında fikir sahibi olmamızı sağlar. Her bireyin, kanunen somut şekilde sahip olduğu kimliğinin yanı sıra, sosyal ve yazılı olmayan bir kimliği de bulunmaktadır. Bu kimlik; toplumsal, mekânsal ve kentsel olabilmektedir. Bir kentin tarihi, mekânsal yapılanması ve analizleri; o kentin sosyolojik yapısı ile harmanlanınca kentin kimliği ortaya çıkmaktadır. Her kent, objektif ve subjektif imgelerden ve yaşanmışlıklardan oluşan benzersiz bir kimliğe sahiptir. Kentin biçimi, yapıları, kamusal alanları ve diğer kendine has özellikleri gibi kentsel öğeler de bu kimliğin oluşmasında etkilidir. Kent kimliği, kullanıcısının kimliği üzerinde de olumlu/olumsuz iz bırakabilmektedir. Her kent, tarihsel yaşanmışlıklarını sürdürür ve şimdiki zaman ile harmanlar. Bu ilişki, evrensel ve kaidesizdir.

Türk toplumlarına baktığımızda ise, Osmanlı toplumundan süregelen geleneksel formların izlerini, geleneksel aile yapısını ve mekânsal pratiklerin yansımalarını bünyesinde barındırdığını görebiliriz. II. Meşrutiyet döneminde etkili şekilde baş göstermeye başlamış olan ve özellikle İstanbul'da yaşayan üst sınıfa mensup kadınların Batı'daki gelişmelerden etkilenerek çeşitli cemiyet, basın organı ve büyük sermaye sahibi tanındıklarının da desteği olarak başlattığı kadın hakları mücadelesi, kadınların; eğitim, hukuk, evlilik, kıyafet özgürlüğü ve kamusal mekân kullanımı gibi alanlarda bir nebze de olsa özgürleşmelerine ön olmuştur. Cumhuriyet sonrası yeni yasal reformlar ile başkentte devam eden batılılaşma ve modernleşme hareketleri kadınların kamusal alana ulaşımını hızlı bir şekilde kolaylaştırmaya başlamıştır. Ancak bu durum, Türkiye'de yaşayan her kadın üzerinde aynı olumlu etkileri yaratmamıştır. Anadolu'nun bazı küçük kentlerinde bu modernleşmenin etkileri ya daha az ya da daha geç şekilde yansımış; hatta Anadolu kadın ve modern cumhuriyet kadını arasındaki uçurum daha da derinleşmeye başlamıştır. Türk toplumlarında yaşayan kadınların etnik çeşitliliği, gelenekleri, eğitim olanakları ve ait oldukları sınıfsal gruplar keskin farklılıklar gösterebilmektedir. Bu nedenle kadınların kamusal ve kentsel mekânları kullanımları da bu doğrultuda şekillenir. Ülkemizde baskın olan geleneksel

ataerkil aile yapısı ile birlikte ele alındığında, kadınların kent ile olan ilişkisi daha da karmaşıkmaktadır.

Türkiye’de gerçekleştirilen ve öznesi “kadın” olan kamusal alan çalışmaları genellikle politik tabanlı olmuş ve ağırlıklı olarak sosyal bilimlerin çalışma alanına girmiştir. Bir mimarlık tezi olan bu çalışmada, mekân odaklı düşüncelerden yola çıkarak, üç nesil kadının kentsel ve kamusal mekân kullanımlarına etki eden parametreleri araştırmak, sorgulamak ve karşılaştırmak hedef edinilmiştir. Tezin oluşmasını sağlayan ilk sorunsal, mekân ve toplumsal cinsiyet arasındaki karmaşık ilişki olmuş, araştırmanın spesifik bir altyapıya sahip olması için tek bir jenerasyon üzerinden şekillenmeye başlaması sağlanmıştır. Bu çalışmada, cinsiyet-mekân-jenerasyon üçlüsü kapsamında daha önce herhangi bir çalışmaya konu olmamış kentler seçilerek, tezin farklı dinamiklerle desteklenmesi ve beslenmesine olanak verilmiştir. Tezin ilham kaynağı olan çalışma ise; Türkiye’de mekân ve toplumsal cinsiyet ilişkisini jenerasyon tabanlı okuyan, Ankara ilinde 1950-1980 arası modernleşme döneminin ele alındığı, Selda Tuncer’e ait “*Going public: Women’s experience of everyday urban public space in Ankara across generations between the 1950s and 1980s*” (*Dışarı çıkmak: Ankara’da 1950’lerden 1980’lere kadınların kuşaklar boyu gündelik kamusal kent mekânı deneyimleri, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji, 2017*) başlıklı doktora tezidir. Tuncer, cumhuriyet sonrası laik rejime adaptasyon sürecinden itibaren, başkentin üç farklı geleneksel/orta sınıf mahallelerinde yaşayan iki farklı jenerasyondan kadınların, gündelik kamusal mekân deneyimlerine feminist perspektiften bakan bir çalışma ortaya koymuştur. Çalışmasında, derinlemesine görüşmeler gerçekleştirmiş ve görüşmecilere ait fotoğraf arşivlerinden faydalanmıştır. Bu tez çalışmasını, Tuncer’in çalışmasından farklı kılan ana parametreler ise; aktörlerin ikamet ettiği ve karakteristik sayılabilecek sosyo-mekânsal özellikleri olan Çorum ili ve İzmir Aliağa ilçesinin seçilmesi, aralarında anne-kız ilişkisi bulunan üç kuşağa ait ancak farklı sınıflardan sayılabilecek üç kadın aktör üzerinden okunması, her biri için dönemlerine ait farklı yerel ve küresel etkilerin incelenmesidir. Bunların yanı sıra çalışmanın aktörleri olan kadınların Alevi mezhebine mensup, kürk kökenli ve ilk nesilden kaynaklı göç geçmişine sahip bireyler olmaları da azınlık, etnik köken ve kimlik etkisinde kentsel pratiklerin değerlendirilmesi açısından çalışma kapsamını özelleştirmektedir. Ayrıca; kuşaklara ve bulundukları kentlere göre değişim gösteren sosyo-politik yapı, sosyo-ekonomik durum, gündelik yaşam pratikleri, cinsiyet algısı, tüketim algısı, modernleşme, küreselleşme ve bazı dönemseller etmenlerin de çalışma kapsamına girmesi, bu tezi, farklı eksenlerin birleştiği çok disiplinli bir çalışma olmasını sağlamaktadır.

Bu tez çalışmasına yakın bir başka çalışma ise Gül Aktaş'a ait "*Kadının kente ilişkin mekânsal pratikleri*" (*Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017) adlı makaledir. Bu makalede ise herhangi bir aktör üzerinden örneklem gösterilmeden, cinsiyetler arası eşitsiz güç ilişkilerinin kadının kent mekânlarındaki gündelik yaşam pratiklerine nasıl yansıdığı açıklanmakta ve genel bir perspektiften incelenmektedir. Beden üzerinden kadınların mekânsal davranış ve algılarının analiz edildiği bir çalışma olan, Elif Akbaş Arpacı'ya ait "*Kadın bedeni, mekân ve hareket*" (*İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilimler*, 2019) başlıklı yüksek lisans tezinde ise; mekân-beden ilişkisi analiz edilmiş, çalışma için seçilmiş kadınların sosyal konumlarını ve belirlenmiş kamusal mekânlardaki hareketlerini ilişkilendirilerek açıklayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Farklı birçok disiplinde, kadınları üç jenerasyon üzerinden okuyarak gerçekleştirilmiş çalışmalar mevcuttur. Bu tez çalışmasında ele alınan ana konuların bir kısmına içerek olarak yakın akademik olan çalışmalardan bazıları da şunlardır: Hülya Çakır'a ait "*Yozgat kırsalında yaşayan üç nesil kadının toplumsal cinsiyet rollerindeki değişim*" (*Gazi Üniversitesi, Sosyoloji*, 2016) başlıklı doktora tezinde; Yozgat iline bağlı köylerde yaşayan ve aynı haneden olan üç kuşaktan 30 kadının toplumsal cinsiyet rollerine dair algıları anket yöntemi ile ölçülmüştür. Benzer bir çalışma olan Elif Kadılar'a ait "*Üç nesil kadının cinsiyet rolleri: Ankara örneği*" (*Mersin Üniversitesi, Sosyoloji*, 2011) başlıklı yüksek lisans tezinde ise, birbiri ile akrabalık ilişkisi bulunmayan üç kuşaktan toplamda 90 kadına anket uygulanmış ve 21 kadın ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş, böylece verilen cevaplara istinaden; genç, orta ve yaşlı olarak gruplandırılan kadınların toplumsal cinsiyet rollerine dair algıları karşılaştırılmıştır. Bir başka üç nesil kadın çalışması ise; Harriet Bjerrum Nielsen ve Monica Rudberg'in ortak çalışması olan "*Gender, Love and Education in Three Generations*" (*Üç kuşakta toplumsal cinsiyet, sevgi ve eğitim*, *European Journal of Women's Studies*, 2000) başlıklı makaledir. Her biri 18 yaşında olan 8 Norveçli kadının, anneleri ve büyükannelerinden oluşan 3 farklı grup ile yapılan görüşmeler sonucunda; kuşaklara göre değişen cinsiyete dayalı davranış kalıpları, anne-kız ilişkileri, eğitim, istihdam, modernleşme, romantik ilişkiler, sosyal aktiviteler vb. ana başlıklar üzerinden karşılaştırmalı değerlendirme yapılmıştır. Bu tez çalışmasında da olduğu gibi, birinci nesil kadınlarda kırsaldan kente göç geçmişi bulunmaktadır. Ancak çalışma kapsamında kavramsal ve kuramsal çerçeve ele alınmamış, direkt olarak alan çalışması değerlendirilmiştir. Üç nesil kadının ele alındığı bu çalışmalarda kadınların kentsel ve mekânsal kullanımına dair herhangi bir bölüm bulunmaması, her ne kadar ortak başlıklar ele alınmış olsa da bu tez çalışmasını ana düşünce ekseninde diğer çalışmalardan ayırmaktadır.

Tez kapsamında üç nesil kadınının kentsel pratiklerini tartışırken, çalışmanın sınırları belirlenmiştir. Değerlendirmelerin daha objektif yapılabilmesi adına kadınların olabildiğince benzer yaş aralıklarının baz alınmasına ve her bir aktör için on senelik bir süreci içermesine dikkat edilmiştir. Birinci nesil kadın, kenti deneyimlemeye başladığında 40 yaşındadır. Bu nedenle 40-50 yaş aralığına tekabül eden 1980-1990 yıllarındaki kentsel pratikleri baz alınmıştır. İkinci nesil kadın için ise evlendikten sonra kent içinde yer değiştirdiği ve tam anlamıyla kenti keşfetmeye başladığı döneme tekabül eden 20-30 yaş aralığı, yani 1985-1995 yılları arasındaki dönemle sınırlandırılmıştır. Üçüncü nesil kadın için ise yükseköğrenim görmek için Çorum il dışına çıktığı döneme tekabül eden, yine 20-30 yaş arası, 2010-2020 yılları ele alınmıştır. Bu nedenle her bir kadın aktör için dönem şartları, politikalar ve deneyimledikleri kentlerin mekânsal olanakları farklılık göstermektedir.

Tez çalışmasında; çalışmanın ana aktörleri olan kadınlara ait yaşam öykülerinden, aktörler ve yakın çevreleri ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden, çalışma kapsamındaki yerleşimlere dair sözlü, yazılı ve görsel kaynaklardan faydalanılmıştır. Bu tez, aynı zamanda otoetnografik bir çalışmadır. Çalışma, yazarın; kendisi, annesi ve annesinin annesi olmak üzere üç jenerasyon kadın üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle hem nitel hem de nicel bulgular içermektedir.

Tez çalışması, beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmaya bütün bir perspektiften bakılmasını sağlayan giriş bölümünün ardından ikinci bölümde; kültür, kimlik ve toplumsal cinsiyet etkileşiminde kent mekânı ele alınmış; kamusal alan, kamusal mekân ve kentsel mekân olguları tanımlanarak, kavramsal ve kuramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Kültür, kimlik ve aidiyet kavramları kentsel mekân odaklı açıklanarak ilişkilendirilmiş; cinsiyet eşitsizliği, cinsiyet rolleri tartışılarak kadının kamusal alandaki yeri geniş bir perspektiften ele alınarak irdelenmiştir. Ayrıca son zamanlarda dilimize girmiş bir terim olan, tek bir cinsiyetin kullanımına yönelik kaygı ile tasarlanmış veya zamanla tek bir cinsiyet tarafından tercih edilerek dönüşmeye başlayan mekânlar için kullanılan “cinsiyetlemiş mekânlar (gendered spaces)” kavramı açıklanmıştır.

Çalışmanın çıkış noktalarından biri olan ve kentsel-sosyolojik çalışmalara ışık tutan gündelik yaşam pratiklerinin kent mekânı ilişkisinin ele alındığı üçüncü bölümde ise, sosyo-kültürel, sosyo-politik ve sosyo-ekonomik yapının gündelik yaşam dinamiklerine, dolaylı

olarak da mekân kullanımına etkileri irdelenmiş, kent mekânının gündelik yaşam temsiline ve kadın kullanıcıların gündelik yaşam pratiklerine değinilmiştir.

Dördüncü bölümde ilk olarak tez çalışması kapsamındaki kentler ele alınmıştır. Birinci ve ikinci nesil kadının yaşam sürdüğü, soyut olarak bölünmüş bir kent statüsünde sayılabilecek Çorum ilinin sosyo-mekânsal analizini yapılmış ve bu bölünmeye sebep olan olay ve etmenler tartışılmıştır. Bu vesile ile fiziksel veya sosyal olarak ayırım yaşayan kentlerin genel özelliklerine değinilerek bölünmüş kent kavramına göz atılmıştır. Dönemsel olarak çalışma kapsamına girdiği için; üçüncü nesil kadının evlilik sonrası deneyimlemeye başladığı, karakteristik olarak sanayi kenti özelliği gösteren İzmir ili Aliağa ilçesinin de sosyo-mekânsal yapısı irdelenmiş ve böylece göç yoğunluğu ile oluşan sanayi kentlerine değinilmiştir. Bu bölümde, okuyucuya çalışmanın detaylarına girmeden fikir sahibi olması için, çalışmanın aktörleri hakkında da genel bir bilgi verilmiş ve künye oluşturulmuştur. Bu aşamadan sonra her bir alt bölümde, üç nesil kadının kentsel pratiklerine etki eden en baskın kriterler alt başlık olarak ele alınmaya başlanmıştır.

Çorum'un kırsal kesiminde veya kent merkezinde doğan, bu ili deneyimlemiş veya hala deneyimlemekte olan farklı nesil kadınların geçmişinde bir iç göç hareketi bulunmaktadır. Çorum ilinde gerçekleşen siyasi olayların sonucu yaşanan göçlerin sebepleri ve akımları da bu çalışmaya dahil edilmiştir. Birinci nesil kadının kente ilişkin mekânsal pratiklerinde; o dönemde mezhepsel çatışmaların odağı olan 1980 olayları sonrası, köyden Çorum kent merkezine gerçekleşen göç ve kentlileşme sürecinden, kent davranışlarını şekillendiren baskın kent ve mahalle kimliğinden, mekân olarak en çok kullandığı gecekondü ev ve kamusal mekânı olan sokaktan bahsedilmiş, göç sonucu kent çeperlerine konumlanma ve kent merkezini kullanma durumu analiz edilmiştir. Ayrıca kent ve mahalle kimliği başlığında Alevilik mezhebine değinilmiş ve Alevi mahalleleri ele alınmıştır. İkinci nesil kadın için ise apartman hayatına geçiş ve kentin dönüşmeye başlaması ile beraber değişen gündelik ve mekânsal pratikleri değerlendirilmiş ve kadının modernleşme süreci ele alınmıştır. Son olarak üçüncü nesil kadında ise diğer nesillerden farklı olarak küreselleşme ile değişen ve gelişen teknolojik ağ toplumunun sosyal ve mekânsal ilişkilerinden, orta sınıf beyaz yakalı olarak sanayi kenti deneyiminden ve son zamanlarda tercih edilen yapılanmalardan olan güvenli (kapalı) sitelerdeki yaşam biçimi ele alınmıştır. Dördüncü bölümün sonunda ise; tüm edinen bilgi ve veriler özetlenerek, kadınların kentsel ve kamusal mekânları ne sıklıkta kullandıklarına dair karşılaştırmalı kullanım grafiği ve yine kadınların

evde oldukları sürede boş zaman etkinliklerini hangi iç mekânlarda değerlendirdiklerine dair kullanım tablosu oluşturulmuş ve yazılı olarak detaylandırılmıştır.

Çalışmanın beşinci ve son bölümü olan sonuç bölümünde; çalışmaya dair genel bir değerlendirme yapılmış, aktörlerin kent bazında hangi sığata veya gruba ait kullanıcılar oldukları yorumlanmıştır. Sonuç olarak, kadınların mimari ve kentsel mekân kullanımına etki eden faktörler ortaya konmuş, farklı bir perspektiften tartışılmış ve değerlendirilmiştir.

Bu tez çalışması, her ne kadar üç farklı kadını baz alsa da aynı nesilden ve benzer sosyo-kültürel yapıdan olan diğer kadınların mekân davranışlarını da temsil edebilecek ve bu anlamda fikir sahibi olmamızı sağlayacaktır. Daha öncesinde bu perspektiflerden değerlendirilmemiş, Türkiye modernleşme sahnesinin odağında olmayan; cinsiyet, etnik köken ve ekonomik gelir düzeyi bakımından dezavantajlı grupta bulunan kadının ve onun devam eden neslinin, değişen dünya düzeni ile birlikte farklılaşmasını ve kente uyum sağlamasını gözler önüne sermektedir. Bu anlamda çalışmada, kenti, farklı zaman aralıklarında deneyimlemiş ve deneyimlemekte olan farklı nesil ve farklı sınıflardaki kadın aktörlerin yaşam standartlarında ve stillerinde gözlemlenen temel farklılıkların altında yatan sebeplerin ortaya çıkarılması, çalışmanın yürütölmesinde önemli belirleyicilerdir. Ayrıca bu tez çalışması için Çorum ve Aliğa gibi küçük kentler üzerinde çalışılmış olması ve aktörler arasında birinci dereceden akrabalık ilişkisi bulunması da tezin daha akıcı yürütölmesini ve sonuçların daha güvenilir olmasını sağlamaktadır.

2. KÜLTÜR, KİMLİK VE TOPLUMSAL CİNSİYET ETKİLEŞİMİNDE KENTSEL MEKÂN

2.1. Kamusal Alan, Kamusal Mekân ve Kentsel Mekân

Kamusal alanlar, farklı ilgi alanlarına sahip grupların birleştiği; etkileşim, sosyal buluşma ve değişim yerleri olarak tanımlanabilir. İnsanların eşit güç ve kaynak dağılımları bağlamında, kent içinde sosyalleşmelerini yansıtır. Kamusal alanlar, toplumun ya da bir grubun ekonomik ve kültürel yapısına bağlı olarak, kentsel yaşamlarındaki çok sayıda işlevsel ve sembolik rolün göstergeleridir. Kamusal alan, kamusal mekân ve kentsel mekânla kavramları çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılan ifadeler olsalar da anlam olarak farklılık göstermektedirler.

Kamusal alan terimi, 1960'lı yıllardan beri farklı disiplinlerde ve farklı modellerle tanımlanmakta ve tartışılmaktadır. Kamusal alan tanımını ilk kez Jürgen Habermas'ın ele aldığı bilinir. Habermas, Avrupa'daki burjuvazi sınıfı üzerinden yola çıkarak; 17. ve 18. Yüzyılda, siyasi iktidara ve sosyal yapılanmaya karşı toplumun ortak gayeler etrafında örgütlendiği ve rasyonel-eleştirel tartışmalarda bulunduğu alanları 'kamusal alan' olarak nitelendirir. Zamanla tartışılan konuların zenginleşmesi ve buna istinaden katılımcıların artması ile kamusal alanların herkes tarafından ulaşılabilir olduğunu (Habermas, 2000: 106-107), ancak kamusallık ne zaman ki ekonomik ve toplumsal koşulları herkes için eşit oranda sağlarsa, o zaman güvence altında olacağının da altını çizer (Habermas, 2000: 175). Arendt (1994: 77) "kamu" terimini, "içinde özel olarak bize ait olandan ayrı, hepimiz için ortak olan bir dünya" olarak tanımlayarak, kamusal alan anlayışının yapıtaşını aktarır. Kamusal alanı ise Antik Yunan polisi üzerinden betimler ve kamusal alanın 'özgürlük alanı' olduğunu söyler. Kamusal alanda özgür olmayı ise özel alanda baskın olmakla ilişkilendirir (Arendt, 1994: 50). Sennett (1996: 132) ise, çok farklı bir perspektiften yaklaşarak kamusal alana kişi odaklı yorum getirir. Kamusal alanı bir oyun teorisiyle açıklar ve yetişkinler için sınırları olan bir oyun alanı olarak nitelendirir. Ayrıca dönemlere göre kamusal alanın anlamının değişebileceğini belirterek kamusal alana sosyo-psikolojik bir anlam yükler. Hem kamusal hem de özel alanın, zaman içinde biçimlenen fenomenler olduğunu belirtir (Sennett, 1996: 129). Habermas da özel alan ve kamusal alanı ilişkilendirir ve şu sözlerle ifade eder: "Özel alan ile kamu alanı arasındaki ayrım çizgisi, evin tam ortasından geçer, özel şahıslar salonda

oluşan kamusalığa, oturma odalarının mahremiyetinden çıkarak dahil olurlar; ancak her iki alan birbiri ile sıkı sıkıya ilişkilidir” (Habermas, 2000: 119). Özel ve kamusalın birbirinden bağımsız gibi görünse de sıkı bir ilişki içinde olduğunu ifade eder. Tüm bu kamusal alan tanımlarını yapan teorisyenlerin, kendi dönemlerinin sosyolojik yapılarına göre yorumladıklarını ve kimi zaman bölgesel olarak değerlendirdiklerini de göz ardı etmemek gerekir.

Kamusal alanları var eden, dönüştüren ve aynı zamanda aktörleri olan insanlardır. Bu nedenle bu alanlar, kimlik ve kültürlerin ifşa edildiği yerlerdir. Dışarıdan sınırlayıcı ve belirleyici bir müdahale olmadığı sürece çeşitli kimlik ve kültürden insanları ortak noktada buluşturur. “Kamusal alan, çeşitli sosyal kimliklerin hem söylemsel hem sosyal düzeyde üretildiği, meşru ve görünür olarak karşılaştığı ve etkileştiği bir alan olarak ortaya çıkar” Batuman (2002: 45). Ancak kamusal alanlar zamanla ”yurttaşlık alanları” ifadesinden uzaklaşarak “işlevsel” alanlara dönüşmüştür. Müdahaleler, yasal düzenlemeler, teknolojik gelişmeler ve değişen ihtiyaçlar neticesinde kamusal alanlar belirli kalıplarla şekillendirilmeye çalışılmıştır. Tüm bu etkenler benzer kültürden kullanıcıların bir alanda yoğunlaşmasına sebep olmakta ve sosyal etkileşimi azaltmaktadır.

Kamusal ve kentsel mekân kavramları, şüphesiz ki kamusal alan kavramından türemiştir. Eski çalışmalarda kamusal mekândan bahsederken, kamusal alan teriminin kullanılması bunun bir göstergesidir. Bu nedenle bu terimler karıştırılmakta, birbirinin yerine kullanılmaktadır. Kamusal ve kentsel mekânlar, kamusal alanın taşıdığı anlamlardan ziyade mekân olmanın özelliklerini taşırlar. En genel hatları ile alan hem somut hem de soyut anlamda kullanılan bir ifade iken; mekân kavramı, olayların ve ilişkilerin gerçekleştirdiği düzlem olarak nitelendirilmektedir. Bu düzlemin ifadesi ise kenttir. Ancak kentin ve mekânın, geometrik ifadelerle sınırlandırılması yetersizdir. Fiziksel varlığının ötesinde kullanıcı zihninde her yönden şekillenebilecek bir olgu olarak karşımıza çıkar. Lefebvre (2014: 69), mekânı; algılanan, tasarlanan ve yaşanan olarak üçlü diyalektik ile ele alır. Bu çok yönlü ele alış, mekânın; fiziksel (somut), zihinsel (soyut) ve toplumsal (kavramsal) olarak birbirinden ayrılmayan çok boyutlu bir olgu olduğunu açıklar. Maddi gerçeklik olan mekânın ampirik olarak gözlemlenebildiğini, dolayısıyla planlama disiplinleriyle ilgili olduğunu belirtir (Lefebvre, 2014: 410). Aynı zamanda fiziksel mekânın ifadesi olan bu gerçeklik, tasarlanandan ziyade algılanan ve yaşanan mekânın ta kendisidir. Kenti oluşturan sosyal mekân ise; sosyal aktörlerin toplumsal ilişkilerinden doğarak hem nesne hem de aracı

konumuna gelir (Sargın, 2008). Bunun yanı sıra Lefebvre, kapitalist toplumlarda, mekânın toplumla olan ilişkilerini “tüketim mekânlarından mekânları tüketmeye uzanan” üç terimli bir hareket olarak tanımlamakta; tüketim mekânından mekânın tüketimine doğru bir akış gerçekleştiğini, tüketim mekânı ile üretim mekânı arasında çelişkili bir ilişki olduğunu ifade etmektedir (Ghulyan, 2017).

Kentin mekânsal biçimlenişi, insan davranışlarının ana belirleyicilerindendir. Bu nedenle Harvey (2003: 12), her türlü mekânsal biçimlenmenin, kenti anlamak için hem fiziki hem de toplumsal düşünceyi kapsayan bir çerçeve ile ele almayı uygun görür. Mekân ile kullanıcı arasında etkileşimli ve daimî bir ilişki mevcuttur. Mekân kullanıcısını, kullanıcısı da mekânı temsil eder. Kamusal bir mekânda toplanan kalabalığı bir araya getiren güç, ortak sosyal bağlardır. Kültürel kodlar, kolektif bilinçaltı ve tüm diğer bütünleştirici değerler, kamusal mekânın temsilinde saklıdır. Kamusal mekân, salt cismi bir olgudan ziyade politik bir zemine oturur ve sosyo-kurgusal bir bağlama gereksinim duyar (Sargın, 2002: 36). İnsanların sosyal ve politik aktivitelerini gerçekleştirebildiği maddesel yerlerdir (Mitchell, 1995). Yalnızca yapılardan oluşmaz, aynı zamanda, çevre ve insan ilişkisini şekillendiren sosyal ve kültürel bir güce sahiptir. Eğer kamusal mekânlar belirli bir ideolojik amaç ile tasarlanıyor ise, oradaki toplumsal ilişkiler de belirlenmiş olur. Kullanıcılarının kültürünü ve değerlerini temsil ettiği için topluluğun ortak kimliğine de katkıda bulunur. Mimari mekânın özelliklerini bünyesinde barındıran kamusal mekânlar, kapalı veya açık mekân konumunda olabilir. “Kamusal mekânlar çoğunlukla kapalı alanlara denk gelseler de mekânsal anlamda da tanımlanabilir olan ve bu durum için gerekli nitelikleri barındıran, açık alanların da kamusal mekânlar olarak tanımlanması mümkündür” (Sağlam vd., 2019: 48). Özetle; kamusal mekân için fiziksel sınırlardan bahsedilebilir ancak kamusal alan için bu her zaman geçerli değildir. Kamusal mekânlar da kamusal alanlar gibi erişilebilir ve herkese açık olup, insanların kamusal hayata katılabileceği çeşitli kullanımlar için tasarlanmıştır. Zaman ve dönem ihtiyaçlarına göre değişkenlik gösterir ya da körelir. Kamusal diye nitelendirilebilecek bir alan veya mekânda; katılımcı/kullanıcı durumu, kullanım/erişim amacı, erişilebilirlik düzeyi gibi etmenler ortak kaygıdır. Nitekim kamusal ile ilişkisi olan çalışmalarda da bu etmenler üzerinden konuşulmakta ve irdeleme yapılmaktadır.

Kentsel mekân, kamusal mekâna göre daha geniş kapsamlıdır. Zevi (1990: 11), kentsel mekânı, binalardan ya da insanların sınırladığı mekânlardan arta kalan boşluklar olarak nitelendirmektedir. Marksist sosyolog ve coğrafyacılar, kentsel mekânı ideolojik bir şekilde

ele alır ve ideoloji, siyaset ve ekonominin kentsel mekânda anlam bulduğunu belirtirler. Castells, kenti oluşturan ve kentte örgütlenen hane halklarının kolektif olarak günlük tüketimlerinin sonucu olarak kent mekânının oluşumunu tüketim işlevlerine bağlar. Ayrıca bu tüketim örgütlenmesini, çağdaş kent mekânının şekillenmesinin temeli olarak görmektedir. (Castells: 1997: 28, 32). Lefebvre (2014: 286), kentin hâkim olduğu zaman ve mekânın devletin himayesi altına girdiğini, bu nedenle kentsel mekânın artık devlet simgesi olduğunu belirtmektedir. Harvey (2002) ise, kentsel mekânların aynı zamanda kapitalist toplumlarda birer çatışma mekânı olduğunu söylemektedir.

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte kamusal alan, kamusal mekân ve kentsel mekân kavramları anlam ve kullanım olarak değişime uğrayabilmekte, farklı yorumlarla şekillenebilmektedir. Alan-mekân-kamusal-kentsel terimlerinin kombinlerinden oluşan farklı ifadelerin doğru ve yerinde kullanımı, farklı disiplinlerde de olsa dil birliği oluşumu ve anlaşılabilirlik açısından önemlidir.

2.2. Kültür, Kimlik ve Aidiyet Bağlamında Kentsel Mekân

Kültür kavramı birçok disiplinde farklı bakış açılarıyla tanımlanmaktadır. Ancak tüm tanımlarda, sosyal karakterler ifade edildiği için herkes tarafından benimsenen ortak bir zemin vardır. Kültür; dünyayı ve başka insanları gözlemleyen bir kişinin, psikolojik yapısı içinde yer alan bir dizi ortak değeri ifade eder ve insana özgüdür. Bu nedenle kuşaklar arası aktarımı söz konusudur. Kültür, düşünebilen bir varlığın, var olduğu durumu anlamlandırması sonucu oluşturduğu simgeler bütünüdür. Kültürün bileşenleri arasında; inançlar, etik değerler, ahlak ve adalete dair ölçütler, simgeler, teknoloji, dil vb. toplum tarafından inşa edilmiş unsurlar içermektedir. Tüm bu unsurlar, kuşaklar arası kabul gördüğü ve değer kazandığı taktirde norm haline dönüşmektedir. Paylaşılan ortak normlar bireyi; etkileşim içinde olan, ortak anlam ve davranışları paylaşan kültürel bir gruba bağlar. Örneğin bir kişi veya bir grup kendi ülkesinden başka bir ülkeye göç ederse, kültürel normları ve davranışları tamamen değişmeyecektir. Bu nedenle, yerle ilgili hafıza, oradaki doğrudan ve dolaylı deneyimleri, yerin anlatıları ve imgeleriyle görerek inşa eder. Doğrudan deneyim, genellikle orada gerçekleşen sosyal yaşantıyı ifade ettiği için o yere anlam kazandırır. Bu anlamda, mekân ve mekânda edinilen kültür, kişinin değerlerini ve sosyal yaşantısını temsil ettiği için bütünleşmiş bir parça haline gelir.

Lefebvre (2014: 46-47), mekânın hem sosyal ilişkiler tarafından şekillendiğini hem de üretildiğini öne sürerek sosyal ilişkiler ve mekân arasında bir ilişki kurar. Sosyal ilişkilerin mekânı şekillendirmedeki rolünü kabul eder. Lefebvre (2014: 224)’ye göre: “Toplumsal mekânı; üretici güçler ve üretim ilişkileri yaratır”. Bu görüş, mekânın, kültürel süreç tarafından teşvik edilen kültürel ürünlerin bir parçası halinde olduğunu gösterir. Gündelik olarak mekân için kullanılan sözcüklerin ve terimlerin de toplumsal bir mekânı tasvir ettiğini belirtir. Setha Low (2014); kültür, mekân ve kent arasındaki ilişkiyi tartışmak için “mekânsallaştırıcı kültür” kavramını öne sunmaktadır. Özellikle farklı kültürel grupların kullandığı kentsel ve kamusal alanların, kültürel tercihlere uyacak şekilde nasıl düzenlendiklerini ve bu alanların kültürel kimlikleri temsil eden yerler haline nasıl geldiklerini göstermek için kullanılan ve tarihsel kökene atıfta bulunulan “mekânsallaştırıcı kültür” terimi, kentin sosyal ve tarihsel boyutunun, insan ve mekânlar ile arasındaki çok yönlü ilişkiyi ifade eder. Bu anlamda kültür, toplumları, mekânsal ölçek boyutunda hem birleştirici hem de ayırıştırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkar.

Kamusal ve özel alan düzeyinde önemli olan maddi ve sembolik kavramlar, sosyal uygulamalar, dil, bireysel ve kolektif kimliklerin oluşumu kentsel davranışları yapılandıran kavramlardır. En küçük ölçekten başlayarak, her birey; ev, sokak, mahalle, kent, ülke ve evren bazında soyut bir kimliğe sahip görünmektedir. Bu kimlikler, sosyal hayatta; davranışları, kuralları ve toplumsal rolleri belirlemektedir. Mekân kullanımı da bu kuralların ve rollerin unsurlarından biridir. Kanun hükmünde olmayan ancak “kültürel kod” olarak toplum belleğine kazınan bir edimdir. Kültürel kodlar, sınıfsal farklılıkları göz önüne koyar. Harvey, bu farklılıkları, mekân ile ilişkilendirir ve kent mekânının “... kentlerde sosyalleşme biçimleri ve çeşitli ağlarla ortaya çıkan farklılaşmalarla, sınıfsal ilişkilerin ve toplumsal farklılaşmaların üretildiği ve sürdürüldüğü süreçler içerisinde doğmakta ve mekânsallaşmakta” olduğunu savunur (Yüceşahin ve Tüysüz, 2011). Daha bireysel, temel ve biyolojik bir perspektiften bakan Grosz (2001: 38) ise, tutarlı kimliğe sahip bir öznenin oluşması ve bu öznenin kendisini çevreleyen nesneler ile etkileşim halinde olacağı bir pozisyonda bulunması için bedeninin, uzayda bir yere konumlanması gerektiğini söyler. Kısacası, uzaydaki bir yer ancak beden varlığında mekânsallaşır.

Çok kültürlü bir toplumda bir etnik grubun yer kimliği, yalnızca mekânla ya da mekânla ilgili farklı kullanımları ve deneyimleri değil, aynı zamanda bu alanların kullanımının altında yatan sosyal değerler, anlamlar ve fikirlerde karşılık gelen farklılıkları temsil eder.

(Proshansky vd., 1983: 78). Bu nedenle her yer, sosyo-kültürel normların uygulanması ve kendi kimliğini tanımlayan her bir grubun davranışı ile ilgili olarak özelliği bulunan bir dizi anlama bürünür. İnsan, küçük yaştan itibaren kendisini çevresindeki insanlardan farklılaştırmayı öğrenirken kimliğini de geliştirir. Hem kendine özgü bir kimliktedir hem de bir gruba dahildir. Aynı şekilde yer kimliği de fiziksel çevre içinde iken hem o çevreden ayrı hem de o çevre ile ilişki içindedir. Lynch (2010: 8), bu ilişkiler sonucunda anlam kazanan mekânları çevresel imge olarak adlandırır ve üç temel bileşen ile ele alır. Bunlar; anlam, kimlik ve yapıdır. Ev, öncelikli öneme sahip çevredir ve ikinci olarak bu önemi mahalle izlemektedir. Yer kimliği, kişisel kimlikle karmaşık bir ilişki içinde olan ve kişinin hayatı boyunca her türlü fiziksel ortamın yaşanmışlığını alan bilişsel bir veritabanıdır (Proshansky vd., 1983). Kimlik yerden doğar ancak yerden bağımsız olarak devam eder. İnsan bedeni uzayda yer değiştirdiğinde, kimliği de beraberinde gelir. Kimlik, coğrafyanın bir taşıyıcısıdır. Aynı zamanda hafıza ile sıkı bir ilişki içindedir. Kimlik, belleğe yerleştiği için kalıcı ve sürekli olmaktadır. İnsan, belleğine kodladığı kimlik ile varlığını sürdürmektedir. Kolektif ve bireysel hafıza ile beslenen insanların alışkanlık tutumlarının devam etmesi nedeniyle, alışkanlıklarda kırılmalar ve kopmalar çok kolay gerçekleşemez (Özaloğlu, 2008). Ancak "... küreselleşme, ona eşlik eden göç ve yerinden olma süreçleri, geleneksel yer ve kimlik kurgularını radikal bir biçimde dönüştürmüştür" (Kılıçkıran, 2014). Tüm bu çevresel değişimler, saf kimliği asimile etmekte, yeni ve dönüşen mekânların kimlikleri ile özleştirmektedir.

Bir yere ait olma veya ait olduğunu hissetme bir gereksinimdir. Aidiyet kavramı bu gereksinimlerden doğar, yer ile ilgili ve yere bağımlıdır. Bu nedenle yer kimliği ve yere bağlılık kavramları da aynı anlamda kullanılabilir. Kimlik yerden oluşur ancak aidiyet hissi olmadığı sürece kimliğin de anlamı kaybolur. Bu nedenle bireysel ve toplumsal kimlik tanımlamalarında aidiyetlik birincil unsurdur. Kimlik tanımı yaparken ait olduğu hissedilen yerden bahsedilir. Bu sadece coğrafi bir konumu ifade etmez. Aynı şekilde o yere toplumsal olarak atfedilen özellikleri de çağırıştırır. Bu anlamda aidiyet kavramının sosyolojik anlamı da fazladır. Bir mekâna bağlılık olarak da tanımlanabilen aidiyetlik; zaman, mekân, kimlik, sembol, simge, hatıralar, ihtiyaçlar, etkileşimler vb. bireyin mekânla paylaştığı bileşenleri kapsar. Bu ilişki ve duygular dinamik yapıdadır (Manzo, 2003:53). Kişinin mekâna, mekânın da kişiye müdahale etmesi sonucu aralarında oluşan bağın zamanla mekânsal aidiyete dönüşür. "Aidiyet, mekânın zamana karşı zaferidir" (De Certeau, 2008: 54). Toplumsal bağlılık ile ilgili literatür, mekân ile kurulan duygusal bağların uzun

vadeli olduğunu, zorunlu olarak yeni bir yere alışma sürecinde aynı duygusal bağın yeni mekânla kurulmadığını açıkça göstermektedir (Williams vd., 1992). Mekân kullanıcıları arasında da bu bağ vardır. Bu bağ kullanıcılar arasında köprü görevi görmekte ve aidiyet duygusunu pekiştirmektedir.

Ortak kimliği paylaşan gruplar bir arada toplanma eğilimindedir. Kent ölçeğinde bu durum, aynı alanlara/mahallelere konumlanmalarla kendini gösterir. “İnsanlar kentsel mekânda tıpkı tabiattaki bitki ve hayvan gruplarının belli alanlarda toplanması gibi belli mahalle ve semtlerde toplanmakta, sosyal ve kültürel birlikler oluşturmaktadırlar” (Adaman ve Keyder, 2006). Mahalle, kentin bir parçası ve kente nazaran daha küçük ölçekte bir mekânsal örgütlenme olduğu için sosyal etkileşim daha yoğun yaşanır. Mahalle aidiyeti, kent aidiyetinden farklılık gösterir. Daha özel ve baskın kimlikler mahallede görülür ve hissedilir. “Mahallede yaşamak, bir aidiyet ortamına dahil olmaktır; çünkü bizzat mahallenin kendisi bir kimlik ve aidiyet sunmaktadır” (Alver, 2010).

Mahalleye bağlılık, mahallenin bağlı bulunduğu kentten ve sınırları keskin bir şekilde çevre mahallelerden ayrılan mahallelerde, kendi içinde kapalı ve homojen bir topluluğa aidiyet hissiyle pekişmektedir. Bu konumda olan mahallelerin, kent merkeziyle olan fiziksel mesafeleri ve orada yaşayan insanların sosyal nitelikleri üzerinden tarif edilen katışıksız, homojen bir kimliği üretmesi, aynı veya daha geniş ölçekli birçok mekân aidiyetinin önemsizleşmesine veya bir tehdit olarak yorumlanmasına neden olabilir (Göregenli vd., 2014).

Toplumsal olan her şeyin, mekânda karşılığı bulunmaktadır. Bu nedenle mekânda edinilmiş bireysel ve kolektif deneyimlerin, anıların ve simgesel yapıların, kültür ve kimlik oluşumundaki etkisi kaçınılmazdır. “Bireyin kendisini ait hissettiği kültürel kimlik, yalnızca paylaşılan anılarla değil, kamusal alanda yaşadığı deneyimlerle ve mekânsal pratiklerle oluşur” (Uludağ ve Avcı, 2016). Bu nedenle kültür, kimlik ve aidiyet, mekândan ayrı düşünülemez.

2.3. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kentsel Mekân

1955 yılında John Money isimli medikal biyoloji profesörü ve arkadaşları, her bireyin biyolojik cinsiyetinden kaynaklanmayan birer psikolojik cinsiyetinin de olduğunu öne sürmüştür (Repo, 2013). Bu terminolojik ayrım zamanla sosyal bilimler literatürüne toplumsal cinsiyet (gender) kavramı olarak girmiş (Acker, 1989) ve Dünya Sağlık Örgütü

bünyesinde¹ kendisine yer bulmuştur. Her kültür, kendisine mensup bireyleri biyolojik cinsiyetlerine göre ayırarak, belirlenmiş toplumsal kalıplara sokmaya çalışır. Bireyin davranışları, bulunacakları yerler ve giyimleri gibi kıstasların cinsiyetlerine uyumlu olması, yani toplum tarafından uygun görüldüğü şekilde olması gerektiği düşünülmektedir. Toplumsal cinsiyete dair bu normlar sabit değildir, zaman içinde değişim ve gelişim gösterebilmektedir.

Toplumsal olan ve toplumda meydana gelen her şey mekân varlığında gerçekleşir. Mekân; doğası gereği güç ve sembolizm, tahakküm ve itaat ilişkileri, dayanışma ve iş birliğinin karmaşık bir ağıdır (Massey, 1994: 255). Kentteki mekânların çeşitliliği ve yoğunluğu sonucu, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kent mekânına yansımaları kaçınılmazdır. Bu ilişkiler, özel alanlardan sonra kamusal alanda yoğunlaşır ve dönüşür. Kentsel mekânlara dair cinsiyetlere yönelik söylemler ve uygulanan politikalar da bu değişimlere ön ayak olur. Ancak “mekânsal olanın dönüşebilmesinin büyük ölçüde, mekânsal olmayanın dönüşebilmesine bağlı olmasıyla ilişkilidir. Dönüşmesi gereken, binlerce yıllık ataerkil gelenektir” (Alkan, 1999). Her cinsiyet, kent içinde farklı deneyimler yaşar. Bu açıdan bazı gruplar daha dezavantajlıdır. Mekânın geleneksel kurguları, iktidar elinde şekillenmekte ve dönüşmektedir. Bu nedenle kentte yaşanan eşitsizliklere karşı verilen kolektif mücadeleler, çoğu zaman yetersiz kalmaktadır.

Cinsiyetlerin biyolojik çeşitliliği, fiziksel farklılıkların ötesindedir ve eşitsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Bu anlamda cinsiyetler açısından ortaya çıkan çoğu ilişkilendirmeler, eşitsizlikleri ifade etmek yerine beslemiştir. Bu benzetmelerden biri olan ve Batı düşüncesindeki doğa-kültür ikilemi üzerinden gerçekleşen kadın-erkek özdeşleştirilmesi, cinsiyetler arasındaki güç ilişkilerine işaret etmekte ve feminist tarihçiler tarafından eleştirilmektedir (Kayasü, 2002: 101). Eleştirilen diğer görüşlerden biri de Marx’ın, cinsiyetler arası güç ve statü farklılıklarını cinsiyet kaynaklı değil, sınıf bölünmeleri sonucu ortaya çıktığını ileri sürmesidir. Marx’a göre kadınlar bu bölünmenin üstesinden geldiği zaman eşitsizlikler kaybolacaktır (Giddens, 2008: 147). Son zamanlarda cinsiyet eşitsizliklerini kentler üzerinden sorgulamak, araştırmacılara geniş bir perspektif sunmaktadır. Bazı feminist teorisyenler; erkeklerin zaman, kadınların ise mekân ile özdeşleştirildiğini savunur. Çünkü erkeğin akıl, kadın ise bedenin temsilcisi olduğu

¹ Bknz. <https://www.who.int/health-topics/gender>

varsayılmaktadır. Kentsel mekânda gerçekleşen işlerin ekonomik ve yönetsel işlevleri olduğu düşünülürse, kadının kentsel mekândan soyutlanması kaçınılmazdır (Kaypak, 2014). Toplumsal cinsiyete sahip alan, ‘ayrılmış alanlar’ paradigması ile temsil edilen, egemen ve kamusal bir erkek üretim aleminden (şehir) ve ikincil özel bir dişi üreme alanından (ev) oluşan, muhalif ve hiyerarşik bir sistemdir (Rendell, 2003: 103). Bu sistem, cinsiyet rolleri ile bağdaşmakta ve süregelmektedir. Nitekim kadın ve kent konulu çalışmaların hızla artması, Dünya’da bu anlamda kalıplaşmış bir cinsiyet eşitsizliği altyapısının olduğunun en belirgin göstergesidir.

Özetle kentsel mekânlar toplumsal cinsiyete duyarsızdır/duyarsızlaştırılmıştır. Kent yaşamının eril yapısı, kadınların kent mekânında aktif olmasının önünde büyük bir engeldir. Kentin kullanıcılarına sunduğu olanaklar, tek bir cinsiyet üzerinde yoğunlaştığı zaman kadının kentte görünürlüğü kaybolmaktadır. Kent planlamaları bu ideoloji ile gerçekleştirilmektedir. Kadınların ev ve evin yakın çevresi ile ilişkilendirilmesi ve kadına özgü mahrem alanlar belirlenmesi, kentin geri kalanını kadınlar için ulaşılmaz kılmıştır. Ayrıca kentte bulunan farklı toplumsal gruplar ve kentin heterojen yapısı sebebiyle ortaya çıkan suç unsurları, planlamalardaki eksiklik, yetersiz ulaşım politikaları ve yerel yönetimde yaşanan bazı problemler kadınların güvenlik kaygısı ile kentsel mekân kullanımlarını azaltan diğer önemli etmenlerdir (Aktaş, 2017). Kadınların eğitimde, siyasette ve ekonomik hayatta istihdamını artırmaya yönelik politikaların eksikliği, kadınların ev işi işlere yönelmesinin sürekliliğine neden olmaktadır. İstihdam sağlamış kadınların hem ev içi hem de ev dışı iş yüklerinin artmasından dolayı kentsel mekânı aktif olarak kullanma fırsatlarının olmaması ise engellerin bir farklı boyutudur. Bir toplumda izlenen cinsiyet rolleri, kadınların kamusal alana katılım durumları ve kentte bulunan cinsiyetleşmiş (cinsiyetlendirilmiş) mekânların dağılımı; kentin yapısını, barındırdığı toplulukların kentsel mekân kullanımları hakkında fikir sahibi olunmasını sağlayacaktır.

2.3.1. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve cinsiyet rolleri

Eşitlik, bireylerin birbirinden herhangi bir nedenden dolayı ayırım yapmaksızın aynı haklara sahip olmasını ifade eder. Bireylerin ve toplumun sosyal işlevselliğin maksimum düzeyde olabilmesi için her alanda eşitliğin söz konusu olması gerekir. Ancak dünya genelinde birçok alanda olduğu gibi cinsiyet alanında da tatmin edici bir eşitlik sağlanamamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, tarihte uzun bir geçmişe sahiptir. Hem ulusal hem de

uluslararası düzeyde, toplumsal yaşamı etkileyen bir durum olmakla birlikte, kitlesel bir mücadelenin de ana konularından biridir. Biyolojik farklılıklardan ziyade sosyal ve psikolojik anlamları da bünyesinde barındıran cinsiyet kavramı, toplumsal hayatta kadınların ve LGBT’li bireylerin geri plana itilmesine sebep olmaktadır. Kadınlar, toplum tarafından atfetmiş olan belli roller ve statüler ile baş etmek zorunda kalmakta; çoğu zaman koşulsuz kabulleniş ve itaat ile sürdürmektedir. Kadınların; küresel ölçekten başlayarak özel alanlarına kadar olan konumlarını şekillendiren toplumsal algılar ve normlar bulunmakta; bu algı ve normlar, toplumsal cinsiyet rollerinin her bir cinsiyete atfedilmesine ve buna istinaden toplumda yaşanan cinsiyet eşitsizliklerine sebep olmaktadır. Cinsiyet eşitsizliği, toplumsal cinsiyet rollerini doğurur ve bu rollerin sürdürülmesi de cinsiyet eşitsizliğini besler. Bir toplumun cinsiyet organizasyonu, kadınlara devamlı olarak farklı sınırlamalar ekleyebilmektedir. Emek, üreme yetisi ve durum yönetimi çalışmalarının üçlü rolleri nedeniyle, kadınlar çoğunlukla yapıli çevre ile daha karmaşık bir ilişkiye sahiptir ve genellikle savunmasız bir grup olarak görülmektedir (Grundström, 2005). Toplumsal roller, içinde bulunan toplumun kültürü ile şekillenir ve sürdürülür. Topluma mensup her bireyin bu normlara uyması beklenir. Aksi takdirde şiddetli toplumsal yaptırımlarla karşılaşmak kaçınılmazdır. Cinsiyet rollerinin algısı ilk kez ve kuvvetli olarak ailede başlamaktadır. Giddens (2008: 209), bireylerin bebeklik dönemlerinde herhangi bir cinsiyet farkındalıklarının olmadığı ancak algıları genişlediğinde toplumsal cinsiyet rollerini işaret yoluyla aldıklarını, televizyon programlarından oyunculara kadar cinsiyetlere göre ayrılmış ifadeleri ayırt ederek bu rollerin zihinlerinde oturduğunu belirtir. Aileden direkt olarak edinilen bu bilgiler; arkadaş çevresi, kitle iletişim araçları ve basın yolu ile pekişir. Çocukluk çağında kazanılan bilgi edinimlerini ileriki yaşlarda terk etmek güç olduğu için her türlü cinsiyet tarafından bu normların nesiller arası aktarımı söz konusudur.

Evrensel olarak aileye bakıldığında, ailenin işlevleri arasında; üreme, yeniden üretim, eğitim ve ekonomiye dayalı işler bulunmaktadır (Haralambos ve Holborn 1995:317). Toplumsal yeniden üretim faaliyetleri (sosyal ilişkiler, ev işleri, yaşlı ve çocuk bakımı vs.) ağırlıklı olarak kadınların yaptığı işleri kapsar. Bu işlerin rol paylaşımlarında ise erkeğe daha çok ekonomik faaliyetler yüklenir. Ancak kadının ev içindeki emeğinin ücretlendirilmemesi ve işten sayılmaması toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından hala tartışılan ve çözülmemiş konulardan biridir. Sanayi Devrimi sonrası, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden şekillendirilmesi ve kadınların iş hayatında daha aktif olmaya başlaması ile geleneksel aile içindeki cinsiyet rollerinde emek paylaşımının gerçekleştiği düşünülse de para kazanma

rolündeki kalıp yargılar için aynı şey söylenemez (Fortin, 2005). Bunların yanı sıra “kadınların kendilerini kentlerden ve kentsel yaşamdan kısıtlamalarına sebep olan ideolojik baskılar vardır. Bunlar; hareketliliklerini kısıtlamanın yollarından (yüksek topuklardan ve kadın sürücüler hakkındaki şakalara kadar) kadınları kendilerini fiziksel olarak zayıf hissetmeye teşvik eden ideolojilere kadar uzanmaktadır” (McDowell, 1983:59). Zayıf hissetmenin getirdiği kabulleniş, bu döngüyü sürdürmektedir.

Tüm bu ideolojiler, çocukluktan itibaren maruz kalınan eşitsizliklerin sonucudur. Erkek çocuklarının, kız çocuklarından üstün görülmesi günümüzde bir kesim tarafından terkedilmiş bir düşünce olsa da belirli bölgelerde hala devam etmektedir. Yakın zamana kadar kız çocuklarının okula gönderilmemesi, bazı sosyal kuruluşların projeleri ve devlet yasaları sayesinde kısmen kontrol altına alınmıştır. Ancak kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi, Dünya’da ve ülkemizde hala çözülememiş toplumsal sorunlardan biridir. Resmi kayıtlara göre Türkiye’de, 2009 yılında 16-19 yaş arasında ilk evliliğini yapan kadınların sayısı 142.719 iken; 2019 yılında bu rakam 71.148’e düşmüş ve evlilik yaşı ağırlıklı olarak 20-24 yaş aralığına gelmiştir. Ancak bu oranlar, çocuk evliliklerinin yoğun olduğu bölgelerdeki kaçak evlilik rakamlarını içermemektedir. 2019 senesi istatistiklerine göre Türkiye’de okuma yazma bilmeyen erkek sayısı 286.590 iken, kadınlarda bu rakam 1.738.389’dur (TUİK, 2019). Dünya’da ve Türkiye’de kız ve erkek çocuklarının cinsiyete göre eğitim durumları her sene birbirine oran olarak biraz daha yaklaşmaktadır. Bu durum, cinsiyetler arası eğitim eşitsizliği açısından olumlu gelişmeler olduğunun göstergesidir. Tüm bu gelişmelere karşı, Dünya geneline bakıldığında, ilkökul düzeyinde eğitim göremeyen kız çocuklarının sayısı erkek çocuklarının sayısından yaklaşık 5,5 milyon fazladır (UNICEF, 2020).

Kadınların ekonomik ve siyasi hayatta etkin olamamaları da ataerkil yapının bir sonucudur. Eğitimdeki eşitsizlik sonucu kent içinde meslek sahibi olamayan kadınlar, kentleşmenin artması ile kent içinde kendilerine uygun işler bulmamaktadır. Son zamanlarda artan yükseköğretim mezunu kadınlar ise yetersiz işgücü piyasasından dolayı işsizlik sorunu yaşamaktadır. Yalnızca belirli meslek gruplarında kendilerine güvenli şekilde yer bulan kadınlar; mesleklerin cinsiyetleşmesi, yönetimler tarafından istihdam yaratılmaması, toplumsal beklentiler (çocuk bakımı, yaşlı bakımı, ev işleri vb.) ve partnerlerinin çalışma konusunda engellemeleri karşısında işgücüne yeterli oranda katılamamaktadır. TUİK Hanehalkı İşgücü Araştırması’na göre, 2019 senesinde 3 yaş altında çocuğu olan 25-49 yaş

arası kadınların işgücüne katılım oranı %26,7'si, çocuğu olmayan 25-49 yaş arası kadınların ise %52,8'dir (TÜİK, 2019). Ayrıca özel sektörde kadınlara düşük ücret uygulanması, cinsiyete dayalı gelir eşitsizliğinin önemli göstergelerinden biridir. Kadınların seçmen olarak oy kullanma oranlarının yüksek olmasına karşı, yönetime katılma oranları oldukça düşüktür. TÜİK cinsiyete göre milletvekili sayısı ve meclisteki temsil oranı 2019 senesi itibari ile erkeklerde %82,7 iken kadınlarda bu oran %17,3'tür (TÜİK, 2019).

Cinsiyet eşitsizliklerine dayalı gündelik yaşam, kadınları, üretim ve sorumlulukları arasında denge kurmak veya seçim yapmak zorunda bırakmaktadır. Kadınların; eğitim, sosyal yaşam, ekonomik ve siyasi hayatta erkekler kadar aktif olmamaları; kendi hayatları, ailesi ve neticede kent hakkında verilen kararlarda söz sahibi olmalarının önünde büyük engeldir. Antik devletlerden beri yönetimlerin erkeklerin elinde olması, kadınların ve kölelerin yönetim dışına atılmasından günümüze değin siyaset alanında hala bir eşitlik sağlanmış değildir. Ayrıca küresel ve yerel ekonomik politikaların yarattığı emek dönüşümlerinin ve dolaylı olarak etki ettiği teknolojik, sistematik ve hukuksal düzenlemelerin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini beslediğini göz ardı etmeden uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir. Tüm bu eşitsizliklerinin sebebinin kadınların “doğal” oluşumlarına/yetersizliklerine bağlayan düşünce sığ kalmaktadır. Eşitsizlik kriterlerini sadece cinsiyet üzerinden yorumlamak da bu doğal anlayış kadar eksiktir. Bireylerin cinsiyet gözetmeksizin; ekonomik, dini, kültürel ve etnik durumlarındaki farklılıkların da bu eşitsizliklerin boyutuna etki eden kriterlerdir. Kadının kamusal alandaki konumunu tartışılırken tüm bu kriterler göz önüne alınarak değerlendirme yapılmalıdır.

2.3.2. Kadının kamusal alandaki yeri

Kadının kamusal alandaki yeri, farklı disiplinlerde tartışılan ve mücadele edilen konulardan biridir. Genel olarak toplumsal cinsiyet sosyolojisi başlığı altında ele alınan bu konu; kent, iş hayatı, eğitim, siyaset vb. birçok alanda kadının görünürlüğünün ve buna istinaden toplumun gelişmişlik seviyesinin göstergesidir. Mimarlık disiplinde kadının konumu hem toplumsal hem de mekânsal yaklaşımlarda ele alınmaktadır. Ayrıca meslek içinde kadının görünürlüğü sorgulayan çalışmalar da mevcuttur. Kadınlar tarafından kamusal alanların kullanımıyla ilgili akademik çalışmalar 1970'lerden günümüze devam etmektedir. Beauvoir (1993), seminal çalışmasında, kadının neredeyse tüm sosyal yapılarda “ikinci cinsiyet” olduğunu ve dolayısıyla kamusal alana erişiminin sınırlandırıldığını açıklamıştır. Beauvoir'e

göre kadınlar, toplumdaki erkeklerle aynı zihinsel, mekânsal ve ekonomik özgürlükleri paylaşmamaktadır (Güney, 2014). Araştırmacılar cinsiyet rollerinin inşasını kadınların kentsel kamusal alanlardan uzaklaşmasının nedeni olarak görmekte ve kadınların açık mekândaki rekreasyon etkinliklerine katılımında ana engel olarak tanımlamaktadır (Wesely ve Gaarder, 2004, akt. Mumcu ve Yılmaz, 2016).

Tarih boyunca kadınların cinsiyet eşitsizliğine karşı haklarını kazanma arzuları ile gerçekleştirdiği mücadele ve akımlar hala etkisini göstermekte, kenti dönüştürmeye devam etmektedir. Bu akımlardan ilki olan ve kadının kamusal alandaki yerini tartışan akım, birinci dalga feminizm hareketidir. Bu hareketin öncülerinden olan Mary Wollstonecraft, önemli işlerin, akıl merkezli olarak nitelendirilen kamusal alanla; anlamsız ve önemsiz işlerin de özel alanla ve kadınla ilişkilendirilmesine karşı çıkmaktadır (Donovan, 2000: 24). Kadınların ilişkilendirildiği alanlar ve üzerlerine yapışmış olan roller, kamusal alana erişimlerinin önündeki en etkili engellerdir. Kadınların kamusal alandaki kısıtlanmalarının başka bir sebebi de başkalarına bakma taahhüdünden ortaya çıkmaktadır. Pek çok kadının kamusal alan davranışları ve kaygıları; çocuklar, eşler, akrabalar veya arkadaşlara odaklanma ile karakterizedir (Day, 2000). 1960'larda ortaya çıkan ikinci dalga feminizm hareketi ise, erkek ve kadın arasındaki yasal eşitliğin toplumsal eşitliği getirmediğini öne sürmüş ve kadınların mücadele alanını kökten değiştirmiştir. Daha çok özel alanda yaşanan konulara odaklanan bu akım; "Özel alan politiktir" sloganı ile yola çıkmıştır. Hane içindeki cinsiyet rollerinin, cinsler arasındaki eşitsizlikleri şekillendiren en önemli etken olduğunu ileri sürmektedir (Ayata, 2011: 67).

Sanayi devrimi, kadının kamusal alandaki yerini etkileyen en önemli olaylardan biridir. Sanayi öncesi ve sonrası olarak ele alınan dönemler, üretim ve tüketim alanlarını etkilemiş ve dönüştürmüştür. Öncesinde aynı işleri yapan kadın ve erkeğin emek farklılaşması sonucu; ev-işyeri ikililiğini bozmuş, erkeğin ücretli bir iş için başka bir yere gitmesi, kadının özel alandaki (ev) yerini sabitlemiştir. "Özel-kamusal alan ayrımının işaret ettiği hane-hane dışı ayrımının, kapitalist üretim-yeniden üretim parçalanmasıyla ve liberalizmle -güçlense de- ortaya çıkmadığı, ama ataerkil geleneğin eklemlediği bir ayrım olduğunu saptamak gerekir" (Alkan, 2000: 84). Mevcut olan ayrımın pekiştirildiği bu durum, dolaylı ya da direkt olarak, kadının ve erkeğin küresel bazda toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşmesine etki etmiştir. Kadını eve bağımlı ve edilgen, erkeği ise hareketli ve sahiplenici konuma oturtmuştur.

Yerleşim yerlerinin ve mekânların cinsiyetleşmeye başlaması da bu değişimin önayak olduğu sonuçlardandır.

Sanayi Devrimi, diğer şeylerin yanı sıra, emeğin cinsel bölünmesini ve meskenin işyerinden ayrılmasını gerektirmiştir. Sonuç olarak, erkeklerin ve kadınların sosyal kimlikleri evrilmeye başlamıştır. Yine de ayrı alanlar doktrini -bir erkek için kamusal alan ve bir kadın için özel alan- bugün ideoloji dışında kabul edilemez (E da Costa Meyer, 1996: 147).

Ataerkillik ve kamusal alan-özel alan (ev içi-ev dışı) ayrımı, çok daha eski zamanlara dayanmaktadır. İlkel avcı toplumlarda, cinsiyete dayalı iş bölümünün varlığından söz edilse de (erkeğin ava çıkması, kadının özel yerde pişirmesi ve çocuk bakımı) konu hakkında kesin bir kaynak bulunmamaktadır. Bu anlamda en eski örneklerden biri olan Antik Yunan'da cinsiyetler arası kamusal/özel alan ikililiği, polis ve oikos olarak karşımıza çıkar. Polis (kent) erkeklerin, oikos (ev) ise kadın ve çocukların yeri olarak görülmektedir (Ersöz, 2015). Antik Yunan'da Aristophanes'in yazdığı bir komedyanın senaryosuna bakıldığında, zamanın toplumsal cinsiyet tutumu hakkında fikir sahibi olunabildiği gibi, yakın tarihin cinsiyet odaklı alan ayrımıyla fazlaca benzerlik göstermektedir. Eski Yunan'da kadınlar, Polis'in en önemli kamusal mekânlarından olan akropolis ve agorada bulunamaz, gerçekleşen toplantılarda söz sahibi olamazlar. Ev işi yapmaları, çocuk bakımı üstlenmeleri ve eşlerine hizmet etmeleri onların esas görevidir. Kadınların kamusalla ilişkisi söz konusu olduğunda, kente ilişkin kararlar alınan "akıl mekânları"ndan soyutlandıkları ancak eğlence etkinlikleri gerçekleştiğinde mekân kısıtlamasına maruz kalmadıkları görülür (Alkan, 2000: 84-85). Bu durum, cinsiyetler arası akıl-güç çatışmalarının kent mekânına yansıtılma biçimidir.

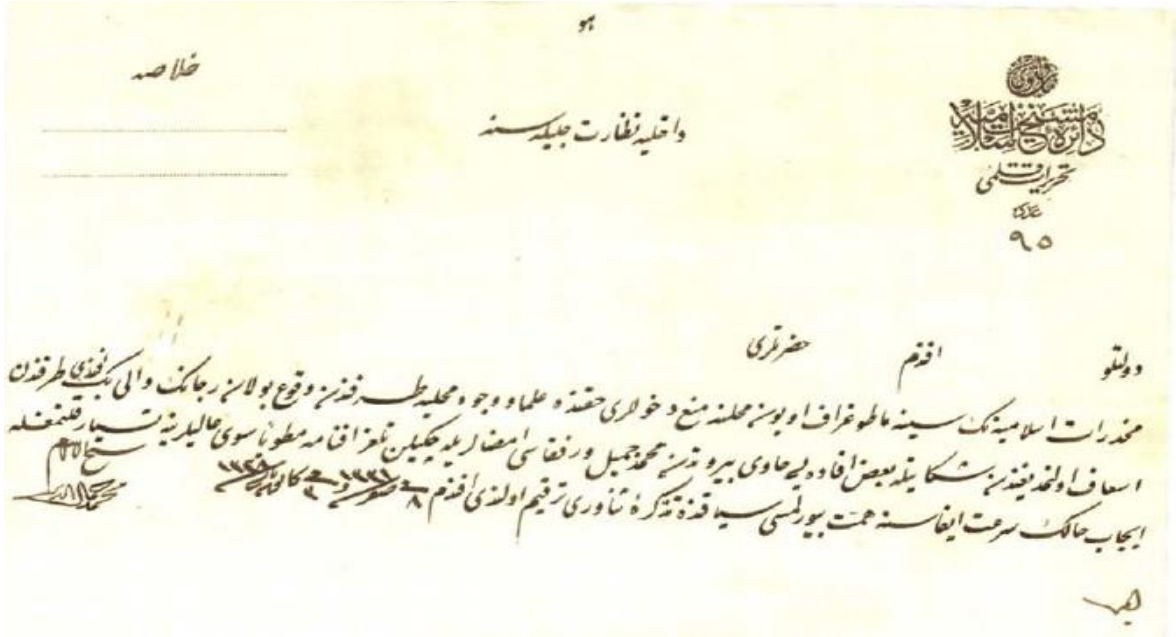
Ataerkil ve muhafazakâr toplumlarda mahremiyet; ev ve beden ile ilişkilendirilir. Kadın bedenini güvende tutma ve kontrol altına alma inancı, kadını eve ve yakın çevresine mahrum bırakmıştır (Cantek vd., 2014: 122). Osmanlı'da bu "hakimiyet" durumuna sıkça rastlanmaktadır. Çıkamaz sokaklar, yüksek duvarlar ve yola bakmayan pencereler kadınların bedenini gizlemek adına kentsel mekânın organizasyonunu etkilemiştir. Mutfak, kuyu başı ve avlular, 1888 tarihinde Mecelle²'de yer alan "kadına ait yerler" ifadesi ile betimlenmiş, herhangi bir sebepten bu alanları gözeten kişiler cezalandırılmıştır (Çakır, 2009). Kadın ve erkeği ev içinde ayıran bölümler harem-selamlık olarak ayrılmıştır. Harem kadınlara,

² Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, 1868-1876 yılları arasında hazırlanarak yürürlüğe giren, İslam dünyasının ilk Medeni ve Borçlar Kanunu'dur (Esirgen, 2011).

selamlık ise erkeklere özgü bölümlere verilen isimdir. Selamlık kısmı genellikle devlet işleri konuşulan ve ziyaretçi kabul edilen yerdir (Özbay, 1996). Aileye özgü olan bu iç mekân ayrımı ev çevresine, bahçeye ve sokağa da yansımıştır. Osmanlı'dan günümüze kadar gelen ve geleneksel mekânlarda devam eden bu ikili karşıtlık, Osmanlı'nın ev dışında her alanında fiziksel çerçevede olmasa da kendini göstermiştir. Kadınlar için yayımlanan fermanlar, kadınların; davranış, giyim ve mekân kullanımları hakkında katı kurallar içermektedir. Fermanlarda, kadının ve dolaylı olarak devletin namusu ve itibarı gerekçe gösterilmiştir. Fermanlar, ekonomik sınıf ya da uyruk ayrımı yapmaksızın tüm Osmanlı kadınları için uygulanmıştır. Kadının kamusalla ilişkisinde büyük bir engel yaratan bu düzenlemelerden ve fermanlardan bazıları şu şekildedir:

- 1573 yılında (Hicri 981), Eyüp semti için düzenlenen bir ferman, kadınların kaymakçı dükkanlarına girme yasağı hakkındadır. 1580 yılında düzenlenen bir fermanla ise, kadınların yanlarında aileden bir erkek olmadan kayığa binmeleri yasaklanmıştır (Şeni, 1985: 68, 69). 1811 yılında ait bir belgede, kadınların cuma günleri, kendilerine uygun olan yerlere (erkeklerle bir arada bulunmama şartı ile) seyir yerlerine gidebilecekleri belirtilmiş, ancak seyir yerleri bulunmayan yerlerde oturmaları veya araba ile durmaları yasaklanmıştır. 1836 yılında ise dondurma dükkânı sahiplerini, kadın müşteri almama hususunda uyaran bir ferman çıkarılmıştır. Benzer bir şekilde, kadınların dükkân içine girmeden alacakları eşyaları kapı önünden dükkân sahiplerine iletmesi uygun görülmüştür. 1900'lü yılların başına kadar ulaşım araçlarında kadın-erkek ayrımı sürmüş, kadınlar her daim vapurların alt kısmında yolculuk yapmıştır. Ayrıca eşlerinin faytonlarında görünmeleri dahi yasaktır (Şeni, 1985, 69). Kadınların bir süre belirlenmiş camiler (Sultanahmet ve Şehzadebaşı) dışında farklı kamusal ibadethanelerde ibadet etmeleri yasaklanmıştır. Başka bir fermanla ise her bir cins için belirlenmiş günler dışında yolculuk etmek yasaklanmıştır (Çakır, 2009: 81-84). Başbakanlık Osmanlı Devlet arşivinde yazılı olarak bulunan diğer fermanlar şu şekildedir:
- 16 Eylül 1565- "Kadınların Mescid-i Aksa ve Kudüs'te uygunsuz davranışlarda bulunmamaları" (Ünal, 2015:79)
- 11 Haziran 1726- "Müslüman kadınların kıyafetlerine dair düzenlemeler" (Ünal, 2015: 81)

- 13 Ocak 1852- “Kadınların Boğaziçi’nde yabancı şirketlere ait vapurlarda seyahat etme yasağı” (Ünal, 2015:91)
- 15 Haziran 1885- “Kadınların Ramazan’da sokaklarda uygunsuz davranışlarda bulunmamaları”, (Ünal, 2015:93)
- 30 Mart 1891- “Kadınların Beyoğlu’nda açık faytonlarla ve ince örtülerle gezmeleri” (Ünal, 2015: 95).
- 21 Ocak 1913- “Beyrut’ta İslam kadınlarının sinemalara girmelerinin yasaklanması” (Ünal, 2015:105).
- 21 Mayıs 1914- “Gülhane Parkı’nın salı günleri kız öğrencilere ve hanımlara tahsisi” (Ünal, 2015: 305).
- 16 Aralık 1919- “Kadın ve erkeklerden oluşan karma musiki heyetinin konser vermesinin yasaklanması” (Ünal, 2015:109)
- 3 Ekim 1920- “İslam kadınlarının tiyatro sahnelerine çıkmalarının engellenmesi” (Ünal, 2015:11).

Resim 4.1. Beyrut'ta islam kadınlarının sinemalara girmesinin yasaklanması hakkında çıkarılan ferman (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2015)

Bâb-ı Âlî
Hariciye Nezâreti
Umûr-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesi
Tercüme Şubesi

Atebe-i Ulyâ-yı Hazret-i Padişahi'ye 24 Kânûn-ı Evvel [1]328 tarihli ve Beyrut ulema ve vücûhundan yirmi bir kişinin imzalarıyla takdim kılınan arabiyyü'l-ibare telgrafnâmenin tercümesidir

Muhadderât-ı İslâmiyenin sinematografhâneye girmemelerini umum ulema ve vücûhu taleb ve istid'â eyledikleri hâlde Beyrut Valisi Edhem Bey meşrû' ve vâcibü'l-icra olan bu talebi is'âf etmek istemiyor. Halbuki Emirü'l-Mü'minin Ömer bin El-Hattab hazretleri gördükleri lüzuma binâen asr-ı saadetinde muhadderât-ı İslâmiyenin camiye girmelerini men' buyurmuşlardı. Beyrut muhadderât-ı İslâmiyesinin sinematografhâneye girmemeleri şer'an vâcib olduğundan ve erkân-ı devlet ise ahkâm-ı şeriyenin emr-i muhafazasıyla mükellef bulunduklarından mebd'e-i ıslahat olmak üzere bu ahkâm-ı şeriyenin icra ve infazı hususunu istirhâm eyleriz fermân.

Resim 4.2. Beyrut'ta islam kadınlarının sinemalara girmesinin yasaklanması hakkında çıkarılan fermanın tercümesi (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2015)

Torre (1996), kadınların, erkekler tarafından sadece birer arzu nesnesi ve tüketim kültürünün aracı olarak görüldüğünü belirtir. Ancak kadınların kamusal alana çıktıkları bir şeylere değiştirebileceklerini söyler ve Plaza de Mayo Anneleri³ üzerinden örnek verir. Aynı şekilde, Türkiye'de, Plaza De Mayo Anneleri'nden etkilenen Cumartesi Anneleri de benzer bir kadın dayanışmasına ve örgütlenmesine örnektir. Plaza de Mayo Anneleri'nin seçtiği ve ülkenin bağımsızlık sembolü olan bu kamusal mekân, tarihsel anıttan bir direniş mekânına evrilmiştir. Amaçları dahilinde kamusal alana çıkan kadınların mücadelesi, kamuoyunda geniş yer tutmakta ve kadınların kamusal alanı dönüştürücü gücünü göstermektedir. Kadınlar özellikle son yıllarda yoğun olarak yaşanan şiddet olaylarına, doğa ve hayvan katliamları gibi üzücü olaylara karşı örgütlenerek kamusal alana daha sık çıkmaya, çeşitli dernek ve organizasyonlarda aktif olarak rol oynamaya başlamışlardır. Sokaklar, kent meydanları ve kentin simgesel yerlerini dayanışma mekânı olarak seçen kadınlar, belirli aralıklarla planladıkları sosyal ve eğlenceli aktivitelerle de (8 Mart etkinlikleri, Süslü kadınlar bisiklet turu vb.) görünürlüklerini belli etmektedirler. Harvey (2008), kentin

³ Arjantin'de askeri cunta yönetimi devam ederken, 1976-1983 yılları arasında kaybolan askerlerin annelerinin bir araya gelerek 1977'de Buenos Aires'te bulunan Plaza de Mayo (Mayıs Meydanı)'da yürüyüşleri ile başlayan hak mücadelesi, zamanla sivil toplum kuruluşuna dönüşmüş ve tüm Dünya'da ses getirmiştir. Günümüzde hala devam eden bu protestolar her hafta perşembe günü devam etmektedir (Agosin ve Franzen, 1987).

somutlaştırdığı kaynaklara bireysel olarak ulaşımdan ziyade; kenti isteklerimizle uyumlu hale getirmek için değiştirirken, kendimizi de değiştirmenin kolektif bir kent hakkı olduğunu belirtir. Kamusal alanlar, kentte yeni bir düzen denemesinin yaşandığı yerler olarak, kentli hakkının mikro ve makro ölçekte en büyük aracıdır. Sokaklar, kamusal alanla ilişkide çok fonksiyonlu görevi olan kent elemanlarıdır. Özellikle kadınlar için hem hak mücadelesi verdikleri sembolik yerler hem de gündelik hayatlarının bir parçasıdır. Yakındır ve bu yüzden güvenilirdir ancak uzaklaştıkça korku alanlarına dönüşür. Özgürlük içerir ancak bir o kadar da kısıtlayıcıdır. Kısacası, sokaklar kadınlar için çelişkilerle dolu mekânlardır (Acuner, 2016).

Resim 4.3. Plaza de Mayo anneleri (URL-1)

Teknolojinin gelişmesi ile ortaya çıkan otomobiller, kent düzenlemelerini değiştirmeye başlamış ve zaman-mekân bağlamında kenti hareketlendirmiştir. Otomobiller, erkeklerin büyük bir kesimi için adeta birer statü sembolü haline gelmiştir. Hem sınıfsal hem cinsiyetlidir. Kadınların genellikle düşük gelirli işlerde çalışması ve kent içindeki hareketlerinin kısa mesafeli olması (çocuğu kreşe bırakmak, hasta veya yaşlı ziyaret etmek, hastaneye götürmek vs.) sebebi ile otomobil kullanımlarının az olması, kadınların kenti ağırlıklı olarak “yaya” olarak kullanmasına sebebiyet vermektedir. Ancak buna rağmen kadınlar, kentsel ulaşım problemlerini en çok yasayan kesimdir (Alkan, 2005).

Birçok toplumda, kadınlar, erkek egemen düzenin yarattığı kamusal kısıtlamalar nedeniyle sosyal hayata, haklara ve kaynaklara erişimden mahrum edilmektedir. İş sektöründe, eğitimde, siyasette ve aile içinde eşit olanaklar edinememekten muzdarip olmuştur. Ataerkillik; göstergeler ve anlatılar ile analiz edildiğinde, gündelik hayatta ve kentte erkek egemenliği etkilerini fark etmek zor değildir. Tüm bu erişim kısıtlamalarının kamusal alana yansması kaçınılmazdır. Kadınlar kamusal alana çıksalar dahi bedenlerinin devamlı olarak izlenmesinin verdiği rahatsızlık, mekânda az yer kaplamaya çalışmaları ve rahatça hareket ettiremedikleri uzuvları ve sebebi ile öz-kısıtlamaya başvurmaktadır (Akbaş Arpacı, 2019). Son zamanlarda kadınların kentte daha güvenli ve rahat bir şekilde hareket edebilmeleri için hayata geçirilen kent politikaların (Kadın dostu kentler) yeterli şekilde uygulanmaması, kent içinde güvenli ulaşım için öne sürülen pembe otobüsler ve sadece kadınlara hizmet eden muhafazakâr kamusal mekânlar (alışveriş merkezi, otel vb.) beklentilerin aksine, kadınların kent hayatına erkeklerle eşit şekilde katılabilmelerine engel teşkil etmektedir. Tüm bunların dışında kadınların sosyo-ekonomik durumu, etnisitesi, dini ve siyasi görüşü gibi kişisel özelliklerinin de kamusal alandaki aktivitelerine etki eden faktörler olduğunu göz ardı etmemek gerekir.

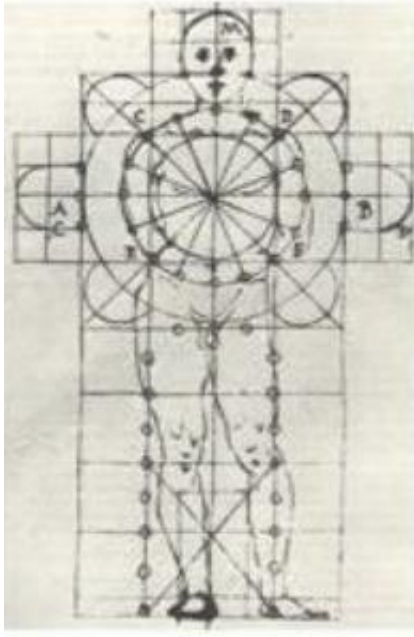
2.3.3. Cinsiyetleşmiş mekânlar (Gendered spaces)

Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı, mimarlık ve şehir planlama disiplinlerinde konu başlıklarına etkili olarak girmeye başlanmıştır. Cinsiyet, her dönemde hem özel hem de kamusal mekân kullanımında belirleyici parametrelerden biri olmuştur. Eski Türk toplumlarından günümüze, kadın ve erkeğin konumu ve mekânları toplumsal belleğimize kodlanmıştır. Osmanlı'dan süregelen cinsiyetleşmiş mekânlar, konut tiplerinin değişmesi ile iç mekânda varlığını kaybetse de bazı geleneksel kamusal mekânlar, anlam ve kullanım değişimi yaşayarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Kent bazında ekonomik sınıf farklılıklarına dayalı mekânsal ayrışma, mahallelere ve kamusal mekânlara yansımaktadır ve kabul edilebilir kentsel bir durum haline gelmiştir. Cinsiyete dayalı mekânsal ayrımcılık ise, özel alanda başlamakta ve kamusala yansıdığında sosyal ilişkileri etkilemektedir. “Mekânsal ayrımcılık fiziksel bir uzaklık yaratmaktan daha fazlasını yapar: aynı zamanda kadınların toplumdaki konumlarını değiştirmek için kullanabilecekleri bilgi dağılımını da etkiler” (Spain, 1992: 3). Kurumsallaşmış cinsiyet ayrımcılığı, neden olmakla birlikte sonucun kendisidir. Kent içindeki katmanlaşmış cinsiyet ayrımının yeniden üretilmesine

sebebiyet verir. Bu kısır döngüyü kırmak için öncelikle toplumsal ve zihinsel bir değişim gerekmektedir.

Mimari tasarım tarihinde de insan bedeninin cinsiyete yönelik ayırımına rastlanmaktadır. Ancak bu ayırım, erkeğin sosyal/toplumsal durumundan öte, kabul edilmiş fiziksel ve estetik üstünlüğünün somut tasarıma yansıtılmasıdır. Bu yansıma, M.Ö. 1. Yy.'da yaşayan Romalı mimar Vitruvius'un erkek antropomorfizmi⁴ ile başlamış, sonrasında Rönesans'ta ve modern mimaride okunmuş ve dönüştürülmüştür. Altın orana (ilahi oran) sahip erkek bedeni, o dönem mimarların özellikle dini yapılarda referansı olmuştur. Bu sistem sadece içerdikleri ile değil, neleri dışladığıyla da tanımlanır; içerme ve hariç tutma bütündür, temsildir. Mimari sistemde bu temsil ise kadın ve kadın bedenidir. Mimarlıkta beden sadece temel bir konu olmakla kalmaz, tartışmasız toplumsal cinsiyet ve cinsiyet sorunuyla bağlantılı, bir mimari ideolojinin detaylandırılmasında en sıra dışı metaforları üreten bir sorudur (Agrest, 2002: 358, 359). Modernist antropometrik bir ölçek olan Le Corbusier'in Modulor'u de çıplak erkek bedenine dayanmaktadır (Lico, 2001). "Le Corbusier de 'Modulor' adlı kitabında, kapı kolunun yerden yüksekliği, pencerelerin oranları, masaların yerden yüksekliği gibi oransallıklarda beyaz sağlıklı bir erkeği referans almaktadır" (Şentürk, 2011 akt. Acıl, 2018). Ayrıca modern kent mimarisinde, erkek bedeninden türetilen eril simgeler sık görülmekte, bilinçli olarak cinsel amaçla tasarlanmasalar bile sonrasında eril biçimde yorumlanmaktadır. "...yumuşak, düzgün vücutlu iç mekânlar kadınlarla; fallik kuleler erkeklerle bağlantılıdır" (Rendell, 2003: 103). Bunlar erkek egemen bir toplumun ihtiyatlı amblemleridir. Eril iktidarın şehir ve mimariyle bir araya getirilmiş ve meşrulaştırılmış halidir. Tarihte, özellikle sosyal birliğin sağlanmadığı dağınık anaerki topluluklarda, kadın bedeninin yansımalarını mezarlar ve tapınaklarda görmek mümkündür. Kadınların kutsal sayılan doğurganlık imgeleri ve beden kıvrımları dairesel şekiller kullanılarak inşa edilmiş ve yapılara kutsal anlamlar yüklenmiştir (Akyol ve Polatoğlu, 2017).

⁴ İnsan biçimcilik.

Resim 4.4. Kilise Planı-Francesco di Giorgio Martini, 1490 (Heinrich, 2014)

Toplumsal cinsiyet bağlamında cinsiyetler arası farklı mekân kullanımları evrensel bir durumdur. Bu durumu açıklamak adına cinsiyetleşmiş mekân (gendered spaces) kavramı ortaya konulmuştur. Salt olarak bedenın mekân ile ilişkisinden doğan zıt ikilemler, en uzun süreçli mekânsal ayrışmaların temelini oluşturmaktadır. Duncan (2005: 2), toplumsal cinsiyet farklılıklarını zihin/beden düalizmi ile açıklamakta, bu düalizmin de içsellik/dışsallık ve kamusal/özel olarak farklı ikilikler yarattığını belirtmektedir. “Mimari mekân algısı, kültürel ve sosyal öğelerin etkisiyle oluşmakta ve tümünün temellendiğı beden ve bedenlerin birbirleriyle olan ilişkilerinden doğmaktadır. Bu bağlamda, mekânın, kullanıcısı ve şekillendireni olan beden ile karşılıklı ilişkisi kesintisiz ve bitimsizdir (Korkmaz ve Allmer: 2003). Bir mekânın, herhangi bir cinsiyet için tasarlanıp tasarlanmadığını sorgulayan Rendell (2003: 101), cinsiyetleşmiş mekânları: “Bu mekânlar, geleneksel olarak mimarlık tarafından tasarlanan bir alan değil, günlük faaliyetler sırasında kullanılan, işgal edilen ve dönüştürülen alandır” diyerek açıklar. Cinsiyetleşmiş mekânların anlamını sorgulayan birçok araştırmacı gibi Massey de alanların ve mekânların cinsiyet bağlamında ilişkisini sorgular. Boşlukların, mekânların sembolik anlamlarından ve açıkça verdiği cinsiyetlendirilmiş mesajlardan, yalnızca cinsiyetleri değil, cinsiyetleri inşa etme yolları da anlaşılır (Massey, 1994: 179). Bazı mekânlar, sürekli olarak bir cinsiyete sahiptir ve kullanıcı cinsiyeti gün içinde değişiklik göstermez. Ancak bazı mekânlar, kullanıcı yoğunluğuna göre cinsiyetleşme değişimini günlük yaşayabilir. Örneğin, gündüz her türlü kullanıcının aktif olarak vakit geçirdiğı parklar, gece olduğunda tek bir cinsiyetin rahatça

kullanabildiği birer mekân haline gelmektedir. Kentlerin alt-yapı eksikliği (aydınlatma, rotalar vb.), özellikle havanın erken karardığı kış aylarında kadın açısından zorlayıcı hale gelmektedir (Lordoğlu, 2018: 165), Kadınların yaşadığı güven sorunu, gece vakti kamusal mekân kullanımını ciddi anlamda etkilemektedir. Genel olarak kent, geceleri erkeklerin mekânı olmaktadır.

Kentsel cinsiyetleşmiş mekânlar, bir cinsiyetin baskınlığı ile tanımlanan kent alanlarıdır ve kamusal mekân kullanımlarını tartışmak için önem arz ederler. Modern kent, başlı başına cinsiyet ayrımını pekiştiren bir olgudur, kadın açısından dezavantajları pekiştirir (Stevenson, 2003: 38). Kadınların kamusala erişimini azaltan ve zorlaştıran cinsiyetleşmiş mekânlar, özellikle geleneksel toplumları barındıran küçük Anadolu kentlerinde sıkça görülmektedir. Osmanlı'dan beri, o dönemdeki anlamı değişmiş olmasına karşın varlığını sürdürmeye devam eden cinsiyetleşmiş mekânlardan en göze çarpanı kahvehaneler (kıraathaneler)⁵dir. Osmanlı'da kahvehanelerin açılmaya başlandığı dönemde dışarıda yemek ve içmek için herhangi bir sosyalleşme mekânı olmaması, kahvehaneleri popüler hale getirmiştir. Hatta yeni bir mahalle veya kent gelişmeye başlayınca ilk açılan yerler kahvehaneler olmaya başlamıştır (Sajdi, 2014: 183, 185). Farklı zamanlarda çıkan yasaklarla kapatılmaya çalışılsalar da kahvehanelerin bu derece benimsenmesi, günümüzde de devamlılığını sürdürmesine, özellikle alt sınıfa mensup yetişkin erkeklerin boş zaman etkinliklerine ev sahipliği yapan mekânlar haline gelmesine sebep olmuştur. Özellikle kırsal yerleşim yerlerinde ve kentteki geleneksel mahallelerde yoğun olarak gözlemlenen kahvehaneler, çoğu zaman kadınların sokak kullanımlarını da etkilemektedir. Her ne kadar son zamanlarda kahvehaneler kıraathaneye dönüştürülmeye ve eski kimliği geri kazandırılmaya çalışılsa da uygulamanın pek başarılı olduğu söylenemez.

⁵ Kahvenin Osmanlı'ya gelmesiyle beraber İstanbul'da açılan ilk kahvehaneler kıraathane özelliği taşımaktadır. Kıraat kelimesi Arapça kökenli olup "okumak" anlamına gelir. Kıraathaneler, okuma ve kültür yerleri olup; "okumayı seven, keyif ehli" kişilerin mekânları olarak varlığını sürdürmüş ancak zamanla günümüz kahvehanelerine dönüşmüştür (Göktaş, 1999).

Resim 4.5. İstanbul’da bir kahvehane (Sébah&Joaillier 1800-1900 LOC fotoğraf arşivi)

Kahvehane gibi salt erkeklik mekânlarının, yasalarda herhangi bir yaptırım olmasına rağmen kadınlar tarafından kullanılmaya teşebbüs edilmemesi, toplumsal yaptırımların devlet yaptırımlarından çok daha güçlü etkisi olduğunun göstergesidir. Kahvehanelerin ötesinde, Türkiye’de yaşayan erkeklerin geleneksel ritüelleri üzerinden (asker uğurlama, sünnet törenleri, stadyumlar vs.) hegemonik erkekliğin⁶ kamusal mekânları yeniden ne şekilde ürettiğini gözler önüne sermektedir (Pasin, 2010 akt. Alkan, 2012). Benzer şekilde ibadet yerleri (camide kadınlar mahfili), bazı okullar (İmam hatip liseleri, kız meslek liseleri) ve öğretmen odaları, bazı restoranlarda (aile yeri-erkek yeri), bazı kuaförler, hamamlar, hapisaneler, tuvaletler, halk eğitim merkezi vb. alanlarda cinsiyete göre mekânsal ayrışmayı sıkça görmek mümkündür. Kadınlara özgü ve erkeklerin kabul edilmediği; kültür merkezleri, sığınma evleri ve dernekler mevcutken, erkeklerin yoğun olarak görüldüğü diğer mekânlar arasında; oyun salonları, bazı lokal ver dernekler, teknik meslek liseleri, askeri birimler, şantiye ve stadyum gibi farklı alanlardan çeşitli mekânlar sıralanabilir.

⁶ Connell’in hiyerarşik ve bağımlı şekilde kategorize ettiği dört farklı erkeklikten en tepeye yerleştirmiş olduğu tür hegemonik erkekliktir. Kadın ve erkek arasındaki eril ilişkileri meşrulaştırılması ve cinsiyet pratiklerinin buna göre düzenleniş biçimi olarak tanımlamaktadır (Connell, 2005: 77).

Toplumsal rollerin mekânı cinsiyetleştirmiş olması yadsınamaz bir gerçektir. Kamusal ve kentsel mekânların cinsiyetleşmesinden öte hane içinde de cinsiyetlere atfedilmiş mekânlar vardır. Şüphesiz ki kadınlara atfedilen ev kısmı mutfaktır. Erkek ise evin oturma odasındaki egemen karakterdir. Kadın ve mutfak ilişkileri hakkında birçok çalışma bulunmaktadır. Üstelik konut içindeki cinsiyetlenmiş alanlar, tarihi kazılarda da keşfedilmiştir. Çatalhöyük’de yapılan bir kazılarda keşfedilen evlerde, odaların ve eşyaların konumuna göre, kadınların ve erkeklerin ağırlıklı olarak kullandığı alanlar tespit edilmiş, benzer durumlara Bedevi ve Moğol çadırlarında da rastlanmıştır (Ülkü, 2018). Türk toplumunda kadın, kent kimliğine göre en genel hatları ile üç gruba ayrılabilir: kentli, kırsalda yaşayan ve göçle kırsaldan kente yerleşen. Bu grupların kent olanaklarına ulaşım gücü, eğitim durumu ve ekonomik düzeyi birbirlerinden farklıdır. Ancak kent içinde maruz kaldıkları ortak bir unsur var ki; kent kullanımlarının erkeklere nazaran daha kısıtlı halde olmasına sebebiyet veren cinsiyetleridir.

Kadınların son zamanlarda yaşadıkları yoğun şiddet ve cinayetler, kent mücadelelerini artırmış ancak kadını kent anlamında güvensizlik sorununa itmiştir. Karanlık olduktan sonra belli bir saatte tek başına kent mekânında bulunamama, aydınlatmanın yetersiz olduğu kamusal mekânlar vb. kentsel tasarım çalışmaları gerektiren alanların revize edilmesi ve kadınların güvenliğini garanti altına alacak yasaların uygulanması, mekânların cinsiyetleşmesinin önlenmesinde önemli adımlardan olacaktır. Kadınların kente yaklaşım biçimlerinin nedenlerini, mekânın temsilinin dil yolu ile ehlileştirildiğini (Gece bir kadının orada ne işi var?), mekânın belirli kural ve düzenlemeler ile de şekillendiğini göz ardı etmemek gerekir (Bilgili, 2017). Bu açıdan kentlere marksist teori ile yaklaşan mekân bilimciler ve feministler, kent yaklaşımlarında kapitalizm ile içsel olan ataerkilliğe yer vermedikleri için eleştirilmektedir. Kapitalist düzenin yanı sıra tasarım ve planlama uygulamalarının da etkisi olduğunu söyleyen Wekerle’ye göre: “Cinsiyetlere göre ayrılmış kamusal-özel karşıtlığı, modern kapitalist toplumların temelindedir ve kentsel planlama ile tasarım kararları tarafından güçlendirilmektedir” (Wekerle vd. 1980, akt. Mackenzie, 2002). Ancak bu anlamda mimari tasarımın ve kentsel planlamaların uygulanmaya başlamadan önce; toplum yapısını iyi analiz etmek ve kullanılabilirlik açısından gerçekçi ilkelerle yola çıkmak doğru yaklaşımlar olacaktır.

3. GÜNDELİK YAŞAM PRATİKLERİ VE KENTSEL MEKÂN

3.1. Gündelik Yaşam ve Kentsel Mekân

Mekân kullanımını analiz etmede en belirleyici iz sürücülerden biri olan fakat farkında olunmayacak kadar sıradanlaşmış olan aktiviteler; gündelik yaşam pratikleridir. Uyumak, yemek yemek vb. biyolojik gereksinimlerin dışında, bireylerin kendilerine özgü alışkanlıkları vardır. Bu alışkanlıklar, modern dünya ile birlikte değişime uğramaktadırlar. Sıradan olan, tekrara dayanan ve sıradanlığının sebebi ise tekrarlanması olan gündelik pratikleri farkında olunmayacak değişimler ve etkiler gösterir. “Gündelik yaşam tekrara dayanan, sıradanlığı ile değişmez değildir. Ama yavaş değişen, zaman içinde oluşan ve değişmez gibi görünendir. Gündelik yaşam bağlam bağımlıdır. Zamana ve mekâna göre toplumdaki değişimlerden etkilenecek oluşur. Gündelik yaşamı tanımak, öncelikle bu oluşumu tanımdır” (Tekeli, 2000: 342). Gündelik yaşam içinde nesneler ve yapılar da sıradanlaşmaktadır. Bir süreden sonra bu sıradanlık kenti görünmez kılar (Vidler, 2000: 79).

Mekân, bir olgudan öte, bireylerin gündelik yaşamlarının değişmez parçaları olan etkinlik ve ritüellerin gerçekleştiği yerdir. Kültürel olarak şekillenir ve sosyal hayata karşı bir ayna görevi görür. Evrenseldir ve yaşam pratiklerinin de ana belirleyicilerindendir. Kamusal mekânlar ise, bulunduğu kentin gündelik yaşam temsilcileridir. Fiziksel görünürlüklerinden ziyade; kentin ve kentlinin, toplumsal ve politik olarak farklı şekillerde aktif oldukları yerlerdir. Mekânsal pratikler; “mimari, (resmi söylemden alınan terimle) şehircilik, parkur ve yerlerin (toprağın) düzenlenmesi, gündelik hayat ve elbette kent gerçekliği gibi çeşitli düzeylerde saptanır, tarif edilir, analiz edilir” (Lefebvre, 2014: 410). Toplumun ortak olarak paylaştığı değerler, gündelik hayatta aynı toplumun kendisini yeniden üretmesinde ve kendi mekânını oluşturmada etkilidir. Mekânsal pratikler, gündelik yaşamın düzenleyicileridir. Toplumsal olarak üretilen mekân, zamanla değişen toplumsal ilişkiler ile tekrar şekillenir (Lefebvre, 2014: 61). Tüm bu üretim döngüleri, kentsel mekânın sürekliliğine neden olur. “Toplumsal süreçler içinde mekânın kullanımı, kimlik oluşumu ve gizil güç ilişkileri arasındaki etkileşim gündelik yaşam çalışmalarının odağını oluşturur.” (C Katz ve J. Monk, 1993; akt. Alkan, 2000: 105). Kadın kimliğinin oluşumunu irdelemek ise kadınların gündelik yaşam pratiklerinin izini sürmekten geçer. Bu iz sürüm, kadınların sosyo-mekânsal sınırlılıklarını açıklamaya imkân verir (Tuncer, 2015). Bundan dolayı mimarlık disiplini

sadece kentte yapılanmış binalar olarak değil, sosyal ilişkiler bazında her gün yeniden üretilen çok katmanlı mekânsal pratikler olarak ele alınması gerekmektedir (Rendell, 2002: 6-9, akt. Kılınç, 2006). Lefebvre (1998: 87), gündelik hayatın yükü kadınların üzerinde olduğunu, kadınların istediği takdirde bu durumu tersine çevirebilme gücüne sahip olduklarını ancak yine de bu yükü taşımaya devam ettiklerini söylemektedir.

Tüketim ve kadınlık halleri odağında gündelik yaşam pratiklerine, çalışmanın üç ana aktörü olan kadınların üzerinden bakmak ve karşılaştırmak, mekân kullanım düzeylerini ve sıklıklarını ortaya çıkarmaya yarayacaktır.

3.1.1. Tüketim ve gündelik yaşam pratikleri

Küreselleşme ile kent mekânlarında yaşanan değişimler, şüphesiz ki gündelik hayattaki değişimlere de ön ayak olurlar. Kentler küreselleşmeyle beraber tüketim merkezlerine dönüşmüş ve bu dönüşüm, kent kullanıcısının gündelik yaşamlarında da değişimler meydana getirmiştir. Tüketim, ekonomik bir olgudan ziyade; toplumsal, kültürel ve psikolojik öğeleri de bünyesinde barındırır (Bocock, 1997: 10). Günümüzde tüketim toplumunu meydana getiren psikolojik unsurlardan biri de meta fetişizmidir (Baudrillard, 1997: 47). İnsanlar, nesnelerin egemenliği altına girmiştir. Tüketim, artık sadece ekonomik bir harcama eyleminden ziyade; bilgi, kültür, sanat vb. olguların tüketilmesine de karşılık gelmektedir ve kentler artık bu doğrultuda şekillenmeye başlamıştır. Kent mekânlarını şekillendiren diğer unsurlar; toplumun kimliği, belleği ve kültürüdür. Bu unsurlar dolaylı etkindir. Kent mekânı burada aktarıcı roledir. Tüm bu süreçte uygulanan dönemin kentsel politikaları da kent içi alanların mekânsal dönüşümünde göz ardı edilmeyecek kadar etkilidir. Kent mekânlarının zamanla üretim mekânlarından tüketim mekânlarına dönüşmesi, kent kullanıcılarının kullanım parametrelerini değiştirmiştir. İletişim ve ulaşım ağları, yer ve mekânlar arasındaki mesafelerin kısalması da kent mekânlarını daha ulaşılabilir yapmıştır. Bu durum jenerasyonlar arasındaki mekân erişim tablosundaki farklılıkları netleştirir. Ancak bu ulaşılabilirlik her zaman olumlu yönde gelişmez. Bauman (1999: 8), küreselleşmenin tam anlamıyla toplumları birleştirici olmadığını, birleştirdiği kadar da böldüğünü ifade etmektedir.

Kent merkezine ve kent olanaklarına ulaşımın belirleyici faktörleri arasında ekonomik yeterlilik durumu bulunmaktadır. Alışveriş yapmak, sanatsal faaliyetlere, eğitici kurslara katılmak, spor merkezine gitmek, eğlence merkezlerinde vakit geçirmek, restoranlarda yemek yemek vb. tüm kentsel aktivitelerden faydalanmak için belirli bir alım gücü gerekmektedir. Kent mekânına ulaşım yolları da bu faydalanma durumlarında etkilidir. Toplu taşıma kullanma, özel araç sahibi olma veya toplu taşıma ağı olmayan yerde konumlanma da bu bağlamda bu kullanım parametrelerine etki eder. Ancak ne yazık ki her kent kullanıcısı bu olanağa sahip değildir. Çalışma hayatında olmayan ve erkeğin gelirine bağlı hayatını idame eden kadınlar içinse bu erişim daha da zordur. Bu nedenle kadın ve mekân ilişkisi bağlamında, toplumsal normları ve cinsiyet rollerini en çok etkileyen olgulardan bir diğeri de kadının işgücüne katılma durumudur. Bu, hem bireysel olarak kadının alım gücünün artmasını sağlamakta, hem de toplumsal yapıyı ve buna istinaden kadının kentsel/kamusal mekân kullanımını etkilemektedir. Çalışan ve çalışmayan kadının kenti kullanım haritaları farklılıklar göstermektedir. Özellikle geleneksel yapıdaki mahallelerde düşük gelirli hanede yaşayan kadınlar, konutlarına yakın çevrede daha aktiftir.

Geç kapitalist dönemde tüketim merkezi dendiğinde akla ilk gelen mekânlar alışveriş merkezleridir. Günümüzdeki alışveriş merkezlerinin şekillenmeye başlaması 1950’li yıllara tekabül etmektedir (Çetin, 2013). Zamanla gelişen ve büyüyen bu merkezler, modern dönemin popüler kamusal mekânları olmuştur. Geleneksel alışveriş ritüellerini, kent kültürünü, sanatı ve zanaati etkileyen bu merkezler, kentin tarihsel ve kültürel dokusunu kaybetmesine sebep olmuş, kent ve kentli kimliğine etki etmiştir. Kent, 20. yüzyılın başlarına kadar sanayi faaliyetlerinin biçimlendirdiği ve emeğin yeniden üretildiği mekân olarak tanımlanırken, 1980’li yıllarda küreselleşen kapitalizmle beraber, emeğin değil; sermayenin yeniden üretildiği mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde de kapitalist gelişmelerle birlikte tüketim, önüne geçilemez bir hal almıştır. Tüketimle beraber kentte yapılanan mekân çeşitliliği de bunun en önemli göstergeleri arasındadır. Endüstrileşme ile çalışma zamanından arta kalan serbest zaman etkinliklerini gündelik yaşam pratiklerine indirgemek basit bir eşleşmedir. Serbest zaman etkinlikleri kentte gerçekleşen ve kenti dönüştüren çok yönlü pratiklerdir. Bu etkinlikleri gerçekleştirmek için kent yaşamında sosyo-ekonomik durum büyük önem kazanmakta ve kentsel kümelenmede ve kentsel hareketlilikte etkili olan faktörlerden biri haline gelmektedir.

3.1.2. Kadın ve gündelik yaşam pratikleri

Davranışsal bilim, kadınların erkeklere göre akıcı kent içinde daha az aktif olmalarının sebeplerini; yol üzerinde çok durdukları için daha kısa yolculuklar yaptıklarını, düşük gelirlere sahip oldukları için özel araçlara erişimlerinin daha az olduğuna bağlamaktadır (Mackenzie, 2002). Bu durum, kadınların gündelik yaşamlarının erkeklerden farklı olduğunun hem bir göstergesi hem de sebebidir. Türkiye’de yaşayan kadınların gündelik yaşam pratikleri, mensup oldukları ekonomik sınıflara göre değişiklik göstermektedir. Köylü kadın-kentli kadın ikililiğinin net şekilde ayrıldığı toplumlarda, kadınların gündelik yaşamlarındaki farklılıklar da aynı netliği göstermektedir. Köylü ya da kent yoksulu kadınların hem ekonomik yoksunlukları hem de ataerkil/geleneksel toplum baskıları, mekân davranışlarını kentli kadından ayırmaktadır. Bunun yanı sıra; sınıf, din, ırk ve etnisite farklılıkları da bu ayrımı beslemektedir. Ayrıca Türkiye’de her kesimden kadın için, aile etrafında şekillenen bir modern kamusal hayatın olduğu söylenebilir (Tuncer, 2014). Gündelik yaşamı şekillendiren sosyo-politik düzenlemeler ve kentsel politikaların uygulanma biçimleri ve eşitsizlikleri, özel/kamusal alan ayrımı arasında gidip gelen kadınların nerede duracağına dolaylı yönden karar vermektedir. Kadınların kent olanaklarına ulaşabilme potansiyelini belirlemektedir. Bireylerin, kişisel ve kültürel deneyimlerinin coğrafi konumlarına göre değişmesi tüm bu politikaların uygulanma biçimlerine bağlıdır. Kadınların gündelik yaşamına dolaylı olarak etki eden bir başka politik etmen de kadınların yaşadığı bölgelerde sağlanan istihdam oranıdır. Kadının eğitim ve istihdamına yönelik çalışmalar, kadının kamusalda daha görünür olmasına ve gündelik yaşam üzerinde denetim gücünün artırılmasına olanak vermektedir.

Goffman ve Cezar (2009: 31), gündelik yaşamı tiyatro sahnesine benzetmektedir. Kadın ve erkeklerin kendilerine atfedilen rollere inandıkları ve bu rollere istinaden davrandıklarını öne sürer. Kadınlar, modern dünyada tüketim metası olarak görülmektedir. Tüketime cinsiyet odaklı bakıldığında, çocuk oyuncaklarından başlayan farklılıklar ve cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet ilişkilerini tüketim nesnesine indirgemektedir (Willis, 1993: 38). Mevcut sosyo-ekonomik koşullarda, ataerkillik değiştirilmiş bir biçim alır ve kadınların özel, kamusal alanda emek, beden ve hareketliliğini kontrol etmeye devam eder (Gönüllü, 2014). Bu sistem, kadınların hem özel hem de kamusal alanlarda üretken ve üreme gücü, cinsellik ve hareketliliğinin kontrolüne dayanmaktadır. Ataerkillik, tarihi bir sistem olmaktan ziyade, toplumun üretim tarzına ve belirli sosyo-kültürel bağlamlara göre kendini yeniden

yapılandırarak devam eder. Tez çalışmasında, sosyo-ekonomik durum açısından farklılıklar yaşayan kadınların bu bağlamda; kentte konumlandıkları yerler, oturdukları evler ve bu evlerin bulundukları semtler de kentsel davranış farklılıklarını, kentsel mekânlara erişim düzeylerini ve gündelik yaşam pratiklerini net bir biçimde göstermektedir.

4. ÜÇ NESİL KADININ KENTE İLİŞKİN MEKÂNSAL PRATİKLERİ

4.1. Çalışma Kapsamındaki Kentlere Genel Bakış

Castells (1983: 303), kentleri anlamak için öncelikle mekânsal biçimlenmelere ve dönüşümlere göz atmak gerektiğini, kentin mimari özelliklerinin ise farklı sosyal grupların birbirleri ile olan ilişkilerinin yansıması olduğunu belirtmektedir. Harvey (2003: 246, 247), kentteki mekânsal bölünmelerin, kapitalist toplumlarda yaşanan gelir dağılımları sonucu kendiliğinden oluştuğunu belirtir. “Kentlerin sosyo-mekânsal farklılaşmasında onların morfolojik yapısına özgü unsurlar da rol üstlenmektedir” (Knox & Pinch, 2010: 59-60). Bir kent herhangi bir fikir sahibi olmaksızın gözlemlendiğinde, gözle görülür farklılıklar gelir dağılımı açısından mekânsal ayrışma hakkında bilgi verebilir. “Bu bağlamda kentlerin en yıpranmış/eskimiş bölgeleri, gecekondulu alanları, bina ve yaşam kalitesinin düşük olduğu bölgeler toplumun yoğunlukla dezavantajlı kesimlerinin (yoksullar, marjinal gruplar, bazı etnik gruplar, öğrenciler vb.) yaşadığı alanları haline dönüşebilmektedir” (Yücesahin ve Tuysuz, 2011). Kent yoksulluğu, toplumun belli bir kesimini etkiliyor gibi görünse de kent içinde tüm katmanlar etki etmektedir (Güvenç, 2000: 91). Ekonomik farklılıklara göre yerleşme, kent kullanıcısının kullanılabilir alanlarını etkiler. Bu açıdan bakıldığında mekânsal dağılımlar, kapitalizmin coğrafi yansımasıdır.

Gelir dağılımlarına göre ayrışmalardan ziyade, kent içinde bulunan farklı etnik grupların kümelenmeleri de söz konusudur. Kentteki bu kimlikli ayrışmalar, azınlık gruplarının birleşerek savunmaya halinde olmalarının göstergesidir. Özellikle göçmen nüfusunun ağırlıklı olduğu bölgelerde bu topluluklara sıkça rastlanmaktadır. Kentteki bu durum, çoğu zaman toplumsal çatışmaların önüne geçmekte, grup içinde dayanışma ve kontrolü sağlamaktadır. Kent içindeki azınlıklarda grup kimliklerini koruma ve dayanışma ile güvenli alan oluşturma arzusu ortaktır. Kümelenmelerin dezavantajları da bulunmaktadır. Kent yaşamına katılmada çekinme ve korkular, çoğunluk olan grupların önyargıları ve kentte üretime katılamama gibi sorunlar yaşanmaktadır. Kentleşmenin beraberinde getirdiği farklı dinamiklerle mücadele etmek, azınlık grupları için daha güç hale gelmektedir. Hızlı kentleşme ile merkez-çevre yerleşim yerleri arasındaki fiziksel ve psikolojik mesafelerin azalması söz konusudur (Robins, 1996: 61). Sanayileşme, iş kollarının artması, ulaşım ağlarının genişlemesi vb. kapitalist gelişmeler; kır-kent ikililiğini dönüştürmeye başlamış ve kente uyumu zorunlu hale getirmiştir. Tüm bu bahsedilen kentsel biçimlenmeler açısından

çalışma kapsamında bulunan Çorum merkez ve İzmir-Aliğa yerleşimlerine bakmak, aktörlerin kent içindeki pratiklerini incelemek açısından faydalı olacaktır.

4.1.3. Bölünmüş kentler

Bölünme (ayrışma), büyük ölçekli yerleşim yerlerinde farklı şekillerde görülebilen sosyolojik ve kentsel bir durumdur. Kentlerin heterojen yapısı, bu ayrışma ve kümelenmeleri kaçınılmaz kılar. Kimi zaman bu durum fiziksel olarak gözlemlenmekte, kimi zaman ise deneyimleyerek hissedilmektedir. Marcuse’a (1998 akt. Caner, 2015) göre kentler üç farklı şekilde bölünmektedir:

- Kültürel bölünmeler: Ekonomik üretim ve güç ilişkilerinden bağımsız olarak; dil, etnisite, milliyet, din vb. farklılıklar sonucu ortaya çıkan bölünmelerdir.
- İşlevsel bölünmeler: Fiziksel ve örgütsel ekonomik kararlar sonucu; savunma, ticaret ve ikamet için ayrılan alanların imar yasalarına istinaden bölünmesidir.
- Durum bölünmeleri: Güç, tahakküm ve savunma ilişkileri sonucunda; sınıf, gelir ve mesleklere göre mekânsal bölünmelerdir. Kapalı siteler ve gecekondu mahalleleri bu bölünme şekillerine örnektir.

Kentlerdeki bölünme, Dünya’nın farklı bölgelerinde farklı şekillerde gözlemlenen kentsel bir durumdur. Özellikle göç alan bölgelerde sıkça rastlanmaktadır. Batı kentlerinde ayrıştırılan konut yerleşimleri için; slum, getto, enklav ve banliyö terimleri kullanılmaktadır. Türkiye’de ise bu terimlere karşılık gelen yapılanma; gecekondu bölgeleridir (Çetin, 2012). Her bölge kendi ayrışmalarında farklılık gösterse de Dünya’nın farklı bir bölgesindeki yerleşimle benzer nitelikler taşıyabilir. Bölünmüş kentlere verilecek en karakteristik örnek Berlin’dir. II. Dünya Savaşı sonrasında, Berlin iki farklı ideoloji ve planlamaya maruz kalmıştır. Kentin doğusu Hans Scharoun’un kolektif planına, batısı ise Marshall planına göre uygun tasarlanmış; ancak Scharoun’un planlaması SPD (Sosyal Demokrat Parti) tarafından “kafa karıştırıcı ve ütöpik” bulunduğu için uygulanmamıştır (Jasper, 2020). Kapitalist batı ve komünist doğu olarak zikredilen bu ayrışma zamanla derinleşmiştir (Uysal, 2019). Doğu Almanya’dan Batı Berlin’e beyin göçünü kesmek için başlangıçta geçici bariyerler inşa edilmiş ve 1961 senesinde Berlin duvarı örülmüştür. Bu duvar, uzun süre soğuk savaşın sembolü olmuştur. İki taraf arasında yaşanan ılımlı gelişmeler sonucu, 1989 sonlarına doğru duvar yıkılmış ve iyi yaka birleştirilmiştir (Caner ve Bölen, 2016). Politik sebeplerden ötürü

ayrılmış kentlere verilecek örneklerden biri de Kıbrıs'tır. Şu an Avrupa'da bölünmüş tek şehir olan Lefkoşa, Kıbrıs'ın başkentidir ve yeşil hat denilen çizgi ile ikiye ayrılmıştır (Caramondani, 2006). Rum ve Türkleri ayıran ve geçiş izni verilmeyen tampon bölge, askeri güçlerle korunmaktadır. Sert bir ayrıma maruz kalan ve ayrımını günümüzde sürdüren bir kent olan Belfast, Kuzey İrlanda'nın başkentidir. 17. Yy'da adaya gelen Protestanlar, devamlı olarak çatıştıkları yerli Katolik halktan kendilerini ayırmak için, hükümetin desteği ile "barış duvarları" adı verilen duvarlar örmüşlerdir. Barış duvarlarından ziyade kenti sembolik olarak bölen; kaldırım taşları, direkler ve duvar boyaları gibi elemanlar da aidiyet duygusu yaratarak kent içi grupların dışlanmasına sebebiyet vermektedir. Mezhepsel ayrımı, fiziksel olarak bariz şekilde gözler önüne seren Belfast'ı, diğer bölünmüş kentlerden ayıran en önemli özelliği; kentin ikiye değil daha çok parçaya bölünmüş olmasıdır (Caner ve Bölen, 2016). Brezilya'da ise özellikle São Paulo ve Rio de Janeiro kentlerindeki suç dayalı mekânsal ayrışmalar öne çıkmaktadır. Bu ayrışmaların sebebi, politikacıların suç oranını azaltmaya yönelik geliştirdiği kentsel politikalara dayanır. Ancak bu durum, beklenenin aksine, suç oranlarında artmaya ve suçluların toplum tarafından dışlanmalarına sebep olmaktadır. Öyle ki işverenlerin, mülakatlarda ilk olarak iş adaylarının ikamet ettiği bölgeleri sordukları ve kararlarını bu neticede verdikleri bilinmektedir (Pierce, 2008). Beyrut kentinde ise daha karmaşık bir bölünme süreci gözlemlenmektedir. 19. Yy'da kentin güney ve doğu kısımları Sünni Müslümanların, batısı ise Hristiyanların ağırlıklı olarak yaşadığı alanlarken, Dünya savaşları, iç çatışmalar ve kentin aldığı göç ile birlikte farklı inanış ve mezhepten (Şiiiler ve Maronitler vb.) insanların çoğalması, daha çeşitli ayrışma ve kentsel bölünmeleri beraberinde getirmiştir (Caner ve Bölen, 2016). Günümüzde ise Beyrut kenti eskiden beri süregelen bir kaos ortamı içerisinde. Bir diğer karmaşık bölünme şekline sahip olan kentlerden biri, tarih boyunca farklı dinler ve ırklar tarafından kutsal olarak kabul edilen, İsrail'in başkenti Kudüs'tür. 1947-1967 seneleri arasında, Kudüs'ün Batı kesimi İsrail, Doğu kesimi ise Ürdün himayesine girmiştir. Bu süreçte Yahudiler, Doğu kesiminde bulunan ibadethanelerden faydalanamamış ve çeşitli çatışmalar yaşanmıştır (Batuk ve Mert, 2017). 1967'de İsrail'in Doğu Kudüs'ü işgal etmesi ve 1980 senesinde Kudüs'ü başkent ilan etmesi nedeniyle Kudüs, günümüzde bazı ülkeler tarafından tanınmamakta ve İsrail-Filistin sorununun merkezinde yer almaktadır. Bosna-Hersek'in en büyük şehri olan Mostar ise etnik bir bölünmeye ev sahipliği yapmaktadır. Bosna-Hersek iç savaşı esnasında büyük zarar gören ve kentin simgesi olan Mostar köprüsünün Hırvatlar tarafından yıkılması ile etnik yapısı değişen kentte; savaş sonrası Sırpların çoğu bölgeyi terk etmiş, kentin ortasından geçen Neretva Nehri'nin batısında Hırvatlar, doğusunda ise Boşnaklar yaşamaya başlamıştır

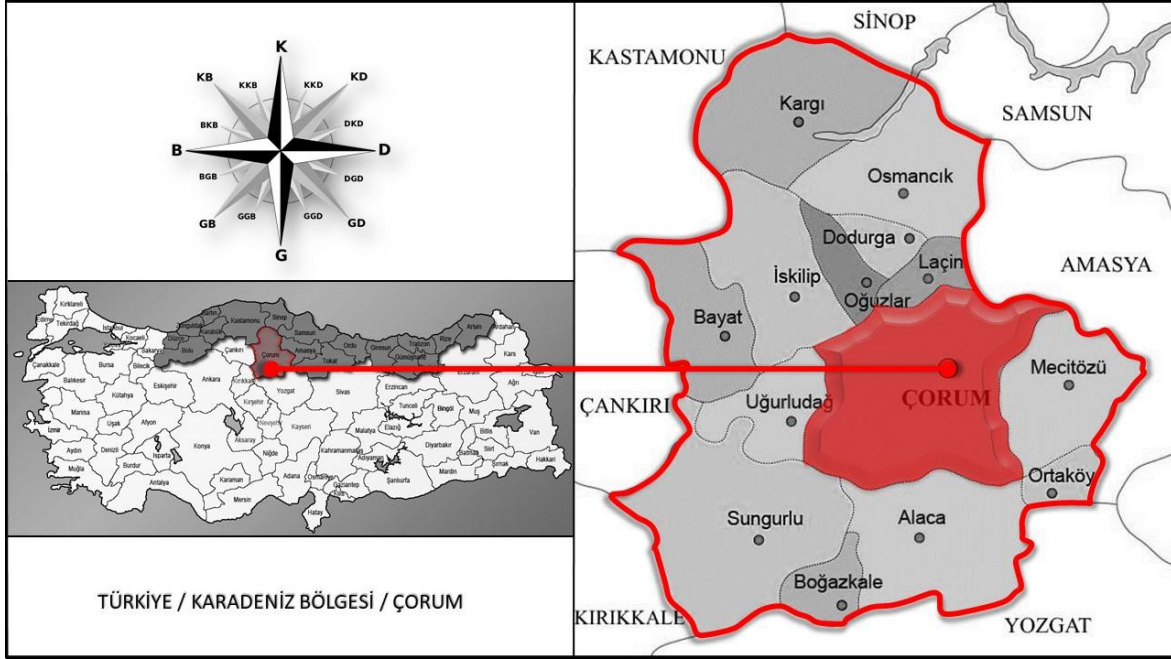
(Bottlik, 2017). Günümüzde, bu kentte hem fiziksel hem de kültürel ayrım devam etmektedir. Bölünmüş kentlerin neredeyse tümünde bulunan “yeşil hat” ise uluslararası kullanılan bir terim haline gelmiştir. Kentler, her ne kadar farklı sebeplerden bölünmelere uğramış olsalar da bu bölünmelere sebep veren veya devamını sürdürmesine sebep olan güçler; yerel ve ulusal politikalardır (Marcuse, 1993).

Harita 4.1. Belfast kentinin ayrışma haritası (URL-2)

4.1.2. Çorum ili merkez ilçenin sosyo-mekânsal yapısı

Çorum, Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü'nde bulunan, yaklaşık 540 bin nüfuslu bir şehirdir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte, 20 Nisan 1924 tarihinde, 491 sayılı kanun ile ilk kez kent statüsüne kavuşmuştur (İpek, 2008). Özellikle Hitit Uygarlığı'nın başkenti olarak anılan kent, farklı birçok uygarlığı da bünyesinde barındırmıştır.

Harita 4.2. Çorum ili konum haritası

Kent meydanı olarak kabul edilen alanda, kentin simgesi olarak benimsenen, minare stilinde tarihi bir saat kulesi bulunmaktadır. Bu saat kulesi, II. Abdülhamid döneminde 1886 senesinde Beşiktaş Muhafızı Yedi Sekiz Hasan Paşa tarafından inşa ettirilmiştir (Acun, 2011: 32). Saat kulesinin konumlandığı ve Hürriyet Meydanı olarak adlandırılan alanın çevresinde; kamu binaları, parklar, tarihi hamamlar, tarihi arasta, dükkânlar, kentin ulaşım ağını oluşturan merkez otobüs durağı ve tarihi yeme-içme alanları bulunmaktadır. Aynı zamanda kentte, bulunduğu mahalleye de adını vermiş olan, Selçuklu mimari stilinde tarihi bir kale bulunmaktadır.⁷ Kent, kale etrafında yapılanarak büyümeye ve genişlemeye başlamıştır. Ancak saat kulesinin yanına inşa edilen belediye binasından sonra ise kentin büyüme potansiyeli bu kısma kaymış ve kale, kent özeği önemini kaybetmiştir (Kaya, 2019). Her çeşit kent kullanıcısının, kentte ortak olarak aktif olduğu kamusal alanlardan biri de yakın çevrede konumlanmış dükkânların oluşturduğu çarşı alanıdır. Çorum halkının sadece “çarşı” olarak nitelendirdiği bu alanlarda eski ve geleneksel dükkânlar bulunur. Yakın zamana kadar kentlinin alışveriş yaptığı geleneksel dükkânlar, büyük çaplı alışveriş merkezinin açılması sonucu kapanmaya ve dönüşmeye başlamıştır.

⁷ Çorum Kalesi, restore edilmediği için günümüzde turistik ziyarete kapalıdır.

Resim 4.6. 1930'lu yıllarda Çorum Saat Kulesi (Çorum Belediyesi Kent Arşivi)

Resim 4.7. Çorum kent merkezi kuş bakışı çekim / 2020 yılı (Çorum Leblebi TV Haber Portalı-23 Mart 2020)

Çorum il merkezi; Ulukavak, Gülabibey, Bahçelievler, Buharaevleri, Kale, Karakeçili, Mimar Sinan, Üçtutlar, Kunduzhan, Çepni, Çöplü, Yavruturna, Akkent ve Yeniyol olmak üzere 14 mahalleden oluşmaktadır. Çorum kentinin morfolojik yapısının analiz edildiği, 2019 senesinde tamamlanan; Aşır Yüksel Kaya'nın "Çorum Kent Morfolojisi" başlıklı doktora tezinin verilerine göre karakteristik mahallelerin genel bir analizi yapılacak olursa; Ulukavak, Çorum'un en kalabalık olmakla beraber en eski mahallelerinden de biridir.

Geleneksel konut yapısına sahip olan bu mahallede genellikle orta ve düşük gelir grubuna sahip insanlar yaşamaktadır. Nüfus yoğunluğu ve yüz ölçümü açısından en büyük mahallelerden biri olan Bahçelievler mahallesi ise ilk olarak iki katlı ve bahçeli konutlardan oluşan kooperatif ile oluşmuş ve zamanla bu yapılar yıkılarak apartmanlara dönüştürülmüştür. Buharaevler ve Üçtutlar, genellikle orta ve üst gelirli muhafazakâr kesimin tercih ettiği ve halen gelişmekte olan (özellikle Buharaevler) mahallelerdir. Üçtutlar aynı zamanda Behruz Çinici'nin Binevler toplu konut projesinin hayata geçtiği mahalledir. Mimar Sinan, 2000 senesinde gecekondü önleme projesi ile oluşmuş ve zamanla sanayi bölgesinde çalışan kentlilerin tercih ettiği bir yerleşim yerine dönüşmüştür. Akkent, 2009 senesinde mahalle statüsü kazanmış olan, kentin batı kısmında ve ova tabanından yaklaşık 100 m yükseklikte konumlanan, polis lojmanları ve TOKİ yerleşimlerini içeren bir mahalledir.

Tarih boyunca, farklı uygarlıkları, etnik kökenleri ve kültürleri bünyesinde barındırmış olan ve her ne kadar coğrafik olarak Karadeniz'de anılsa da geleneksel Anadolu kültürünü benimsemiş bu küçük kentte, zamanla mekânsal ayrışmalar söz konusu olmuştur. Bunun başlıca sebepleri arasında; artan kent nüfusu, mezhepsel farklılıklar ve mezhepsel farklılıklardan doğan ekonomik rekabetin olduğu söylenmektedir. Bu ayrışmalar, aynı karakteristik yapıda olan kentlerde görülmektedir. Bruinessen ise, Çorum ve benzer sosyo-mekânsal yapıda olan kentlerdeki mekânsal ayrımın sebeplerinden birini şu şekilde açıklamaktadır: "...Sivas, Elazığ, Malatya, Kahramanmaraş ve Çorum gibi küçük kentlerde yerli Sünni nüfus, özellikle de geleneksel orta ve alt sınıflar geçim kaynaklarının artan nüfus tarafından tehdit edildiğini hissetmeye başlamışlardır. Sonuçta bu şehirler, Alevi ve Sünni mahallesi olarak ayrılmıştır" (Bruinessen, 2001: 49). Çorum'da ise Alevilerin yoğun olarak yaşadığı mahalleler; Yavruturna, Bahçelievler ve Kale mahalleleridir (Cılaz, 2006). En kapsamlı Alevi kültür derneği ise Bahçelievler mahallesinde bulunmaktadır. Bu üç mahallenin dışında kalan mahallelerde ise neredeyse yok denecek kadar az ikamet eden Alevi birey vardır.

Tarihte benzer vahim olayları yaşamış olan diğer Anadolu kentlerinde olduğu gibi Çorum ilinde de bariz şekilde gözlemlenecek düzeyde olan mekânsal bir ayrışma ve farklılıklar, 1980 olayları sonrasında daha çok hissedilmeye başlamış ve bu mahalleler soyut olarak birbirlerinden çok keskin biçimde ayrılmıştır (Uçar, 2009: 133). Kentlerdeki Alevi-Sünni ayrışmaları, politik kutuplaşmaların bir başka boyutudur. Türkiye'de 1970'lerde başlayan

politik gerilimlere Alevi-Sünni çatışmaları da eklenince ayrımlar derinleşmiş ve belirgin hale gelmiştir (Yılmaz, 2004). Kahramanmaraş, Malatya ve Çorum gibi illerde bu sebepten ötürü üzücü olaylar yaşanmıştır (Bruinessen, 2001: 120). O dönemde, Çorum'da olayların körüklenmesini isteyen politik güçler tarafından ortaya atılan bir iddia sonucu başlayan şiddetli çatışmalar sonucu azınlık olan Alevilerin mağduriyet yaşaması ve iki kesim arasında soğuk rüzgarlar esmesine sebep olmuştur. Özellikle olayların en sert yaşandığı dönemde farklı mezhepteki insanlar, askerler nezaretinde kendi mezhebine mensup insanların yaşadığı mahallelere taşınarak adeta bir mahalle göçü, tabir-i caizse bir iç mübadele gerçekleştirmişlerdir. Çatışmaları bizzat yaşayan insanlardan biri olan H.B. (79, Erkek, İşçi emeklisi), olaylar esnasında Alevi ve Sünni vatandaşların evlerini takas ettiklerini, bazı insanların da evlerini bırakarak kaçtıklarını söylemektedir. Ayrıca bu olaylardan sonra Çorum ilçelerinde ve köylerinde yaşayan Alevi insanlar güvenlik sebepleri ile yurtdışına (yoğun olarak Almanya), çevre illere (yoğun olarak Ankara) göç etmiş, ekonomik güçleri olmayanlar ise Çorum kent merkezine gelmiştir. Kente göç eden Aleviler, aynı köyden ve yöreden diğer insanlar ile aynı veya birbirlerine yakın konumlarda ikamet etme eğilimindedir (Schüler, 2000: 202). Bu eğilim yeni nesillerde de devam etmektedir. Tüm bu kent içi yer değişimler ve iç göçler sonrasında zamanla kentte yaşanan ayrışma daha da derinleşmiş, kentin ve kentlinin hafızasına yerleşmiştir.

Çorum kentine bu perspektiften bakıldığında, uzun ve geniş bir cadde ile kenti ortadan ikiye ayıran hayali bir çizgi mevcuttur. Kentin ana hattı sayılan ve halk dilinde mecburiyet caddesi olarak nitelendirilebilecek olan Gazi Caddesi, kenti görünmez bir sınırla, kuzey ve güney bölgeleri olarak iki kısma ayırmaktadır. Bu hayali ayrım çizgisi, her türlü kent kullanıcısı tarafından hissedilmekte ve kent kullanımlarını sınırlamaktadır. Bahçelievler mahallesinin Gazi Caddesi'ne yakın bölümlerinde genellikle orta-üst sınıftan ve çeşitli mezheplerden insanlar ikamet ederken, alt ve orta sınıf Alevi insanlar kent çeperlerindeki bölgelerde yoğunlaşmıştır. Uzun ve işlek caddelerden biri olan ve Gazi Caddesi'ne bağlanan Bahabey Caddesi, Bahçelievler mahallesini, Kale ve Yavruturna mahallesinden ayırır. Alevilerin sıklıkla kullandığı cadde buradır. Cadde üzerinde, alt katları ticarethane olarak tasarlanmış yüksek katlı apartmanlar ve çok sayıda dükkân, kafeterya vb. ticari mekân bulunmaktadır. Olayların çetin olarak yaşandığı bölgelerden biri olan Milönü Bölgesi'nde halk dilinde "Yeşil hat" denilen hayali bir ayrım çizgisi bulunmaktadır. Bu çizgi, Alevi ve Sünni mahallelerini keskin şekilde ayırır. 1990'ların sonlarına doğru politik kararlar doğrultusunda Gazi Caddesi'nde bulunan içkili mekânlar kapatılarak Bahabey Caddesi'ne taşınmış ve yeni

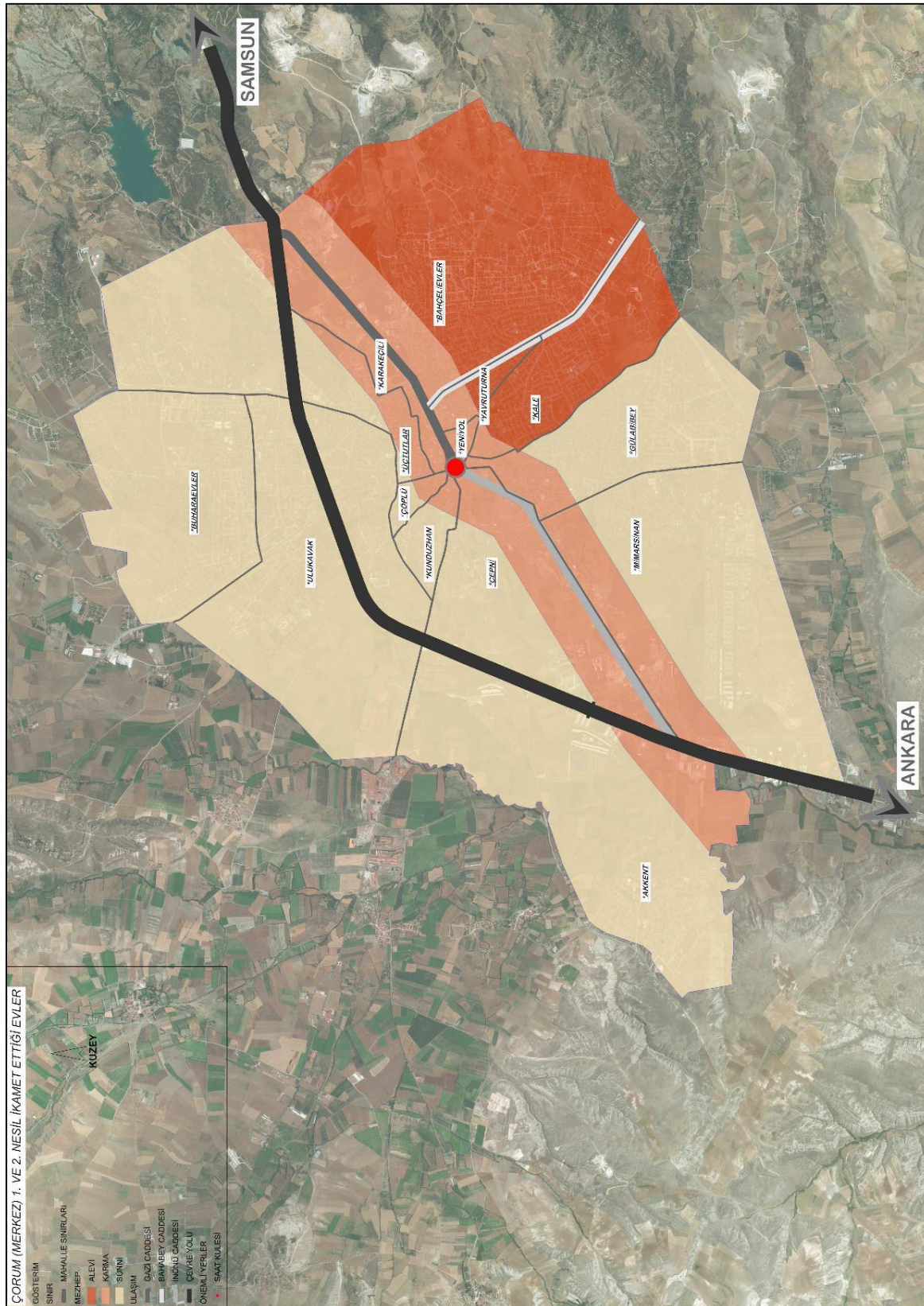
mekânlar da bu caddede açılmaya başlanmıştır. Sektör, kent içinde tek bir caddeye yüklendiği için zamanla ayrışmaları, önyargıları ve kaosu beslemiş, böylece iki taraf arasında geliş-gidiş sıklığını azaltmıştır. Öyle ki bu küçük kentte bile, kendisinden farklı bir mezhebe mensup insanların yaşadığı mahalleleri hayatı boyunca görmemiş olan çok sayıda kentli vardır. Doğma büyüme Çorumlu olan ve yükseköğretimini de Çorum'da görmüş kadın kent kullanıcılarından biri, bu ayrımı kendi gözünden şöyle belirtmektedir:

“Ben kendimi bildim bileli aynı mahalledeyiz. Üç kez ev değiştirdik ama hepsi birbirine yakın evlerdi. 17 yaşına kadar diğer tarafı görmedim bile. İlk kez liseden bir arkadaşım orada çok güzel bir köfteci olduğunu söyledi ve okulun öğle arasında gittik geldik. Giderken de çok tedirgin olmuştum ailemden biri görür diye. Benim o taraftan olan ilk arkadaşımdaydı.” (B.K., 33, Kadın, İnsan kaynakları uzmanı)

“Bir yerde Çorumluyum deyince, Çorum'un sosyal yapısını bilenler ve hangi mezhepten olduğumu merak edenler şunu soruyor: ‘Hangi taraftansın?’ Bu durumda ‘Aşağı’ veya ‘yukarı’ cevabını vermek yeterli oluyor. Ben bunu Sivas için sorulan ‘Yananlardan mısın, yakanlardan mı?’ sorusuna benzetiyorum ve çok rahatsız oluyorum.” (G. B., Kadın, Öğrenci)

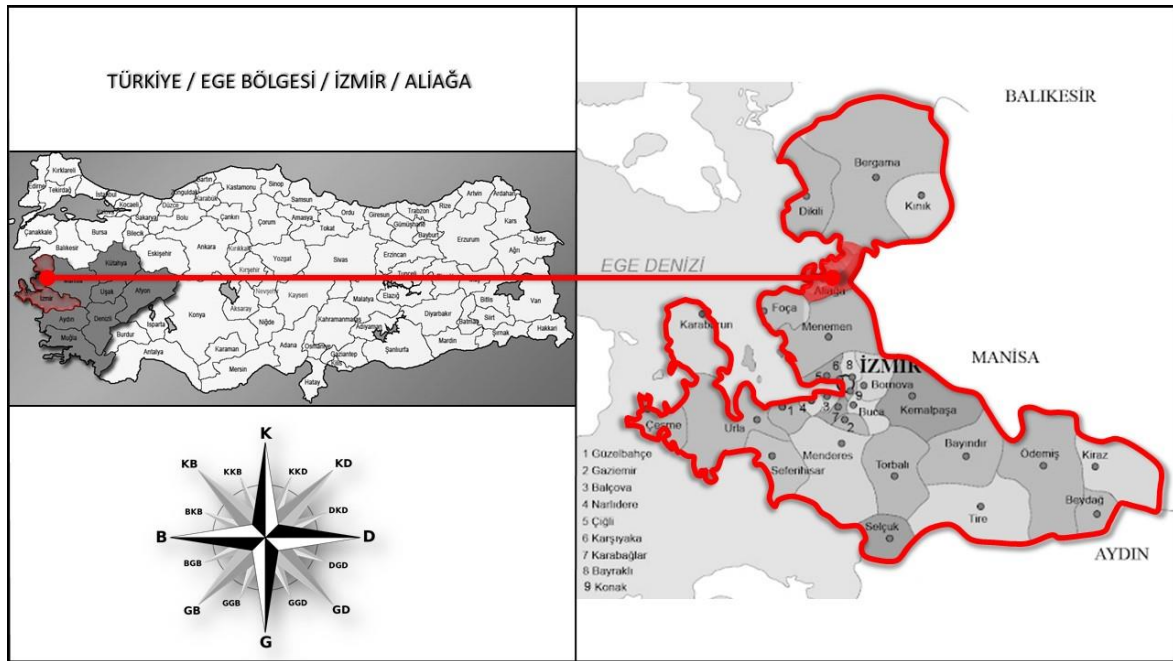
Bellek, travmatik olayları mekân ile ilişkilendirir. Seçici ve değişkendir (Binder, 2005). Toplumsal bellek kavramını ilk kez öne atan Halbwachs (2016: 13), bireysel anımsamaların belirli sınırlar içinde birleşmesiyle ortaya çıktığını belirtir. Tüm bu anımsamalar, toplumsal kimlik oluşumunda etkilidir. Kentsel yapıları çevrede gerçekleşen bireysel ve toplumsal olaylar ise “kentsel bellek” olarak adlandırılır. Rossi (1982: 130), kentin kendisinin kentlinin kolektif belleği olduğunu söyler. Kentin bileşenleri (sokaklar, binalar vd.) kentsel belleğin elemanlarıdır. Connerton (1999: 62), toplumdaki yaşlı üyelerin bellek aktarımında önemli bir rolü olduğunu belirtir. Çorum örneğinde olduğu gibi; Gazi Caddesi, yeşil hat sınırlarının getirdiği mekânsal ayrışma ve önyargılar, toplumsal ve kentsel belleğin ürünleridir. Kentin yeni neslinin olaylara tanık olmasalar da kent içinde mekân kullanım biçimleri toplumsal bellek verilerine göre şekillenmektedir. Farklı kısımlarda ikamet eden kent kullanıcılarının kentsel mekân kullanımları da bu duruma istinaden farklılık göstermektedir (Alışveriş, ibadet, rekreasyon alanları vb.). Çorum'da rekreasyon ve hobi açısından popüler olan, ailelerin hafta sonu vakit geçirmeleri için kent dışında ormanlık alanlara inşa edilen bağ/dağ evleri bile tıpkı merkezde olduğu gibi kullanıcı ayrımlarına göre kümelenmiştir. Tüm bu mekânsal ayrım ve kullanım farklılıkları kullanıcının kent ile olan ilişkisine sınır koymakta ve her iki kesime de görünmeyen bir “geçmiş duvarı” örmektedir. Kısacası Çorum olayları,

kent ve kentli hafızasında en çok yer kaplayan, nesiller arası aktarılan ve aktarılmaya devam eden veri haline gelmiştir.

4.1.3. İzmir ili Aliğa ilçesinin sosyo-mekânsal yapısı

Aliğa, İzmir iline bağlı ve kuzey kısımda yer alan, Ege Denizi'ne kıyısı olan bir ilçedir. Eski zamanlarda Myrina ve Kyme gibi antik liman kentlerinin konumlandığı bu bölge, 1890 yılına ait “Aydın Vilayeti Salnamesi”nde, Menemen kazasına bağlı bir köy olarak kaydedilmiştir (İzmir Kültür ve Turizm Müd., URL-3). Yazılı bir belgede bulunmamasına rağmen, herhangi bir statüye kavuşmadan önce Ali ağa isminde varlıklı bir Aliğa Çiftliği 1937 senesinde ise Menemen'e bağlı bucak statüsü kazanmıştır. 1952'de belediye teşkilatı atanmış, 14 Ocak 1982 tarihli 2585 sayılı kanunla ise ilçe statüsüne kavuşmuştur (Özşahin ve Eroğlu, 2019: 70). İzmir ile Aliğa arasında aktif ulaşım demiryolu (İZBAN) ile sağlanmakta olup, Aliğa istasyonu son duraktır.

Harita 4.4. İzmir ili Aliğa ilçesi konum haritası

Bölgede tarım başta olmak üzere, hayvancılık ve balıkçılık temel geçim kaynağı olmuştur. Günümüzde Aliğa ilçesi, Karabük ve Düzce kentleri gibi sanayi kenti özelliği taşımaktadır. 1961 Anayasası ile “Ağır Sanayi Bölgesi” olarak kabul edilmiş, 1970’li yıllardan sonra yapılan yatırımlar ile dev sanayi şirketleri kurulmuştur (İzmir TMMOB, 2012). Zamanla, petrokimya ağırlıklı olan kuruluşların yanı sıra demir-çelik, gemi-söküm, kağıt-selüloz, gübre üretim vb. işletmelerin de kurulması ile farklı illerden yoğun göç akımı gerçekleşmiş ve hızlı bir kentleşme sürecine girilmiştir. Farklı kentlerden gelen kullanıcı çeşitliliği

sonucunda sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik farklılıklar mahalle yerleşimlerine yansımıştır. Aliğa ilçesinde, idari anlamda mahalle statüsüne sahip 30 farklı mahalle; sanayi kuruluşlarının konumlanmış olduğu ilçe merkezinde ise 7 tane mahalle bulunmaktadır. Bunlar; Atatürk, Siteler, Kazım Dirik, Kurtuluş, Kültür ve Yalı mahalleleridir (Özşahin ve Eroğlu, 2019: 78).

Sanayileşen kentlerde, göç ile birlikte artan barınma ihtiyacı, yerleşim alanlarının gelişmesine ve büyümesine sebep olmaktadır. Artan nüfus ve kentleşme ile yaşanan yerleşim ve iş çeşitliliği, kenti parçalı ve çoklu bir yapıya itmektedir (Bayrakturan vd., 2016). Mahalle yerleşimlerinin olduğu her bölgede gözlemlenebildiği gibi, özellikle sanayi bölgelerinde bulunan mahallelerdeki tabakalaşma durumu daha yoğun olarak hissedilmektedir. Sanayileşme süreci sonucu büyüyen bu kentte de sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel ayrışmalar beraberinde gelmiştir. Mahalleler arasında nüfus olarak en kalabalık olan ve en çok göç olan Yeni mahallesindeki konutların uygun fiyatta olmaları, ikamet etmek için birincil tercih sebebidir. Eğitim düzeyi düşük⁸ olan bu bölgede, alt sınıfa mensup aileler ve mavi yakalılar yaşamaktadır. Dik ve engebeli arazide bulunan mahalle, ilk olarak gecekondu önleme bölgesi olarak imara açılmış ve zamanla hem bahçeli evler hem de apartmanlar yapıldığı için çarpık bir yapılaşma göstermiştir (Sevim, 2019). İlçeye ait devlet hastanesi ve iki halk pazarından biri bu mahallede bulunmaktadır. Ayrıca 2019 senesinde belediye tarafından büyük bir kent parkı yapılmıştır. Tüm bu konumlandırmalara rağmen kamusal mekân bazında kullanıcı sirkülasyonu azdır. Aliğa'nın nüfus olarak ikinci büyük mahallesi olan Siteler ise halen büyümeye devam eden ve inşaat sektörünün aktif olduğu bir yerleşimdir. Kullanıcı kitlesinden ötürü ağırlıklı olarak güvenli siteler bulunmaktadır. Mahalle adını bu site yapılanmasından almaktadır. Genellikle orta ve üst sınıfa mensup aileler, beyaz yakalılar ve emeklilerin tercihi olan mahalle, geleneksel yapılar barındırmaz. Aliğa'nın en eski mahallesi olan ve bünyesinde rafinelere birini barındıran Atatürk mahallesine ise göç gerçekleşmediği gibi nüfus da gün geçtikçe azalmaktadır. Bunun sebebi üç tarafının da denizle çevrelenmesi ve çok küçük bir kısmının konuta ayrılmış olmasıdır. Bu üç mahalle özelinde gerçekleştirilen bir doktora tezi çalışmasında, mahallelerde bulunan yapılanmalar ve kullanıcı kitlesi göz önüne alınmış; Yeni mahallesi için geleneksel, Atatürk mahallesi için kısmi modern, Siteler mahallesi için modern tanımları yapılmıştır (Sevim, 2019). Diğer dört mahalleye de aynı çerçeveden bakılarak, sınıfsal ve sosyal yaşam

⁸ Mahallelerin eğitim düzeyleri, TÜİK 2019 verilerinden alınmıştır.

farklılıklarına dayalı bir harita oluşturulmuştur (Harita 4.4). Buna istinaden Yalı mahallesi, İzmir-Çanakkale karayolu üzerinde konumlanmış, en fazla üç kata kadar imar izni verildiği için genellikle villa konutların geniş aralıklarla yapılandığı bir mahalledir. Hiçbir ticari dükkân bulunmayan ve kent merkezinden konum itibarıyla daha izole olan bu mahallede konut fiyatlarının yüksek olması, üst sınıfa mensup bireylerin tercih etmesi, mahalle sakinlerinin eğitim düzeyinin yüksek olması ve geleneksel yapıların bulunmaması sebebi ile modern mahalle tanımına uygundur. Kazım Dirik mahallesi, kentin büyümeye başladığı yerdir ve kent merkezi olarak nitelendirilir. Yüz ölçümü açısından en küçük ve yerleşme birimlerinin en az sayıda olduğu mahalledir. Ticari ve açık kamusal alanlar burada toplanmıştır. Aliğa Çiftliği burada olduğu ve mübadele göçleri buraya gerçekleştiği için geleneksel özellik taşımaktadır. Kültür mahallesi ise Kazım Dirik'in devamı niteliğindedir. Fiziksel ve sosyal olarak Kazım Dirik ve Yalı mahallelerinin özelliklerini taşır. Bu nedenle kısmi geleneksel olarak nitelendirilmiştir. Kamu binalarının konumlandığı bölgedir. Kurtuluş mahallesi, büyüklüğüne oranla yerleşim yeri ve nüfus oranının en az olduğu kıyı mahallelerinden biridir ve kısmi geleneksel özellik taşımaktadır. Mahalleler arasında yaşanan bu çeşitlenme, sanayi kentlerinde yaşanan gelir farklılıklarına istinaden gözlemlenen bir durumdur (Engincan, 2016).

Ağır sanayi bölgesi olarak nitelendirilen Aliğa ilçesinde işçi sınıflarının kümelenmesi sonucu ortaya çıkan mekânsal ayrışmalar, belediye hizmetlerinin orantısız uygulanması ve sanayi bölgesinin kapladığı geniş bölümler neticesinde kentin kullanılabilir alanların oranı zamanla azalmıştır. Bunun yanı limanların fiziki açıdan en gözde yerlerde konumlanmış olması, rafineri ve fabrikalardan ötürü doğan hava ve deniz kirliliği de ilçeye kentliler açısından kullanılabilirlik oranını azaltmakta, turizm içinse büyük engel oluşturmaktadır. Temiz Hava Hakkı Platformu'nun 2019 yılında yayımlandığı "Hava Kirliliği ve Sağlık Etkileri: Kara Rapor"un verilerine göre:

İzmir'deki hava kirliliği kaynaklarının başında yaklaşık 2900 adet küçükü büyüklü sanayi tesisinin bulunduğu Aliğa gelmektedir. Bu kaynaklardan çıkan ve hâkim rüzgarlarla İzmir'e taşınan kirleticiler kentin hava kirliliğinin %80'inden sorumludur. Aliğa'da bulunan en önemli kirletici kaynaklar; kömürlü termik santraller, hurda metal işleyen demir-çelik fabrikaları, haddehaneler ve petrokimya tesisleridir (THHP, 2019).

Harita 4.5. İzmir ili merkez Aliğa ilçesinin sınıfsal farklılıklara dayalı sosyo-mekânsal ayrışma haritası

4.2. Çalışma Kapsamındaki Aktörlere Genel Bakış

Kavramsal ve kuramsal genel bakışın ardından, aralarında anne-kız ilişkisi bulunan ve çalışmanın ana aktörleri olarak seçilen üç kadına yakından bakmak, çalışmanın daha iyi algılanması ve yorumlanması açısından fayda sağlayacaktır. Buna istinaden üç aktöre ait genel bilgilerin bulunduğu bir künye tablosu oluşturulmuştur (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1. Üç nesil kadın hakkında genel bilgiler (KÜNYE)

KÜNYE	Doğum yılı	Doğum yeri	Eğitim düzeyi	Meslek	Evlilik şekli	Evlilik yaşı	Çocuk sayısı	Ehliyet
1. Nesil	1940	Çorum köy	İlkokul 2 terk	Ev kadını	Görücü usulü	14	4	Yok
2. Nesil	1966	Çorum köy	İlkokul mezun	Ev kadını	Görücü usulü	19	2	Var
3. Nesil	1989	Çorum merkez	Yüksek lisans	Mimar	Arka-daşlık	29	-	Var

1940 yılı doğumlu birinci nesil kadın; ailesinde bulunan üç kardeşten biridir. Kürtçe⁹ (Kurmanci lehçesi) konuşan, Alevi mezhebinden ve kırsal kökenli bir kadındır. İlkokula ailesinden gizli bir şekilde, emanet kalem ve kağıtlarla gittiğini, ailesi fark ettiğinde ise ev işi yapması için okuldan alındığını söylemektedir. 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na istinaden "... eğitimin laikleştirilmesi ve demokratikleştirilmesi sürecinde önemli bir adım atılmış, özellikle tarih ve dil konularında ulusal amaçlara uygun bir strateji belirginleşmeye başlamıştır. Latin harfleri kabul edilmiş, kadın eğitime ayrı bir önem verilerek karma eğitime geçilmiş ve köye yönelik öğretmen yetiştirme eğitim

⁹ Kürtçe dili, bazı yörelere göre farklı lehçeler (Kurmanci, Zaza vb.) ile kullanılmakta, lehçeler de kendi aralarında aksan farklılıkları gösterebilmektedir.

politikalarının temel hedefleri durumuna getirilmiştir” (Kapluhan, 2012). O dönemde bu yasaya istinaden birinci nesil kadının yaşadığı köy için görevlendirilen Garip Koyun ve öğrencilerinin bulunduğu Çorum arşivlerinde olan bu fotoğrafta, birinci nesil kadının ağabeyi de bulunmaktadır (Resim 4.8). 14 yaşında iken görücü usulü ile başka köyden ve aynı mezhepten biriyle evlenmiş, köyde eşinin ailesiyle yaşamaya başlamıştır. Eşinin iki öz kardeşi hariç dokuz üvey kardeşi olduğunu; kendisinden küçük dokuz çocukla birlikte eşinin büyükbabasının bakımını üstlendiğini belirtmektedir. Eşinin üvey annesinin gaddar olduğunu, kendi çocukları büyümeye başladıktan sonra ayrı eve çıktıklarını söylemektedir. Bir gün eşinin köyünde sel felaketi olduktan sonra, köy yaşanmayacak duruma geldiği için, Alaca ilçesine yerleşmişlerdir. 7 sene Alaca’da yaşadktan sonra Çorum olaylarında evlerinin kurşunlanması üzerine apar topar birinci nesil kadının köyüne yerleşmişlerdir. Köy, Alevi köyü olduğu için kendilerini güvende hissetmemişler ve Çorum il merkezine yerleşmeye karar vermişlerdir.

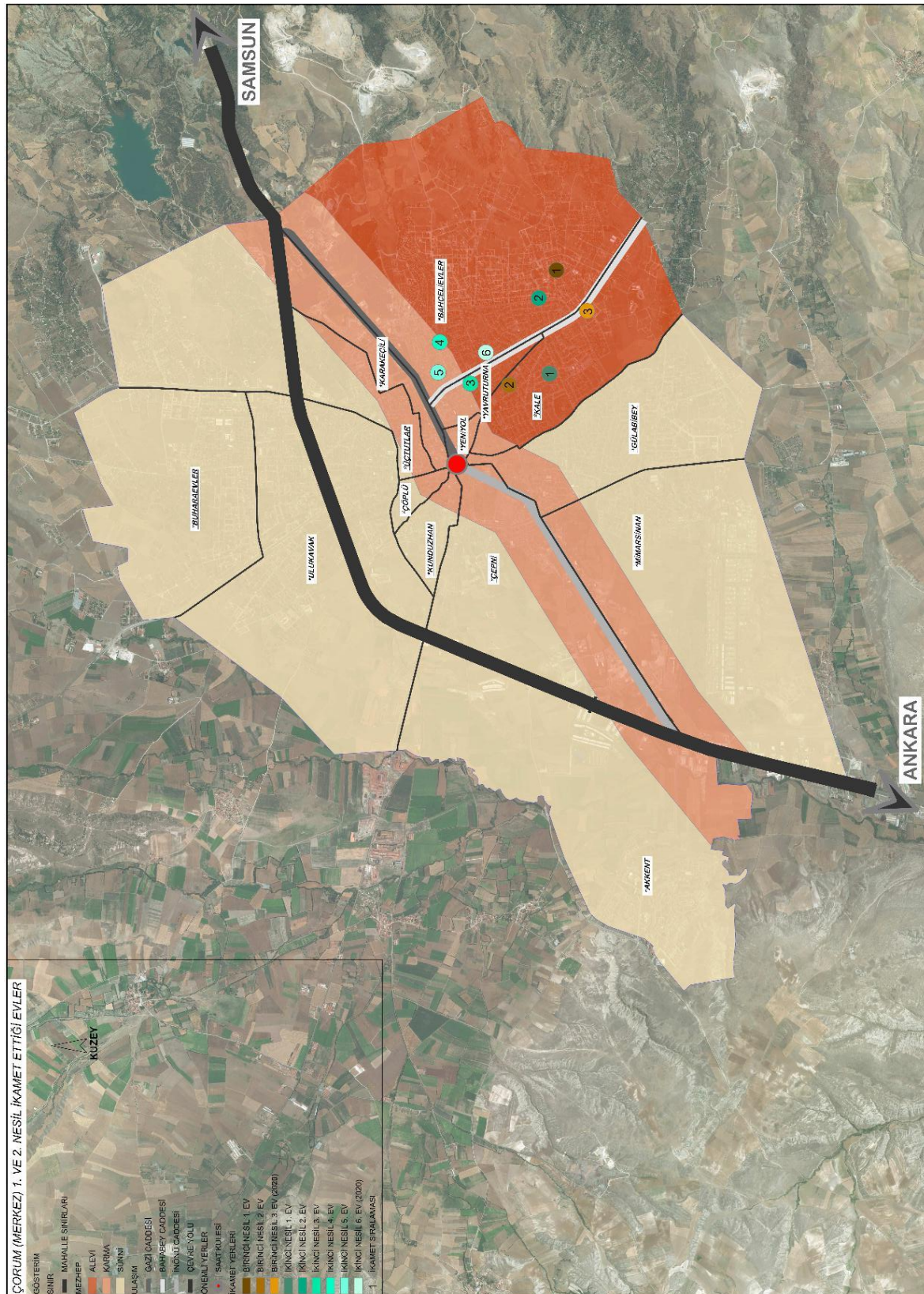
Resim 4.8. Çorum’un Alaca İlçesi’ne bağlı Koyunoğlu Köyü’nde 27 sene öğretmenlik yapan Garip Koyun ve öğrencileri- Çorum Belediyesi Kültür Yayınları (Yiğit, 2009: 81).

1966 yılı doğumlu ikinci nesil kadın, birinci nesil kadının kızıdır ve dört kardeşinden üçüncüsüdür. İlkokulu Alaca’da okumuş, daha sonrasında ise ekonomik ve sosyal sebeplerden ötürü okula devam edememiştir. Ailesiyle beraber Çorum olaylarını yaşamış ve beraber göç etmiştir. Çorum’a geldikten sonra, 19 yaşında iken görücü usulü ile aynı mezhep

ve kùltürden biriyle evlenmiştir. Kendisi ev kadınıdır, eşı ise kent merkezinde esnaflık yapmaktadır. Çorum merkezde yaşamaya devam eden ailenin iki kız çocuğu olmuştur.

1989 doğumlu üçüncü nesil kadın, ikinci nesil kadının kızıdır ve iki kız kardeşten en küçüğüdür. Çorum'da doğmuş ve üniversiteye gidene kadar orada yaşamıştır. Üniversite eğitimini Safranbolu'da gördükten sonra çalışmak için Ankara'ya yerleşmiş, altı sene Ankara'da yaşadıktan sonra, kendisi ile aynı memleketten ve mezhepten biri ile evlenmiştir. Sonrasında ise iş için sanayi bölgesi olarak nitelendirilen, İzmir'in Aliaga ilçesine yerleşmişlerdir. Kendisi ve eşı sanayi bölgesinde kurulmuş özel firmalardan birinde çalışmaktadırlar.

Birinci ve ikinci nesil kadının, Çorum kent merkezinde, 1980-2020 arasında ikamet ettiği evlerin konumu haritada gösterilmiştir (Harita 4.6). Kadınların, mahalle seçimlerinde Alevilerin yoğun olarak yaşadığı mahallelerin dışına çıkmamış olmamaları ise dikkat çekicidir.

Harita 4.6. Birinci ve ikinci nesil kadının Çorum merkez ilçesinde ikamet ettikleri evlerin konumu (1980-2020)

4.3. Birinci Nesil Kadının Kente İlişkin Mekânsal Pratikleri (1980-1990)

4.3.1. Kırsaldan kente göç ve kentlileşme süreci

Göç; geçmişten bugüne dek toplumsal yaşamın her aşamasında görülen ve devam eden, farklı sebeplere bağlı olarak gerçekleşebilen ve toplumların seyrini ve tarihini derinden etkileyen bir olgudur. Sosyoloji, demografi, coğrafya ve ekonomi gibi farklı bilimleri içerir ve karmaşıktır. Göç hareketleri üzerinde en çok ekonomik ve ikincil olarak siyasi unsurlar etkilidir. Tümertekin ve Özgüç (2009: 296), göç sebepleri arasında; ekonomik yoksunluklar, siyasal baskılar, çatışmalar, çevresel bozulmalar, kentin toplumsal olanaklarına erişim arzusu gibi sebepleri sıralamaktadır. Göç hareketleri, iç göç ve dış göç olarak sınıflandırılmaktadır. Dış göç, ülkeler arasında gerçekleşen göç şeklidir. Bir ülkenin sınırları içerisinde gerçekleşen göç hareketi ise iç göçtür ve bu esnada ülke nüfusunda herhangi bir değişim söz konusu değildir. İç göç, insan gruplarının mekânsal dağılımlarının belirli zaman aralıkları içinde sürekli olarak değiştiği, önemli ve süregelen bir sistem olarak kabul edilmektedir. İç göç akışı genellikle kırsaldan kente doğru gerçekleşmektedir. Kırsaldan kent merkezine gerçekleştirilen göçler sonucunda kent çeperine yerleşim yoğunlaşmakta ve gecekonduların yapımı artmaktadır.

Özellikle 1975-1980 yılları arasında ülke genelinde güven ortamının bozulması sonucu gerçekleşen iç göçler Çorum'da da kendini göstermiş, şehir merkezinde yaşayan mağdur insanlar genellikle göç için Ankara ilini tercih etmişlerdir (Çoban, 2016). Kırsalda yaşayan ve ekonomik gücü el vermeyen mağdur kesim ise Çorum kent merkezine gelmek zorunda kalmıştır. 1980 dolaylarında Çorum kent merkezine gerçekleşen orantısız iç göçler (kırsaldan kente) sonucunda; imar planındaki yetersizliklerden dolayı göç edenlere yeterli arsa sağlanamamış, kentin kuzey ve güney kısmında iki ayrı gecekondu alanı oluşmuştur. (Gülersoy, 2013). Bu gecekondu alanlarında yaşayan topluluklarda öncelikli olarak mezhep farklılıkları görülmektedir. Bu nedenle topluluklar arası iletişim durumu söz konusu değildir. Bu kümelenmeleri sadece mezhepsel olarak açıklamak yetersiz kalır. Göç eden Alevilerin aynı zamanda ekonomik açıdan yetersizlik yaşayan kişiler olduğunu da göz ardı etmemek gerekir.

“Gecekondulunun homojen bir topluluk olarak kurgulanması, yerini 1980 ve 1990’larda topluluk içindeki etnik, mezhepsel ve cinsiyete dayalı farklılaşmaya

bırakmıştır. Aleviler ve Sünniler köyden kente göç sürecinin başından itibaren gecekondularını birbirlerinden ayrı yerlere yapma, birbirlerinin içine karışmama eğilimi içinde olmuşlardır” (Erman, 2004).

Türkiye’de 1965 senesinde yapılan nüfus sayımlarından başlayarak 2010 senesine kadar ele alınan Çorum ili nüfus sayımları; toplam nüfus, kentsel ve kırsal nüfus olarak tablolatırılmıştır (Çizelge 4.2). Tablo detaylı olarak incelendiğinde, ilk sayımdan son sayıma kadar gerçekleşen değişimler arasında kent nüfusunda artış, 1980 senesinden sonra pik yapmış ve kır nüfusu da aynı zamanlarda azalmaya başlamıştır. Türkiye’de 1970 sonrası hızlanan sanayileşmeden ötürü ülke genelinde nüfus göstergeleri aynı doğrultuda olsa da Çorum ili için olayların etkisinin de olduğunu söylemek yanlış olmaz. Köyden kente göçler en çok Çorum kent merkezine, sonrasında ise komşu illere, büyük kentlere ve Almanya gibi o dönem işçi alımını kabul eden ülkelere gerçekleşmiştir.

Çizelge 4.2. Çorum ili yıllara göre kent ve kır nüfus verileri 1927-2010 (Kaynak: ADNKS, TÜİK)

YIL	KENT NÜFUSU	KIR NÜFUSU	TOPLAM NÜFUS
1927	43.891	203.711	247.602
1945	47.167	265.556	312.723
1965	97.032	388.535	485.567
1970	124.283	394.083	518.366
1975	145.969	401.611	547.585
1980	 <u>167.273</u>	 <u>404.558</u>	571.831
1985	 <u>200.431</u>	 <u>398.773</u>	599.204
1990	253.804	356.059	609.863
2000	311.897	285.168	597.065
2007	340.916	208.912	549.828
2010	355.015	180.390	535.405

Öncesinde kırsalda yaşamakta olan, evli ve dört çocuklu olan birinci nesil kadının kent deneyimi ani alınan göç kararından sonra başlar. Tekeli ve Erder (1978: 76), kişilerin göç

sürecinde uyum sağlama olgularının sınıflandırılmasında, kırdan kente göçü hem iş hem de sosyal çevre değişimi yaşanacağı için “radikal bir seçim” olarak belirtmiştir. Birinci nesil kadın ve ailesi de köyden gelmeye karar verdikten sonraki birkaç gün içinde ev yapacakları alanı soruşturup, yerlerini belirlemişler ve bahsedilen alanlardan birinde bireysel gecekondu üretimi gerçekleştirmişlerdir. Maddi yoksunluklar ve alan yetersizliğinden ötürü böyle bir yola başvurduğunu belirten H.Y. (79, Erkek, İşçi emeklisi), daha önce gelenlerin de aynı şekilde ev yaptıklarını ve bir sorun yaşamadıklarını söylemiştir. Oluşan gecekondu alanlarında, benzer etnik kökenden gelen insanlar bulunmaktadır. Bruinessen (1996), köylerden kent merkezine gelen göçmenlerin, aynı geçmişe sahip insanlarla birlikte kümelenme eğiliminde olduklarını belirtmektedir. Bu yapılanmanın konumlandığı alan kent merkezinin sınırlarındadır.

Birinci nesil kadın, kente göç ettikten sonra ne bir kentli ne de bir köylü kimliğindedir. Çevresel, fiziki ve sosyal faktörler değişmiştir. Kürtçe konuşan Alevi bir kadın olarak taşıdığı bu özelliklerin ve sosyal kimliğin “öteki” olmak için yeterli sebepler olduğu bilincindedir. Daha önce herhangi bir kent deneyimi olmayan ve yeni göç ettiği zaman Türkçeyi akıcı olarak konuşamayan birinci nesil kadın G.Y. (75, Ev kadını), göç sürecini şu şekilde anlatmaktadır:

“Köyden Çorum’a taşınmaya karar verdiğimizde, eşim apar topar küçükbaş hayvanları sattı. Oradan aldığımız parayla da bir tanıdığımızın tavsiye ettiği yerde kendi gecekonduyumuzu el birliğiyle yaptık. Sonrasında eşim Çorum’da kalıcı bir iş bulamayınca çalışmak için Arabistan’a gitti. Bize oradan para yolladı. Ben evin hem anası hem babası oldum.”

“Benim her zaman gurbete özlemim var. Ağabeylerim ve akrabalarım iş alımları sırasında hep Almanya’ya gitti. Sonrasında büyük kızım evlenip Almanya’ya, küçük oğlum da Avusturya’ya yerleşti. Yılda sadece bir kez falan gelebiliyorlar. Biz burada hep sevdiklerimize hasret kaldık.”

Bu nedenle kadın artık daimî yerini, Çorum kent merkezi sınırlarına yakın, aynı sebeplerden göç olarak oluşturulmuş gecekondu mahallesi olarak benimsemiştir. Bu göçlerin sonucu olarak kent çeperlerine yerleşmiş, kültürel ve fiziksel olarak kırsal yaşamın özelliklerini taşıyan, ancak yeni bir yaşam tarzı olarak kente ayak uydurmaya çalışan, köylü-kentli ara kesitinde bir profil gözlemlenmektedir. Göç eden bireylerde zamanla geldikleri yere ve diasporaya ayrılmış bir kimlik ortaya çıkar. Bu durum, cinsiyet ve sınıf açısından farklı varyasyonlarla kendini gösterir (Agnew, 2005: 187). Farklı zamanlarda, çoğunlukla benzer

sebeplerden göç etmiş ailelerin oluşturduğu bu mahallede belli bir süre sonra uyum süreci sağlanmıştır ancak kent merkezi için aynı şeyi söylemek için henüz erkendir. Köyden kente göç, kadın açısından daha farklı dinamiklerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Sosyal hayatın değişmesi ile; dedikodu, mahalle baskısı gibi farklı toplumsal şiddetlere maruz kalmakta ve erkek egemen normlar kent içinde yeniden üretilmektedir. “Sadece göç süreci kadının toplumsal konumunu etkilemez; kadınlar da konumları ve profilleri ile göç kararını, yönünü, sürecini ve deneyimini etkilerler” (Salman, 2016). Birinci nesil kadının büyük kızı, mahalle baskısını şu sözlerle anlatmaktadır:

“Bizim mahalle çok dedikoducuydu. Hele bir komşumuz vardı ki çok dedikodu yaptığından dolayı kimse sevmezdi onu. Evine giren çıkan ya da davet eden de yoktu bu yüzden. Komşu kızlarının giriş-çıkış saatini takip eder, milletin evini dikizlerdi. Sonra da sokakta anlatırdı önüne gelene. En çok ondan çekinirdik laf söz edecek de huzurumuzu bozacak diye.” (A. Y. 58, Emekli)

Gecekondu mahallelerinde birincil ilişkiler baskındır (aile ve komşular). Kırsalda benzer işlerle uğraşan (hayvancılık, tarım vb.) kadının ve erkeğin rol paylaşımları, kente geldikten sonra değişiklik göstermiştir. Tarımsal üretim, yerini tarım-dışı işlere bırakmıştır. Erkekler, daha önce bir deneyimleri olmadıklarından dolayı kentte genellikle beden gücü gerektiren işlere yönelmektedir. “Kentin kıyısında yaşamaya mahkûm olan bu kadınların çoğu düşük eğitimlidir ve ev dışında çalışma durumları kısıtlıdır” (Erman, 2014: 90). Kadınlar, ailelerinin ekonomik durumları yetersiz olmasına rağmen çalışma hayatına girmemektedir. Bunun sebepleri arasında; eşlerinin çalışmalarını istememesi, ev ve çocuk sahibi olmanın verdiği sorumluluk duygusu ve kent içinde kendilerine uygun şekilde çalışabilecekleri bir iş bulamamalarıdır. Güvenilir ve referanslı gündelik işler, zaman zaman kadınların harçlığını çıkarmaları için tercih ettiği iş şeklidir. Kadının kente yönelik yaşadığı güvenlik sorunu da eklenince kent; kadınları evlere, ev çevresine ve birbirlerine bağımlı kılmaktadır.

4.3.2. Kentte kimliklerle yaşamak: Alevi mahalleleri

Alevilik

Alevilik bir İslam dini mezhebi olarak bilinmekle beraber, zamanla sosyolojik dönüşümler geçirmiş, genellikle kırsal kültürü içine alan çok yönlü bir inanç ve kültür formudur (Salman, 2018: 33). Türkiye’de Sünnilikten sonra en çok mensubu olan mezheptir. Rıza Yıldırım Aleviliği; geleneksel ve modern Alevilik olarak iki döneme ayırmış, geleneksel Aleviliğin

kırsal, modern Aleviliği ise kentsel olduğunu belirtmiştir. 20. Yüzyılın yarısından itibaren (kırsaldan kente göç akımının hızlanması ile) kent yaşamında gereksinimlerine cevap ve yer bulamayan geleneksel Alevilik, yerini modern Aleviliğe bırakmış, bu durum 1980 yılından sonra daha çok hissedilmeye başlanmıştır (Yıldırım, 2012). Alevilik, Kızılbaş ve Bektaşî terimleri; farklı kökenlere, bölgelere ve sosyal durumlara göre birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Özellikle kırsal kültürle bağdaştırılan Alevilik, göçlerle kente kaydıktan sonra farklı dönüşüm ve tanımlamalara maruz kalmıştır (Salman, 2018: 37). Göç ile kent yaşamına geçiş ve akabinde yaşanan kültürel ve sosyal değişimler, Alevi bireyleri diğer kültürlerle homojenleşmeye, inanç ve ritüellerin kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır (Shakland: 2007, akt. Subaşı, 2003).

Cumhuriyete geçiş, bu kırsal Kızılbaş Alevi düzeninde kayda değer bir etki yapmamıştır. Kızılbaş Aleviler, Cumhuriyetle beraber üzerlerinde yüzyıllardır süregelen devlet baskısının azaldığını hissetmişler, ancak şehirlere gelerek yeni düzenin aktörleri arasına katılmamışlardır. Dolayısıyla Cumhuriyet'in ilk 60 yılı, Kızılbaş Alevileri için ne teoloji ne de sosyal düzen bakımından koklu değişimlere sahne olmuştur (Yıldırım, 2012).

Cem, Arapçada “bir arada olmak, toplanmak” anlamına gelmektedir. Alevilikte cemevi, Alevilerin cem ibadetlerini gerçekleştirdikleri mekânlardır. Cemal Salman, doktora çalışması için gerçekleştirdiği görüşmelerde; görüşmecilerin çoğunluğunun köylerinde cem evi olmadığını, cemleri belirlenen yerlerde yaptıklarını belirttiklerini aktarmaktadır. Bunun sebebi, bir dönem cemin gizli bir ibadet şekli haline gelmesi olmuştur. “Kentlere göç öncesi dönem için Alevi köylerinin büyük çoğunluğunda salt cem yapmak üzere ayrılmış bir yapıdan, mabetten, mekân biriminden bahsetmek güçtür” (Salman, 2018: 54).

Resim 4.9. Alevilerin cem ibadeti (İlk cem evi olduğu düşünülen ve Malatya Arapgir Onar Köyü'nde bulunan cem evi/Fotoğraf: Eyüp Çetin)

Çorum merkez ilçede ilk ve tek olan cem evi, 1996 senesinde Bahçelievler mahallesinde “Hacı Bektaş Veli Kültür Vakfı Çorum Şubesi” bünyesinde açılmıştır. Bunların yanı sıra: sağlık ocağı, mescit, huzurevi ve yemekhane gibi hizmetleri de bünyesinde barındıran bu dernek, Çorum’da yaşayan Alevilerin özel günleri, dini ritüelleri ve sosyal etkinlikleri için bir mekân sunmakta, dönemsel olarak eğitici kurs imkânı sağlamaktadır (Cılaz, 2006). Ayrıca Alevilerin ibadet mekânı olarak kullandıkları/ziyaret ettikleri yerlerden biri de tekkeler/dergahlardır (Salman, 2018: 295). Genellikle adak adamak için ziyaret edilen ve kutsal kabul edilen yerlere ziyaret, kente göçtükten sonra da birinci nesil için devam etmiştir.

Alevilerin kente göç ettikten sonra, kentteki birliklerini mahallelerde gerçekleştirmeyi tercih etmişlerdir. Mahalle, kentsel ölçekte küçük bir yerleşke olsa da geleneksel toplumlarda kullanıcıdaki anlamı büyüktür. Mahalle, benzer sosyal yapıdaki toplulukların birleştiği fiziksel, politik ve kültürel yapılanmadır. “Mahalle kişilerden meydana gelmiştir, ama kişilerin üstünde bir kolektivitelerdir, bir yapıdır, mekân üzerinden kurulan bir sosyal ilişkiler ağıdır” (Erman, 2010). Alevilerin mahallerde toplanmaları, bir nevi gettolaşmadır. “Alevi mahalleleri” olarak adlandırılan bu yerleşimler, genellikle gecekondular mahallelerine tekabül etmektedir. “Alevilerin kendi aralarında ortak mahalleler oluşturmaları, birbirlerini kollayarak yaşamaları, bir anlamda gelenekte periferide gerçekleştirdikleri kapalı dilliliğin kent koşullarındaki yeni icadı gibi görülmektedir” (Subaşı, 2003). Sosyo-ekonomik düzeyi

ve eğitim durumu yüksek olan Alevilerin ise genellikle karma mahallelerde yaşadıkları gözlemlenmektedir (Tol, 2016).

Üç nesil kadın arasında, kent ve mahalle bazında kimlik ve aidiyet sorununu en çok yaşayan birinci nesildir çünkü sıfatı çoktur. Köylü, Alevi, Kürt ve göçmen bir kadındır. Osmanlı Mühimme Defteri'ne göre Sıx Çoban Ocağı'na mensup; Sivas, Elazığ ve Tunceli'de talipleri bulunan Kürt Alevilerindendir (Kabadayı, 2017: 204). Aynı zamanda Aleviliğin gerektirdiği ibadetlere en bağlı olan nesildir. Tüm bunların yanı sıra arada kalmış bir “yeni kentli”dir. Bu aşamada yaşadığı mekânı kırsallaştıracağı mı yoksa mekânın göçmen kadını kentlileştireceği mi sorunsalı ortaya çıkmaktadır. Bu durumda kente ve yerleşik kentlilere karşı sınıflandırılma ve dışlanma hissine karşı tampon görevi gören ilişki biçimi ise hemşehriliktir (Erman, 1996). Birinci nesil kadının kentte konumlandığı mahallede bulunan diğer komşuları ile aynı veya benzer etnik kökenli köylerden göç etmiş olması, mahalle içi dayanışma ve örgütlenmeyi sağlamaktadır.

Hemşehriliğe bağlı dayanışma ağı ve kimliğinin kentli göçmen üzerindeki etkisi ve denetimi, söz konusu kadın olduğunda daha da artmaktadır. Göçmen kadın, ailenin hemşehri ve akraba çevresine ve geride bıraktığı köylülerine kentte geçmişini unutmadığının, geleneksel değer ve yaşam biçimine sadık kaldığının bir sembolü olarak görülmektedir (Ayata, 1989: 103). Kadınlar daha çok ev ya da mahalle içinde tutulmak istenmekte, bu çevre içindeki sosyal denetim ise çoğunlukla aynı çevreyi paylaşan akraba ve hemşehriler tarafından yapılmaktadır. Özellikle aynı yerden göçen ve birbirini tanıyan insanların bir arada yaşadıkları gecekondular çevresi buna uygundur. Gecekondulardaki akraba kümeleşmesi, geleneksel davranış kalıplarının, özellikle toplumsal cinsiyet rolleri alanında yeniden üretilmesine yol açmaktadır (Gökçe, 1993: 347, 348 akt. Erman, 1996).

Göçmen erkeklerin, göçmen kadınlara nazaran kent deneyimleri daha geniş yelpazede gerçekleşmektedir. Kent içinde yaptıkları mesleklerden ötürü, daha farklı mekân deneyimleme ve daha farklı insanlarla iletişim halinde olma şansları vardır. Gün içinde ev dışında vakit geçirmeleri de komşuluk ilişkilerinin ve mahalle bağlarının kadınlara göre daha zayıf olmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle birinci nesil kadının, eşine veya herhangi bir kentli kadına göre kentsel ve mahalle kimliğini kentte daha yoğun şekilde hissetme ve gittiği her mekânda üzerinde taşıma durumu söz konusudur.

4.3.3. Kadının aidiyet duyduğu mekân: Ev

Ev, birinci nesil kadının esas mekânı idi. Bu ev; bir adet oturma odası, iki adet yatak odası, birer mutfak, banyo ve tuvaletten oluşmakta ve evi ısıtmak için de oturma odasında konumlanmış soba kullanılmaktaydı. Soba, ısınma sağlama işlevinden farklı olarak; yemek pişirme, su ısıtma, çamaşır kurutma gibi işlerde de kullanılmaktaydı. Sobaya gün içerisinde, avluda bulunan odunluktan periyodik olarak odun veya kömür taşınırdı. Ev halkının nüfusu (altı) ile evde bulunan oda sayısı denk gelmemekte ve ebeveynler hariç çocukların özel odası bulunmamaktaydı. Bu nedenle ev içi bireysel özgürlükler kısıtlıydı. Mevsim farklılıklarına göre evin kullanım parametreleri değişkenlik göstermekteydi. Havalar soğuk iken ailenin tüm bireyleri sobanın yandığı odada (oturma odası) uyurdu. Yatma vakti geldiği zaman kadın ve kız çocuklar yer yataklarını sermek üzere yatak odalarından soğuk yastık ve yorganları getirir, ışıklar kapanır; anne-baba, kız çocuklar ve erkek çocuklar bir arada olacak şekilde uyunurdu. Kalabalık ev nüfusundan ve ısıtma sisteminden ötürü evin tüm bireyleri tuvaleti minimum sürede kullanmaya çalışır, banyo ise belirli günlerde kullanıma açılırdı. Soba kazanı ile su ısıtıldığı için aile bireyleri sırayla duş alır ve oturma odasında bulunan sobanın çevresine oturarak kurulanırlardı. Tüm bu bahsi geçen meşakkat ve sorumluluklar evin annesi olan birinci nesil kadına ve kız çocuklarına aitti.

Birinci nesil kadının yaşam alanı genellikle ev; ev içerisinde en çok vakit geçirdiği bölüm ise mutfaktı. Evin fiziki şartlarından ötürü mutfakta sadece yaz aylarında sıkça vakit geçirebilmekteydi. Evin ısıtma sistemi soba olduğu için kış aylarında mecbur kalmadıkça mutfak kullanılmamaktaydı. Bu nedenle olabildiğince pratik ve hızlı şekilde hazırlıklar yapılırdı. Evin erkek bireyleri mutfağı sık kullanmaz, kışın üşüyerek yemek yapan ve soğuk su ile bulaşık yıkayan kadınlar olurdu. Bu dönemde kentin altyapı eksikliğinin bulunması, kış aylarında ısınma sorununun oluşmasında, çoğu zaman suların donması ile birlikte gündelik hayatın aksamasına sebep olmaktaydı. Türkiye’de her ne kadar 1950’lerden itibaren teknolojik ev aletleri yaygınlaşmaya başlasa da alt gelirli tüketicinin alım gücünün sınırlı olması, ev işlerine yardımcı teknolojiye faydalanamamaya, dolayısıyla emek ve zaman kaybına sebep olmaktaydı. Bu nedenle birinci nesil kadında ev içinde yoğun bir sorumluluk ve emek gücü görülmekteydi. O dönemde evler, kadınlar için sosyalleşme ve politikleşme mekânları idi. Özellikle kış aylarında komşu ve akraba kadınlar birbirlerine ev ziyaretleri gerçekleştirirdi.

Resim 4.10. Birinci nesil kadının kent çeperinde ikamet ettiği ev (Çorum ili-Yazar tarafından çekilmiştir-2020)

Birinci neslin ailesi, evin en büyük oğlu evlendiği zaman aynı bahçenin içine kendi imkanları ile bir ev daha yapmış ve kendi evleri ile ortak avlu oluşturmuşlardır. Bu durumun sebepleri arasında; düzenli geliri olmadığı için kira vermek istememeleri ve kırsal yaşamda olduğu gibi yakın olmak istemeleriydi. Ayrıca aileler arası yeni bir emek dayanışması oluşturmak ve giderleri en aza indirmek de ortak avluda yaşamının avantajlarından biri olarak görülmekteydi. Bu nesilde yapılan evliliklerde, erkeğin ailesi ile aynı evde, aynı evde bile olmasa da ortak avluda veya aynı mahallede yaşama geleneği vardı. Bu aşamada, kadınlar arası emek dayanışmasına evin gelini de katılmıştı. Birinci nesil kadın, aynı mezhepten ve kültürden olan gelini geldikten sonra, ev ve bahçe işlerini beraber yapmaya başlamış ve iş paylaşımı açısından kızlarının yerini almıştı.

Resim 4.11. Birinci nesil kadının ailesi ile ortak kullandıkları avlu (Yazar tarafından çekilmiştir-2020)

Balkon kullanımı

Aynı anda hem içerde hem de dışarıda olmayı sağlayan hem sokağa hem de eve hemhal olmuş bir alan olarak kullanılan balkon (Cantek vd., 2014: 122), birinci nesil kadının sıklıkla kullandığı ara mekânlardan biriydi. “Balkon, kapı önü vb. alanların kullanımı sınıfsal, kültürel, yerel, coğrafi ve iklimsel değişkenlere bağlı olarak farklılık göstermekle birlikte, mekânsal hareketlilikleri kısıtlı olan kadınlar için bu ara alanların çok işlevli ve önemli olduğu söylenebilir” (Cantek vd., 2014: 123). Cantek ve arkadaşları, kadınların balkon kullanımlarına dair yaptıkları çalışmada, balkonun dört farklı işlevi olduğunu öne sürmüşlerdir. Bunlar; sosyalleşmek, ev işlerini gerçekleştirmek, dekore edilerek mahrem mekânına çevirmek ve depo olarak kullanmaktır (Cantek vd., 2014: 127). Birinci nesil kadın, balkonu sosyalleşmek ve hava almak amacı ile kullanmakta idi. Balkon kapalı halde olmadığı için genellikle yaz aylarında hem gündüz hem de akşam kullanımı söz konusuydu. Sokakta vakit geçirmediği zamanlarda, genellikle balkonda idi. Kimi zaman yemek hazırlığı, el işi gibi ev işlerini balkonda yapmakta, kimi zaman komşuları ile burada çay içmekteydi.

Bu şekilde hem eve hem de sokağa hâkim olmaktaydı. Akşam vakti ailece balkon kullanılmakta, pazar günleri ise balkon, eşinin hakimiyetinde olmaktaydı.

Resim 4.12. Birinci nesil kadının kullandığı balkon (Yazar tarafından çekilmiştir-2020)

4.3.4. Kadının kamusal mekânı: Sokak

Sokak, bazı kentsel çalışmalarda her ne kadar yarı kamusal mekân olarak nitelendirilse de birinci nesil kadın için yarı kamusalıktan öte, tam anlamıyla bir kamusal mekândır. Heterojen bir yapıya sahip kentlerde, kullanıcıların birbirleri ile olan iletişimini ve temasının sağlayan, kamusal ve özelin özdeştiği ve özelden kamusala geçişin ilk adımı olan geçiş bağlantı elemanı sokaktır (Özcan vd., 2003). Sokak, fiziksel görünülüğünden ve işlevinden ziyade, dayanışma ve örgütlenme yeridir. Gecekondu mahallesinde yaşayan kadınlar gündelik hayatlarında en sık, evlerinin bulunduğu sokakları kullanmaktadır. Sokağın anlamı bu mahallelerde yaşayan kadınlar için o kadar yoğundur ki, çoğu zaman yaşamlarının sınırı sokaklardan ibarettir.

Hemcinsler arası dayanışma en yoğun olarak birinci nesilde görülmekteydi. Bunun ana sebebi ise emek örgütlenmesi idi. Örgü örmek, ahşap kalıplardan banyo lifi yapmak, yaz aylarında sebze-meyve kurutmak, yün dövmek, halı yıkamak, salça yapmak vb. gündelik

işler sokakta yapılmakta ve komşu kadınlar bu işlerde birbirlerine yardımcı olmaktaydılar. Kapı önlerine atılan kilimlerin üzerine oturan kadınlar hem birbirleri ile sohbet etmekte hem de bir taraftan işlerini yapmaktaydı. Kısacası köy pratikleri, kent mekânında da devam etmekteydi.

Resim 4.13. Birinci nesil kadının kamusal mekânı “sokak” (Çorum ili-Google Earth sokak görüntüsü-2018)

Bu dönemde, kadınların bir araya gelerek evde veya sokak, tandır harici herhangi bir dış mekânda buluşması söz konusu değildi. “Altın günü” veya “beş çayı” gibi etkinlikler yoktu. Buluşmalar kimi zaman evlerde gerçekleşse de çoğunlukla emek ve işgücü dayanışmasına dayanırdı. Bu süreçte kadınlar tarafından paylaşılan mekânlar hem üretim hem de sosyalleşme mekânları olmuştu. Bu emek etkinliklerinden birini, mahalle sakinlerinden S. Ü. (65, Ev kadını) şöyle açıklamaktadır:

“Mahallede sadece birimizde tandır vardı. Orda ekmek (yufka ekmek) ederdik. Herkesin sırası vardı. Sıra kimdeyse ötekiler ona yardım ederdi. İmece usulü yani. Çalışana yevmiye yerine de akşam eve giderken yapılan yanıçla (gözleme) katmerden verilirdi. Hem uzun süre yiyeceğimiz ekmeklerimizi çıkarır hem de sohbet ederdik.”

“Birimiz salça yapacağı zaman diğerimiz yardımcı olurduk. Komşumun tarhana kurutacak yeri yoksa benim avluma sererdik. Ya da tam tersi. Şimdi hepimiz apartman dairesine geçtik. Komşular eskisi gibi değil. Buralar daha konforlu ama iş yapacak alanlarımız da kısıtlı işte.” (T. Ş., 69, Ev kadını).

Resim 4.14. İmece usulü tandırda ekmek yapan kadınlar (Fotoğraf: Eyüp Çetin)

Resim 4.15. Pestil yaparken yardımlaşan kadınlar (Fotoğraf: Eyüp Çetin)

Kadın emeğinin baskın olduğu bu dönemde, evi çekip çeviren birinci nesil kadın, yani anneydi. Anneye ev işlerinde yardımcı olan diğer ev sakinleri ise ikinci nesil olarak adlandırdığımız döneme tekabül eden kız çocukları idi. İkinci nesil aktörü A. B. (54, Ev kadını) gündelik hayatlarının sürekli ev işi yaparak geçirdiklerini şu şekilde belirtmektedir:

“Annem, ablam ve benim aramda her zaman iş bölümü olurdu. Mesela evin avlusunda birimiz çamaşırı çitiler, birimiz yıkar, birimiz de asardık. Annem evde ne yaparsa biz de ona yardımcı olurduk. Evin erkekleri de ya gündelik işlere giderdi ya da iş yoksa mahalle kahvehanesine.”

Bu dönemde kadınlar ve erkeklerin birlikte veya aileler arası yaptıkları herhangi bir sosyal aktivite yoktu. Bazı zamanlar, o dönemde kentte az sayıda bulunan akrabaları ile ev ziyaretleri gerçekleştirmekteydiler. Kadınlar ve erkekler gün içinde farklı mekânlarda vakit geçirmekteydi. Erkek birey (baba) evin reisi olarak benimsenmişti. Erkekler, iş yeri ve kahvehane gibi zamanlarının çoğunu geçirdikleri bir sosyal eylemliliğe ve mekânsal haritaya sahipken kadınlar için buna benzer bir fırsat yoktu. Kadınlar, eşlerinin işten veya mahalle kahvehanesinden dönmesine yakın zamanda evlerine çekilirdi ve sokaklar boş kalırdı. Kamusal mekâna ayrılan vakit, kadın için son bulmuştu. Sırada evin akşam yapılacak işleri beklemekteydi.

4.3.5. Kadının kente ilişkin mekânsal pratikleri-Çorum ili

Birinci neslin, belirtilen dönem zarfında kentsel mekân kullanım çeşitliliği zayıftır. Zorunlu ihtiyaçlar dışında kentsel ve kamusal mekân kullanmadığını söyleyen birinci nesil kadın, köyden tam anlamıyla kopmadığını, olaylar durulduktan sonra belli aralıklarla köye ziyaret gerçekleştirdiklerini belirtmektedir. Özellikle köyde ayda bir gerçekleşen cem ibadeti için köyün cem evine gittiklerinde ve yakınlarının belirli türbelerde (genellikle kent merkezi dışında alanlar) gerçekleştirdikleri “adak adama” ritüeline katıldıklarında yakın mesafe kent dışına çıkmaktadır. 1996 senesinde Çorum’da yaşadıkları mahallede cem evi açıldıktan sonra ibadetlerine orada devam etmeye başlamıştır. Birinci nesil kadın G.Y. (75, Ev kadını), kent mekânında sosyal ve sanatsal bir etkinlikte bulunup bulunmadığı sorulduğunda gülüyor ve:

“Yok yavrum nerede? Bizim yukarı tarafta bahçeler vardı meyve ağaçlarının olduğu. Arada orayı dolanırdık. Ben yeni geldiğimde uzun süre saat kulesini bile görmedim. Eşim Arabistan’dayken pazarı görürdüm mecbur, o kadar. Bizim oralarda öyle bir yer yoktu gideceğimiz ya da biz gidemezdik. Kapının önünden ayrılmazdık. Arada bir düğün falan olursa değişiklikti. Ölüler bile avlularda yıkanırda orada.”

Her hafta cumartesi günü semt pazarından alışveriş yapan birinci nesil kadın, gündelik ihtiyaçlarını mahalle bakkalından sağlamaktaydı. Hastalık zamanlarında ise kentte bulunan devlet hastanesini kullanmaktaydı. Giyim alışverişlerini ise kent merkezinde bir esnaf çarşısı

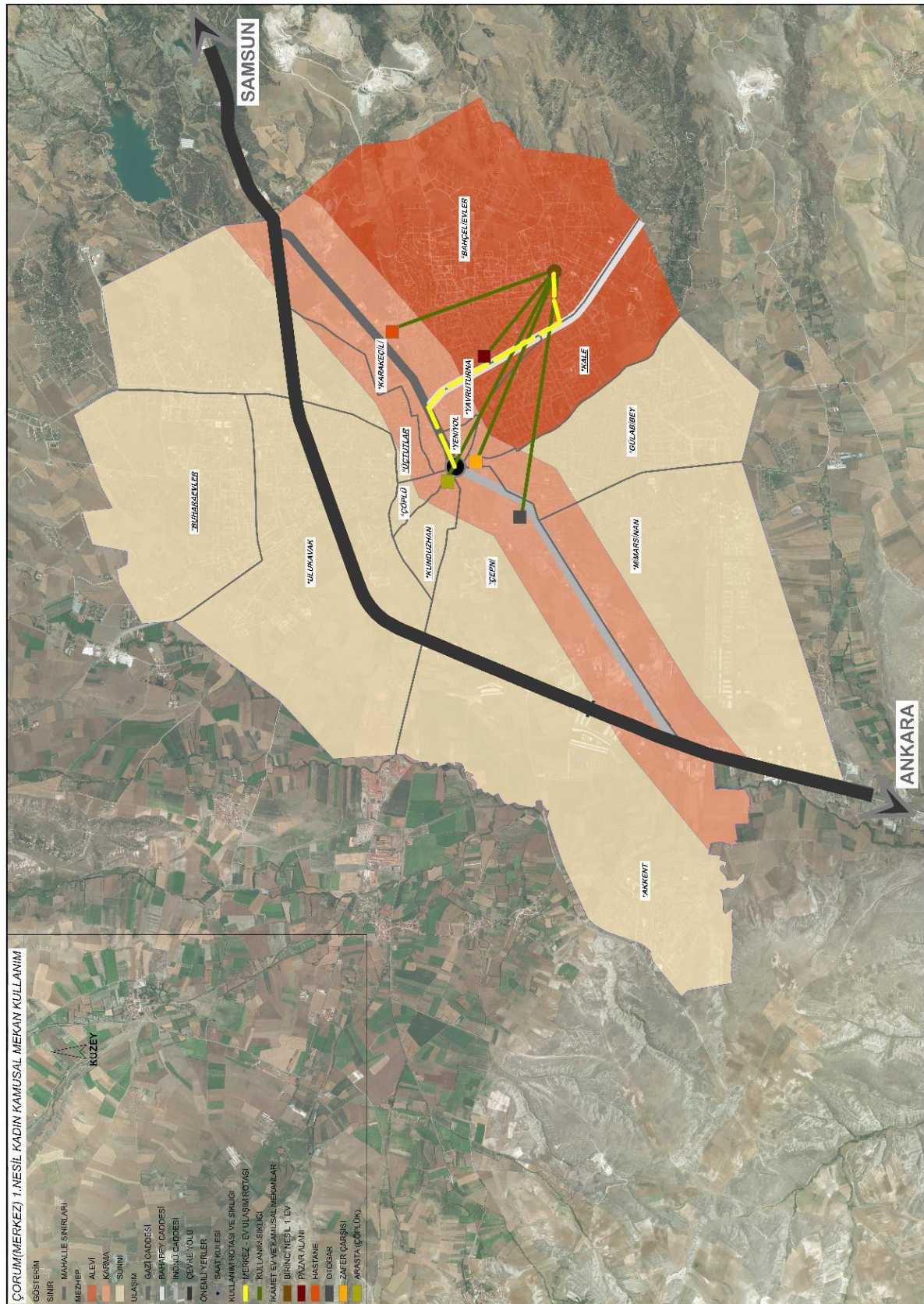
olan “Çöplük Arastası (Tarihi Ayakkabıcılar Arastası)”, Çorum’un ilk kapalı ve çok katlı esnaf çarşısı olan “Zafer Çarşısı” ve halk arasında “Kapalı Çarşı” diye adlandırılan, birkaç dükkânın bulunduğu çarşıdan alışveriş yapmaktaydı. Özel araçları olmadığı için köye ulaşmak amacıyla belli vakitlerde otogardan kalkan dolmuşları kullanmaktaydı. Yaşadığı mahallede ve yakın çevrede bir park bulunmadığı için park kullanımı söz konusu değildi. Kent çeperi dışında ve o zamanlar imara açık olmayan sahipsiz arazilerde piknik yaparak yeşil alan kullanımı gerçekleştiriyordu. O dönemlerde kentteki sinema ve tiyatroyu hiç kullanmıyor, hatta nerede olduğunu bile bilmiyordu. Ayrıca o dönem oturdukları mahalle ve kent merkezi arasında toplu taşıma ağı olmaması, kent kullanımını sınırlandıran en önemli kentsel etkenlerden biridir. Belediyenin, oturdukları mahalleyle yeterince ilgilenmediğini düşünmektedir.

O dönemde kentte bulunan ticari bölgelerde cinsiyetleşmiş mekânların varlığı söz konusu idi. Bazı alışveriş mekânları da sadece erkeklerin kullandığı ve alışveriş yaptığı yerler olarak bilinmekteydi. Bu mekânlardan en meşhur olanı “Tarihi Eskiçiler Çarşısı” olarak bilinen, Çorum Tarihi Ulu Camii’nin yanında konumlanan dar geçitli bir esnaf sokağıydı. Yaklaşık 36 farklı minyatür dükkândan oluşan bu çarşıda karşılıklı iki dükkânın arasında 1 ila 1,5 metre genişliğinde ve Arnavut taşları ile dizilmiş yol vardı. Günümüzde 3 dükkân ile varlığını sürdüren bu mekânda, erkekler için deriden ayakkabı, kemer, cüzdan vb. eşyalar diken ve ayakkabı tamiri yapan esnaflar bulunmaktaydı. Zamanla her kentte olduğu gibi Çorum’da da ticari alanların artması ve seri üretime geçilmesi, tüm bu çarşı ve arastaların kapanmasına sebep olmuştur.

Resim 4.16. Tarihi Eskiçiler Arastası-2017'den bir görünüm (Kaynak: Çorumtime haber sitesi)

İkinci nesil kadının kentsel pratiklerine dair anlatılarına ve o dönem kentin fiziksel imkanlarına bakıldığında, bu nesil için kente ilişkin mekânsal pratikler hakkında fazla veriye ulaşmak mümkün olmamıştır. O dönem, köy ziyaretleri haricinde kent dışına çıkmamış, kent içinde ise; restorana, tiyatroya, sinemaya, parka vb. kamusal mekânlara gitmemiş, kısacası kentin olanaklarından ekonomik ve kültürel sebeplerden ötürü faydalanamamış bir nesil söz konusudur.

Harita 4.7. Birinci nesil kadının kamusal mekân kullanım haritası

4.4. İkinci Nesil Kadının Kente İlişkin Mekânsal Pratikleri (1985-1995)

İkinci nesil için aktör olarak seçilen kadın, birinci nesil kadının dört çocuğundan üçüncüsü ve iki kızından en küçüğüdür. Aynı zamanda üçüncü nesil kadının da annesidir. Çorum'un Alaca ilçesine bağlı bir köyde doğmuştur. İlkokulu bitirdikten sonra maddi sebepler ve cinsiyet rollerinden ötürü eğitime devam edememiştir. Ailenin kent merkezine göçü sırasında 15 yaşında olduğu için, kente uyum sağlama açısından birinci nesil kadına göre daha avantajlı olmuştur.

İkinci nesil kadının, kente yerleşme sürecinde bulûğ çağında olması ve kentin tüm aileye korkutucu gelmesi, köy hayatına nazaran aile bireyleri tarafından daha fazla kısıtlamaya maruz kalmasına sebep olmuştur. Evlendiği vakte kadar kent çeperinde konumlandırılan evde geçirdiği süre boyunca, kent merkezine çok nadir indiğini ve bunu tek başınayken yapamadığını, ağabeyinin ise kendisine ve kız kardeşine dışarı çıkma konusunda kısıtlama getirdiğini söylemektedir. Babası genellikle yurtdışında çalışmakta olduğu için, en büyük ağabeyinin koruyucu ve kısıtlayıcı bir baba rolüne büründüğünü ve normalde babasının yapmayacağı düzeyde baskıları ağabeyinin uyguladığını belirtir. Mahalle bazında mekânsal pratikleri sorgulandığında, sadece akranları olan komşu kızları ile kısıtlı sürede vakit geçirdiğini hatta bu kısıtlama durumunun daha özele indiğini şu şekilde anlatır:

“Evimize erkek bir misafir geldiğinde, yani yakın akraba haricinde diyeyim, o gidene kadar ablamla yatak odasında beklemek zorunda kalırdık. Ağabeyim bizi dışarı çıkarmazdı. Hizmeti de annem yapardı.”

Bu durum, ikinci neslin, o dönemde ‘en mahrem’ yer olan evin içinde bile kısıtlandığını göstermektedir. Abisinden ziyade annesinin de bu konuda katı olduğunu, bu nedenle gençlik döneminde aralarında mesafeli bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Kısacası ikinci nesil kadın, bekarken, cinsiyetçi baskılara gerek ev içinde gerekse de kamusal mekânda maruz kalmıştır.

19 yaşına geldiğinde, iki aile ile de tanışıklığı olan bir hemşehri aracılığı ile görücü usulü evlilik yapan ikinci nesil kadın, eşinin de kendisi ile aynı mezhepten ve benzer kültürden olduğunu, bu benzerlik sayesinde daha kolay anlaştıklarını söylemektedir. O dönemde, yakın çevresinden flört ederek evlenen kimsenin olmadığını, akrabalarındaki gençlerin de genellikle bu yöntemle evlendiklerini söylemektedir.

“Eşimle beni ilk tanıştırdıklarında bir odaya girip konuşmamızı istediler. O zaman yengem de -ağabeyimin eşi- bizimle odaya geldi ve oturdu. Nişanlılık sürecinde de bir ya da iki kez alışveriş için çarşıya gitmek için görüştük. Bu süreçte de hiç baş başa görüşmedik. Her zaman yengem de bizimle olurdu. O zamanlar evlenmeden baş başa kalmak ayıplanırdı. Tabii o zamanlar telefonlar da yok, konuşmaya fırsatımız pek olmadı. O yüzden eşimle evlendikten sonra birbirimizi tanıyabildik desem abartmam herhalde.”

İkinci nesil kadının, kenti tam anlamıyla keşfetme süreci, evlendikten sonra başlamıştır. Aile içi ataerkil baskıdan kısmen de olsa kurtulması ve kent merkezine daha yakın bir apartmanda ikamet ediyor olması ile birlikte sosyal çevresi değişmiş, farklı insanlarla ve mekânlarla ilişki kurmaya yönelmiştir. Kent artık ulaşılmaz değildir. Kentin olanaklarından faydalanmak için gerekli olan fiziksel ve ekonomik engeller azalmıştır.

Kadın hareketlerinin etkisi ile toplumsal cinsiyet farkındalıklarının artması, buna istinaden annelik rolünün birinci nesle göre değişmesi, kentin gelişme ve değişme durumu, yerel yönetimlerin etkisi, küreselleşme vb. süreçlerin etkisi ile birlikte mekân kullanımlarında belirgin değişiklikler yaşamaya başlamıştır. Eşinin, kendisiyle benzer sosyo-kültürel kalıplarla yetişmiş olmasının da etkisiyle, geleneksel ve kültürel ritüellerinden tam anlamıyla kopmamıştır. İki kız çocuk sahibi olan ikinci nesil kadın, kendisine annelikle ilgili bir soru sorulduğunda ise şöyle bir cevap vermektedir:

“Ben kızlarımın benim yaşadığım sıkıntıları yaşamamaları için çok uğraştım. Ancak ne kadar başarılı olabildim, bilemiyorum. Babası ve ben onları kısıtlamadık, eğitimlerine ve kişisel gelişimlerine önem vermeye gayret ettik. Hatta ben onlara kıyamadığım için ev işlerine bile çok karıştırmadım. Zaten düzen de eskisi gibi değil. Benim çocukluğum ve gençliğim annemden ve büyük ağabeyimden korkmakla geçti. O nedenle ben kızlarımla aynı korku ilişkisini kurmadım. Daha çok arkadaş olmaya çalıştım ve sanırım başardım da. O nedenle şanslı olduklarını düşünüyorum.”

4.4.1. Kadının kenti keşfetme ve apartman hayatına geçiş süreci

Apartmanlaşma, 19. Yy. sonları ve 20. Yy. başlarında ilk olarak üst gelir grubuna hitap eden, sonrasında ise orta sınıfın da ulaşabildiği konuma gelmiş ve modern hayatın göstergesi olarak görülen bir ev tipi olarak ortaya çıkmıştır (Ülkü, 2018). Osmanlı'dan süregelen geleneksel ve kalabalık aile yaşamı, apartmanlar ile birlikte yerini çekirdek-az nüfuslu aile yaşamına bırakmıştır. Az katlı ve bahçeli evlerin terk edilmeye başlanmasında; nüfus artışı, batılılaştırma ve kapitalist gelişmeler vb. süreçlerin etkisi güçlüdür. Farklı ölçeklerde ve

alışlageldik daire planlarından farklı iç mekân tasarımlarına sahip apartmanlar, kadınların hane içi ve dışı gündelik yaşam pratiklerinin değişmesine ön ayak olmuştur.

Türkiye’de apartmanlaşma süreci, kat mülkiyetinden önce ve sonra olarak iki bölümde ele alınmaktadır. Kat mülkiyeti öncesi dönemde, yalnızca yüksek gelirli gruplar tarafından yapılan apartmanlar, kentin en prestijli yerlerinde konumlandırılmış ve modern yaşantıyı simgelemiştir. Kat mülkiyeti sonrasında ise apartmanlaşma yaygınlaşmaya başlamış ve orta sınıfın da ulaşabileceği duruma gelmiştir (Tekeli, 2009: 145, 146). Çorum kentinde de bu kanuna istinaden 1960’lı yılların sonlarına doğru geleneksel yapıdan uzaklaşmaya başlanmış ve birbiri ile benzer tip apartmanlar ortaya çıkmıştır. Bu yapılanma yoğun olarak Bahçelievler mahallesinde (birinci ve ikinci nesil kadının ikamet ettikleri mahalle) gözlemlenmiştir. 1984 senesinde çıkan Toplu Konut Yasası ile apartmanlaşma ivme kazanmış, 1990 senesine gelindiğinde ise kentin işlek caddelerinde yüksek katlı binaların oluşmaya başladığı, iç kısımlara doğru geldikçe apartmanlardaki kat sayısının azaldığı görülmüştür (Kaya, 2019). Kentteki bu değişim, mekânsal ayrışmaları da farklılaştırmaya başlamıştır. Çünkü kentteki ayrışmalar, bireylerin sosyo-ekonomik durumlarında yaşanan iyileşmeler sonucu, kent içinde yeni yerleşim yerleri bulabilmekte ve şekil değiştirebilmektedir (Akpınar, 2009).

Yeni bir toplumsallaşma biçimi olarak apartman, geleneksel ile modern arasındaki ilişkilerin boyutlarını, özelliklerini, bizzat kendi bünyesinde ifade eder. Kültür, inanç, meslek, etnisite, maddi sermaye ve sosyal sermaye, bakımından farklı kökene mensup ailelerin bir arada yaşaması, ister istemez yeni bir toplumsallaşma yorumunu doğurur. (Alver, 2011: 24).

İkinci nesil kadının apartman dairesine geçiş süreci de Çorum’daki hızlı apartmanlaşma dönemine tekabül etmektedir. Bahçelievler mahallesinde hem kendi hem de eşinin ailesine yakın bir konumda bulunan bir apartman tercih etmişlerdir. Ancak maddi sebeplerden ve geleneksel aile yaşam tarzının içselleştirilmesinden ötürü, bu geçişten önce (yaklaşık üç sene kadar) eşinin ebeveynleri ve kardeşlerinin çekirdek aileleriyle birlikte, yine eşinin ailesine ait olan üç katlı binada yaşadığını belirtmektedir. Özel alan kullanımını kısıtlayan ve mahalle baskısı yaratan bu aile binasında yaşayan A.B. (Ev kadını, 54):

“Evlendikten sonra eşimle beraber ailesinin oturduğu binadan bize bir daire verdiler. Kayınpederim binadaki dairelerinden her birine çocuklarını yerleştirmişti. Tüm yemekler hep beraber eşimin ailesinin evinde yenirdi. Herkesin evinin kapısı açıktı.

Kimsenin özeli yoktu. Uyuma vaktinde herkes kendi evlerine çekilir ve kapılar örtülürdü. Erkekler işe gider, biz kadınlar da birlikte ev işlerini yapar, pazara giderdik. Tek başımıza veya eşimizle ev dışında geçirdiğimiz sosyal aktivitemiz yoktu. O dönem eltilerimle dayanışma halindeydik. Birbirimizi kız kardeşlerimizin yerine koymuştuk.”

Bu süreçte ilk kızının bu evde dünyaya geldiğini belirten ikinci nesil kadın, hamilelik döneminde iken eşinin yurtdışına işçi olarak çalışmaya gitmesi gerektiğini, bu süreçte yalnız ve çaresiz hissettiğini belirtmektedir.

“Ben büyük kızıma hamileyken eşim yurtdışına çalışmaya gitti. O zamanlar eşim olmadan bakkala bile çıkmaya çok korkardım. Bu yüzden sürekli evdeki baklagiller ve tahıllardan yemek yaptığımı hatırlıyorum. O dönemlerim çok zor geçti. Ama ilk apartmanımıza taşınınca ve komşularımla tanışınca yalnızlık korkusunu üzerimden attım.”

İkinci nesil kadın, apartman hayatına girdiği dönemde hayatında büyük bir değişim yaşadığını, kendi için adeta bir kırılma noktası söyler. Köyden göç ettiği zamandan bu döneme kadar kente dair hiçbir fikrinin olmadığını, herhangi bir yere bıraksalar evi bulamayacak kadar kente yabancı olduğunu belirtir. Ancak mahalle ve ev değişimi ile akrabaları dışında yeni bir sosyal çevre edinmiş ve kentsel mekânsal haritası değişim göstermiştir. Artık kent merkezi uzak ve ulaşılmaz değildir. İkinci nesil kadının akraba ve çevre baskısından kurtulmuş olması kendini daha özgür hissetmesine neden olmuş, bu durum da kent mekânını daha aktif kullanmaya başlamasına olanak tanımıştır.

Bu psikolojik ve sosyolojik nedenlerden ziyade gelişmekte olan neolibereal dünya ekonomisi en yeni teknolojiyi tüketiciye sunmaya devam etmekte, böylece ev işlerini kolaylaştıran; çamaşır ve bulaşık makinesi, elektrikli süpürge, mutfak robotları vb. ev aletlerinin daha ulaşılabilir olmasına olanak sağlamaktadır. Bu dönemde ikinci nesil kadın ve ailesinin alım gücünün artması ile bu teknoloji de hızla eve girmeye başlamış ve kadınların ev işlerinde köklü değişimler yaşanmıştır. Ancak teknolojiye dair sektörlerde arz-talep ilişkisine istinaden artan çeşitlilik ve güncellemeler de beraberinde gelmiştir.

“Bir dönem mutfagım, mutfak robotları ile dolmuştu. Sürekli yeni bir şeyler çıkıyordu biz de komşularımızla birbirimizden görüp alıyorduk. Ancak bir süre sonra mutfakta çok yer kaplamaya başladılar ve işin içinden çıkamaz duruma geldim. Sonrasında ise elimden çıkarmaya başladım” (A. B., 54, Ev kadını).

Modernleşme sürecinde karmaşık dinamikler, konut içindeki mekânsal örgütlenişte de kendini göstermiştir. Türkiye’de, yeni konut ve kadın ilişkisi 1930’lu yıllarda kurgulanmaya başlanmış, basında modern mimarlık ve kadın ilişkisi oluşturulmaya çalışılmıştır (Boyacıoğlu, 2018). Evin, kadınların sosyal statüsünün göstergesi olduğu düşüncesinin benimsendiği dönemde; odaların organizasyonu, uzantılar, mobilyalar ve ev eşyaları bu göstergenin elemanları olmuştur. Isınma sisteminin değişmesi, teknolojik aletlerin eve girmeye başlaması ve en önemlisi kişi başına düşen oda sayısının artması ile mevsimsel iç mekân kullanımları da değişme göstermiştir. Fonksiyonel olarak kullanılan odalar yerine, sabit ve tek amaca hizmet edecek alanlar tasarlanmıştır. O dönem, genellikle geniş ve çok odalı olan bu apartman dairelerinde, sadece özel misafir geldiği zaman kapıları açılan ve evin en geniş odası olan “misafir salonu” bulunmaktadır. En sık mobilyaların ve eşyaların bulunduğu bu misafir salonu, sıradan günlerde ısıtılmamakta ve kirlenmemesi için mecbur kalmadıkça kapısı açılmamaktadır. Çekirdek ailenin gündelik olarak kullandığı “oturma odası” ve ebeveynlere ait yatak odası ise evin mahremiyet alanlarıdır. Oturma odası kültürü; kullanıcının mekân tasarrufu ihtiyacı, Türk toplumunun değişen sosyo-kültürel normları ve buna istinaden inşaat sektörünün daire planlarındaki standart kalıpları yıkmaya başlaması ile kaybolmaya başlamıştır. 1980 sonrası liberal ekonomiye geçiş ile birlikte serbest piyasa hareketlenmiş ve bazı ürünlerin ithalatı artmıştır. Apartmanlaşma ile değişime uğrayan diğer iç mekânlar; yatak odaları, mutfak, banyo ve tuvalettir. Geleneksel geniş aile evlerinde aynı odada uyuma rutini varken, apartmana geçişle birlikte ebeveynler ve çocuklar kendilerine ait yatak odalarına sahip olmuştur. Bir dönem batılılaşma ve modernleşme simgesi olarak gösterilen banyolarda da değişim gözlemlenmiştir (Gürel, 2008). Küvet ve klozet gibi batıdan gelen vitrikiye elemanları, bir süre standart olarak apartman dairelerinde görülmeye, ancak Türk insanının kültürel alışkanlıklarına uymadığı için farklı şekillerde kullanılmaya başlanmıştır. İkinci nesil kadın; o dönemde oturduğu apartman dairelerinin çoğunda, küvet ve şömine gibi ek elemanların olduğunu, bu elemanlar kullanılsa bile bir “modernlik” göstergesi olarak gördüklerini belirtmektedir. Kentlerdeki evlerin kadın için daha pratik ve kullanışlı hale gelmesi, kadınların ev içindeki işlerini kolaylaştırmış ve rollerini pekiştirmiştir.

Resim 4.17. İkinci nesil kadının yaşadığı ilk apartman (Çorum ili)

Ev içindeki sosyo-mekânsal organizasyon ve iç mekân kullanımları, aile bireylerinin ev dışında geçirdikleri zamanın ve gündelik mekânsal pratiklerinin yansımasıdır. Genel olarak ikinci nesil kadının çekirdek ailesine ait bir dairede yaşamaya başlaması, kent merkezine ulaşımının kolaylaşması, cinsiyet baskılarından bir nebze arınması, alım gücünün artması ve sosyal çevresinin değişmesi ile birlikte kent içinde tanımlanan ekonomik sınıfı ve gündelik yaşam pratikleri değişim gösterecek, bundan sonra sürececek aktif tüketici rolünün başladığı döneme girecek ve kendisi ile aynı sınıfa mensup insanlarla komşuluk bağları kurmaya başlayacaktır.

4.4.2. Kadının modernleşme süreci ve değişen gündelik yaşamı

Modernleşme kavramı, farklı tanımlar ve yorumlar ile açıklanmaktadır. Amerika'nın keşfi, Rönesans ve Reform hareketleri, burjuvazinin ortaya çıkışı ya da sanayi alanındaki gelişmeler vb. olaylar, düşünürleri, “modernleşme” tasvirinde ayırmaktadır. Giddens, modernitenin ortaya çıkışını, her şeyden önce modern kapitalist bir düzenin yaratılmasına bağlar (Giddens ve Pierson, 1998: 96) ancak bununla sınırlı tutmaz. Modernliğin farklı kuramsal boyutlarının da olduğunu belirtir. Küreselleşme, modernleşme ve tüketim olguları arasında bağımlı bir ilişki mevcuttur. Bu ilişki en küçük ölçekteki mekândan başlayarak, Dünya düzeninde etkili olmaktadır. Sanayileşmenin küreselleşen etkilerinin temel özelliklerinden biri, dünya çapında makine teknolojilerinin yayılmasıdır. Sanayileşmenin

etkisi açıkça üretim alanıyla sınırlı değildir ancak insan yaşamının maddi çevre ile olan genel karakterini etkilemenin yanı sıra günlük yaşamın birçok yönünü etkiler (Giddens, 1990: 76).

Modernleşme kent bazında düşünüldüğünde ise, batı toplumlarında Sanayi Devrimi ile başlayan, sanayileşmenin yanı sıra; sosyal, ekonomik, kültürel ve politik değişimleri de beraberinde getiren bir süreç olarak görülebilir. Ancak Türkiye’de yaşanan modern kentleşme süreci için bu sebepler geçerli değildir. Ülkemizde bu süreç, kırsaldan kente yaşanan yoğun göç sonrasında şekillenmeye başlamıştır (Vergin, 1986; akt. Gökkaya ve Ayan, 2016). Göçler ile kentlerde yaşanan değişim hem kenti hem de kentliyi dönüştürmeye başlamıştır. Nüfus arttıkça; sosyal hayat, eğitim, istihdam vb. alanlarda yaşanan değişimler, kentlinin gündelik yaşam pratiklerini de etkilemiştir. Modernleşmenin gerçek anlamda yaşanması da ancak kentlinin gündelik yaşam pratiklerinin değişmesi ile mümkün olmaktadır. İnşa edilen bulvarlar ya da modern binalar, kentlinin gündelik yaşamının değişmesi için yeterli değildir (Uludağ ve Avcı, 2016).

Küreselleşmenin, kadına atfedilen rollerden biri de tüketiciliktir. Bu rolün ve algının oluşmasındaki birincil sebep medyadır. Reklamlarda tüketici olarak kadın figürünün yoğun şekilde kullanılması, bu algıyı tüm topluma empoze edilmesine sebep olmuştur. Özellikle; ev teknolojileri, gıda malzemeleri, güzellik ürünleri vb. ticari alanlarda kadın figürleri sıkça kullanılmıştır. Yoğun tüketim talebine dayalı günümüz toplumlarındaki aktif tüketicilerin gündelik pratikleri, etkileşim faaliyetleri, kullandıkları sözcükler ve görüntüye dair algıları; görsel kimlik ile karakterize edilmektedir (Lin ve Yeh, 2009: 61). Görsel kimliğin dönüştürücü yapısı, tüketiciyi ve tüketicinin gündelik yaşamını etkiler ve bu etkileşim devinimli şekilde ilerler.

Resim 4.18. Buzdolabı hakkında gazete haberi (4 Mayıs 1980- Hürriyet Gazetesi) ve Medyada buzdolabı reklamı (1972- URL-4)

Serpil Sancar (2012: 11, 12), erken cumhuriyet dönemi ile ortaya çıkan Türk modernleşmesinin, kadın ve Türk ailesi üzerinden oluşturulmaya çalışıldığını söylemektedir. Aslında 19. Yy. sonlarına doğru Osmanlı'da baş gösteren ve II. Dünya Savaşı sonucu tüm ülkeye yayılan modernleşme hareketleri, Cumhuriyet ile ideolojik ve hukuki dayanağa oturtulmuştur (Özbay, 1999). Hem Osmanlı hem de cumhuriyet döneminin modernleşme arzuları aile üzerinden yapılandırılmıştır. Türkiye'de yaşanan erken modernleşmenin ilk olarak bir ulus-devlet oluşturmakla, sonrasında ise "modern aile" modeli oluşturarak kamusal rol örneklendirmesi gerçekleştirilmiştir. 1950'lerden sonra ortaya çıkan "muhafazakâr modernleşme dönemi" ile inşa edilen "kentli orta sınıf Türk aileler" ve bu yapıyı oluşturan başrolün "modern Türk kadını" imgesi, her türlü kanal aracılığı ile yansıtılmaya çalışılmıştır (Sancar, 2012: 234, 235). Ev kadınlığı ve annelik rollerinin kentli orta sınıf Türk kadınlarının üzerine yapılandırılmaya çalışılmıştır. Güçlü ataerkil yapısına sahip geleneksel bir aileden kopmuş ve idealize edilmiş çekirdek aile yaşantısına başlayan; sosyal ve kültürel etkinliklere sahip, eski nesillere göre daha az çocuk sahibi olan ve çocuklarına en iyi eğitimi vermek isteyen kadınlar, bu rolü kabullenmek zorunda kalmışlardır. İkinci nesil kadının dönemine bakıldığında (1985-1995), orta sınıf ailelerde kadınların iş gücüne katılma oranı az olarak görülmektedir. 1985 senesi istatistiklerine göre (DİE, 1988); 12 ve üzeri kız çocuğu ve kadınların %32'si erkeklerin ise %68'i iş hayatında aktif olarak görülmektedir. Faal olmayan kadınların yaklaşık %80'i ise ev kadınıdır (Özbay, 1990: 119).

İkinci nesil kadının değişen gündelik yaşam pratiklerine bakıldığında, birinci ve üçüncü sınıf kadına göre farklılıklar görülmektedir. Bunlardan en göze çarpanı, “gün” adı verilen kadın toplantılarıdır. 1980'lerden sonra kadın toplantıları formlarını değiştirmiş; kadınlar toplantılarına göre daha istikrarlı olarak toplanan bu grupta para, altın, gümüş gibi değerli malzemeleri döndürmeye başlamışlardır (Karayığit, 2015). Çoğunlukla kentli orta sınıf kadınların boş zaman etkinliği olan ve genellikle kadınlara özgü bu toplantılar, son zamanlarda kamusal mekânlarda gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Sıklaşan alışveriş etkinlikleri, cumartesi gecesi ve pazar günü aktiviteleri ortaya çıkmıştır. Kapitalizmin rekabetçi yapısı, dolaylı yoldan mekânın dönüşümüne etki etmiştir. Esnek üretim sonucu yaşanan rekabet ortamı, küçük ölçekli üreticiye ve zanaatkarlara zarar vermiş ve kenti dönüştürmeye başlamıştır. Sermaye ve tüketici potansiyelinin meydana getirdiği yeni mekânlar, kent kullanıcılarının gündelik yaşam pratiklerini ve kenti kullanma biçimlerini değiştirmiştir. Teknolojinin insanlar üzerinde etkisini artırmaya başladığı döneme tekabül eden ikinci nesil kadın, kuşkusuz üç nesil arasında ‘tüketici’ rolünün hakkını veren nesildir.

4.4.3. Kadının kente ilişkin mekânsal pratikleri-Çorum ili

Artık bu dönemde, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik açıdan benzer yapıdaki birden çok aile bir araya gelerek tatil günlerinde aktiviteler düzenlemekteydi. Yakın illere yapılan günü birlik seyahatler, yurdun güney kısımlarında kısa süreli yaz tatilleri, piknikler, kaplıcalar ve şehir içinde bulunan aile gazinolarına eşli ve çocuklu şekilde katılım gösterilmekteydi. İkinci nesil kadın kamusal alana daha rahat çıkmaya başlamıştı. Ancak bu genellikle eşi yanında olduğu takdirde gerçekleşmekteydi. O dönem, Çorum’da eğlence mekânlarının en popüler dönemini yaşamaktaydı. Aile gazinoları, türkü barlar ve diskotekleri bir arada barındıran işletmeler bulunmaktaydı. Ancak yerel yönetimler ve tüketici taleplerinin etkisi ile bu mekânlar zamanla dönüşmüş ve düğün salonu olarak işletilmeye başlandı. İkinci nesil kadının eşi E.B. (57, Erkek, Esnaf) o dönemde popüler olan mekânlardan aile gazinoları sorulduğunda şu şekilde anlatıyor:

“Kabaca bir tarih aralığı verecek olursam; yaklaşık 1985-2005 yılları arasında Çorum’da aile gazinosu olarak işleyen üç ya da dört farklı mekân vardı. Her cumartesi akşamı aileler kararlaştırıp giderdik. Her hafta da farklı bir kadın şarkıcı olurdu. Mekânlarda araya çit gibi engeller koyarlardı. O kısım bekar erkekler içindi. Güzel ve eğlenceli zamanlardı. Ancak bu dönemde öyle bir mekân kalmadı. Bazısı kapandı, bazısı da düğün salonu olarak işletiliyor.”

Gazinolarının kapanması veya farklı mekânlara dönüştürülmesi, kamuya açık piknik alanlarının belediye yönetimine geçmesi ile bazı kısıtlamaların yaşanması gibi gelişmeler, kent olanaklarından maksimum düzeyde faydalanmak isteyen bu aileleri farklı bir mekân arayışlarına itmiştir. Bu mekânlar, çoğu ailenin ikinci bir ev olarak kullandığı, kentin dışında konumlandırılmış, yeni rekreasyon ve piknik alanları bağ evleridir. Bahçesi, terası, yüzme havuzu, spor alanları vb. bölümleri olan bu müstakil evler, günümüzde, sosyal yaşamın önemli bir parçası halindedir. Tatil günlerinde ailece gidilen piknik alanlarının ya da misafir ağırlanan mekânların yerini almıştır. Bu bağ evleri aynı zamanda hobi bahçeleri olarak da kullanılmaktadır. Bağ evlerinde de kentin mahallelerinde olduğu gibi benzer sosyo-kültürel yapıya sahip aileler, aynı alanlara kümelenmiştir. İkinci nesil kadın, bağ evini, çok sık kullanılmayan ancak kendisi ve ailesi için kentin yorgunluğundan kaçmayı sağlayan bir mekân olarak nitelendirmektedir.

Bu nesilde, komşuluk ilişkileri birinci nesle göre zayıf, üçüncü nesle göre ise daha kuvvetlidir. İlk apartman hayatına adım atıldığında evlerde başlayan altın günleri ve sıralı ev ziyaretleri, zamanla yerini kamusal mekânlarda yapılan aktivitelere bırakmıştır. Benzer sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik konuma sahip olan kadınlar birlikte kaplıcalara, hamamlara, eğlence mekânlarına, restoranlara ve parklara gitmeye başlamıştır. Özellikle çocukları eğitim veya evlilik gibi sebeplerden dolayı evlerinden ayrıldıktan sonra, kendilerine atfedilen “annelik” rollerinin gerektirdiği sorumlulukların kısmen de olsa azaldığı hissiyatına giren ikinci nesil kadınlar; kendilerine ayırdıkları zamanın arttığını, çünkü aile ferdi sayısında eksilme olunca da genel olarak ev içi sorumluluklarının azaldığını belirtmektedirler. Tüm bu düşüncelere rağmen, karanlık olmadan eve gelen, ev işlerini yapması gereken, mutfakta fazla vakit geçiren yine kadınlardır.

İkinci nesil kadının kent kullanım haritasının yarattığı alan, birinci nesle göre çok daha geniştir (Harita 4.8). Bazı hafta sonu tatillerinde ailesi ile beraber yakın illerden; Ankara, Samsun ve Amasya'ya seyahat ettiklerini, bazı zamanlar ise yakın yerleşimlerdeki rekreasyon alanlarında vakit değerlendirdiklerini; kentin sağladığı olanaklar neticesinde, Çorum Devlet Tiyatrosu'nda sahnelenen oyunlara ve sinemaya gittiklerini belirtmektedir. Çarşı ve semt pazarından gerçekleştirdiği alışverişleri de yalnız ya da kadın arkadaşlarıyla yapmaktaydı. Çorum'da yazın açılan fuar alanları, kentlinin yaz akşamlarını değerlendirdiği mekânlardan biriydi. İçinde satış yapılan ve bir kısmına lunapark kurulan alana genellikle

aile ile gidilirdi. Çorum’da her kesim tarafından kullanılan bu alan, zamanla dönüşmüş ve farklı amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır.

İkinci nesil kadın, yaşadığı çevrede ilk ehliyet sahibi olan kadınlardan biri olduğunu belirtmektedir. Öyle ki insanların araba kullandıklarını gördüklerinde şaşkın şekilde baktıklarını ve birbirlerine gösterdiklerini anlatır. Ancak bir süre kullandıktan sonra aktif olarak devam etmediğini, çünkü küçük bir şehirde yaşadığı için bir araca ihtiyacı olmadığını, kentte kullandığı mekânların zaten kendisine yürüme mesafesinde olduğunu belirtmektedir. Araca ihtiyaç duyulan uzaklıklara zaten eşiyile gittiğini söylemektedir. Bu nesilde, birinci nesilden farklı olarak ailece yapılan etkinlikler öne çıkmaktadır. Birinci nesilde erkeklerin boş zamanlarını kahvehane gibi mekânlarda değerlendirmeleri, bu nesilde görülmemektedir. Bunun sebeplerinin arasında; değişen üretim ilişkileri ve sosyo-kültürel yapı bulunmaktadır.

İkinci nesil kadına geleneksel ve kırsaldan kalma ritüellere devam edip etmediği sorulduğunda; yapılan cemlere çok nadir şekilde katıldıklarını, yakınlarının adak adama (kurban kesme) etkinliklerine gittiklerini, eşinin köyünü sıklıkla ziyaret ettiklerini, Alevi köylerinde yılda bir kez yapılan şenliklere ve geleneksel düğünlere katıldıklarını belirtmektedir. Düğünlerde geleneksel ritüellerin devam ettiğini, düğünlerin öncesinde ise düğün sahibi yakın bir arkadaş veya akrabası ise kadınların bir araya toplanarak düğün sahibine yardım ettiklerini söylemektedir. Tüm bunların dışında akrabalık-köylülük bağlarına önem veren ikinci nesil kadın ve ailesi, Alevi ve köy derneklerinde aktif olduklarını; cenaze, bebek görme, hasta ziyareti gibi sosyal birliktelik buluşmalarına katılmaya özen gösterdiklerini belirtir. Bu dönemde, birinci nesle istinaden akrabalar ve komşular dışında arkadaşlık ilişkileri gelişmiştir. Farklı mezheplere mensup insanlarla ilişkiler kurulmuş ve birinci neslin yaşadığı soğuk dönemin etkisinden ve katı şartlarından çıkmıştır. İkinci nesil kadın, diğer nesillerden farklı olarak yerel siyasette aktiftir.

“O dönemlerde, yakın çevreden tanıdıklarımızın aday olduğu az seçmenli sol partilerden birinde aktif olarak görev yapıyorduk. Arkadaşlarımızın partiye üye olması ve partinin kadın üye sayısının çok olması bizi motive ediyordu.”

İkinci nesil kadının kentsel mekânsal pratikleri, kentin sağladığı olanaklar neticesinde kısıtlanmıştır. Kullanılan kentsel mekânlarda bu nesle özgü öne çıkan alanlar; eğlence mekânları ve yeşil alanlardır. Ayrıca kentsel etkinliklerini ağırlıklı olarak ailesi ile gerçekleştirmesi ve genellikle aynı ideolojik görüşte olduğu kentli insanlar ile ortak

mekânlarda bulunmayı tercih etmeleri de kent ve dönem bazında dikkat edilecek hususlardan biridir.

4.5. Üçüncü Nesil Kadının Kente İlişkin Mekânsal Pratikleri (2010-2020)

Medya teorisyeni Marshall McLuhan'ın "global köy" terimi, insanların uzay ve zamanın etkilerini neredeyse tamamen ortadan kaldıran teknolojilerle nasıl donatıldığından ve birbirine bağlandığından bahsetmiştir (Gibson ve Murray, 2012: 313). Teknolojik gelişmelerin hızla artması, gelişmiş kitle iletişim ve ulaşım araçları ülkeler arasındaki mesafelerin kısalması hem ev hem kent hem de küresel bazda kadının gündelik yaşam aktivitesini, cinsiyet rollerini ve konumunu değiştirmiştir. İş, eğitim ve geniş olanak yelpazesinden faydalanmak için metropolde ikamet etmeyi tercih eden üçüncü nesil kadın, büyürken tanışmış olduğu postmodern dünyada yeni tüketim alışkanlıklarına sahip olarak yetişmiştir. Çok katlı alışveriş merkezlerini kullanmakta, spor salonlarında vakit geçirmekte, boş vakitlerinde hobi olarak sanat atölyelerine ve diğer etkinliklere katılmaktadır. Bunların yanı sıra dışarıda hazır yemek tüketim alışkanlığı vardır. Bütün bu iletişim ve tüketim hızı ve çeşitliliği bu nesle çok farklı deneyimler ve fırsatlar sunmakta ve onu diğer nesillerin kente ilişkin yaşam pratiklerinden keskin biçimde ayırmaktadır. Bu fark hem yaşam biçimine hem de düşünce tarzına etki eder.

Bu nesilde, geleneksel ilişki biçimlerinden bir sıyrılma görülse de "cinsiyetlemiş mekânlar"ın varlığı devam etmektedir. Üçüncü nesil kadının; yüksek öğrenim durumuna sahip olma, iş hayatında aktif olma, yalnız yapılan yurtdışı seyahatleri, nadir de olsa gece kamusal alanda bulunma vb. durumları da bu farklılıkları destekleyen nitelikte durumlardır. Üçüncü nesil kadın, birinci ve ikinci nesil kadına göre daha yüksek alım gücüne ve refah seviyesine, entelektüel kapasiteye sahiptir. İş hayatındaki aktivitesi, seyahat sıklığı ve kamusal alandaki etkinlikleri onun mekânsal haritasını oldukça dinamik ve değişken yapmıştır. Üçüncü nesil kadın kent mekânını daha aktif olarak kullanma potansiyeline sahiptir. Küreselleşmenin meydana getirdiği teknolojik gelişmelerin artması, kitlesel iletişim araçlarının yaygınlaşması sonucu mekânı katetmek için harcanan zaman kullanım biçimi değişmektedir. Bu durum, üçüncü nesil kadının kitlesel iletişim araçlarına ulaşma kolaylığından ötürü daha etkindir. Üçüncü nesil kadın, ev mekânında daha az vakit geçirmekte ve kamusal mekânda daha çok var olmaktadır. Güvenliği sağlanan, yüzme havuzu, spor merkezi vb. sosyal aktivite alanları barındıran konut alanlarını tercih etmektedir.

“Evliyim, İzmir’de ikamet ediyorum. Fırsat buldukça da yurtiçi ve yurtdışı seyahatlerde bulunabiliyorum. Bazen eşimle, bazen arkadaşlarımla ya da yalnız. Bu kesinlikle annemin ya da anneannemin benim yaşımdayken yapabilecekleri şeyler değildi. Bunların farkındayım.” (D.B.K., 31, Kadın).

Kadın hakları savunuşu ve feminist görüş en yoğun olarak bu nesil kadında görülmektedir. Akademik anlamda kadın çalışmaları etkin olmaya başlamıştır. Özellikle kadının kent mekânındaki durumu, üçüncü nesil kadının araştırma alanındadır.

4.5.1. Küreselleşme ve ağ toplumunun gündelik yaşama yansıması

Giddens (1990: 64) küreselleşmeyi; yerel olayların, millerce uzakta meydana gelen olaylar ile bağlanması ve sosyal ilişkilerin dünya çapında yoğunlaşması olarak tanımlamaktadır. 21. Yüzyıla gelindiğinde, teknolojinin günden güne gelişmesi, insanların yaşamlarını ve kentsel organizasyonların işleyişini, fiziksel ve idari sınırlardan bağımsızlaştırmaktadır. İnsan organizasyonları, tüm kıtalara hatta Dünya’ya yayılmadan da geniş bir üretim, tüketim ve iletişim skalasına sahiptir. Kentler, insan etkileşimlerini sağlar. Sanayi öncesi dönemde yüksek yoğunluklu kent kullanımı söz konusudur. O dönemde mevcut ulaşım ve iletişim teknolojileri, belirli bir mesafenin üstesinden gelmek için çok zaman almakta, kent içi insan etkileşimleri için de yürüme mesafelerini aşmak gerektirmekte idi. Ancak günümüzdeki kent teknolojileri, zaman sınırlamalarını asgariye indirerek zaman kısıtlamalarının aşılmasını sağlamıştır (Graham ve Marvin, 1996: 114). Modern ulaşım teknolojilerinin tanıtılması, kent kullanıcılarının hareket alanlarını büyük ölçüde artırmıştır. Toplu taşıma araçları, özel otomobiller vb. ulaşım araçları insanların giderek daha büyük ölçekte ve daha kısa zamanda erişim sağlamasına olanak vermektedir.

Üçüncü nesil kadın tam olarak bu mekânsal ağın içindedir. Kentin olanaklarından faydalanma açısından diğer nesillere nazaran daha avantajlıdır. Küresel dünyanın ve kentin olanakları, mesafelerin kısalması ile, kent merkezine inemeyen büyükanneden; kentler arası yolculuk yapan toruna evrilmiştir. Nitekim bu teknolojik gelişmelerin ve ağların aynı zamanda sosyal bir kopukluk sağladığı yadsınamaz. Kamusal mekân kullanımını değiştiren teknolojik gelişmeler, özel mekân kullanımlarını da etkilemektedir. Evlerde bulunan televizyonların teknolojik güncellenmesi bile kamusal mekân kullanımına ihtiyacı kaldırmıştır. Örneğin; insanlar dizi platformlarının sağladığı konfordan veya ekonomik avantajından dolayı sinemaya gitmeyi tercih etmemekte, internetten alışveriş

gerçekleştirerek mağaza gezmeye ihtiyaç duymamaktadır. Son zamanlarda, zaman ve mekânsal hareket tasarrufu sağlama gayesi ile market alışverişleri bile internet üzerinden yapılmaktadır. Bu durum her ne kadar zaman tasarrufu gibi görülse de tüketim çılgınlığının geldiği aşamayı gözler önüne sermekte, kullanıcının kent mekânı ile olan ilişkisine de sınırlar getirmektedir.

4.5.2. Kadının yeni nesil güvenli (kapalı) site deneyimleri

Sanayi devrimi sonrasında geleneksel mahalle kavramının yerini modern kent mekânları almaya başlamıştır. Bu sürecin işlevi altında genellikle; siyasi, sosyal ve iktisadi sebepler yatmaktadır. Apartmanlardan sonra güvenli (kapalı) siteler de bu yeni kent mekânlarından biridir. Güvenli veya kapalı siteler, mekânsal bir kontrol merkezi olarak kullanılan özel ve kentsel kavramlardır. Sosyal dönüşümlerin beklenmedik şekilde gerçekleşmesi, güvenli sitelere küresel eğilimi sağlamıştır. Böylece yatırımcılar; güvenlik, prestij, etnik saflık ve yüksek yaşam standartlarını tüketiciye sunmaktadır. Le Goix (2003) ise kapalı sitelerin, güvenlik kaygısıyla gelişen bir pazar talebi sonucunda yerel yönetimler ve özel arazi sahiplerinin ortaklıkları ile ortaya çıkan standartlaştırılmış bir konut endüstrisi ürünü olduğunu belirtmektedir. Blakely, E. J., ve Snyder (1997: 44) ise, kapalı siteleri analiz ederken; yaşam tarzı, prestij ve güvenlik olarak üç ana kategoriyi ele alır ve bu kategorileri dört sosyal değere yansıtır. Bu değerlerden ilki olan topluluk duygusu, mahalle bağlarını koruma ve bir arada olma arzusunu yansıtır. Diğer bir değer de dışarıdan soyutlanma, ayrılma ve kendini güvenli bölgeye çekme ihtiyacına işaret eder. Özelleşme ve dahili kontrol isteğini bir başka değer olarak göstermekte ve son olarak da stabil ve istikrarlı olma arzusunu ele almaktadır. Suçun rutin olduğu bir ortamda, sosyal kutuplaşmanın artmasıyla birlikte varlıklı kesimlerin koruyucu önlemler geliştirmesinin bir sonucu olarak da değerlendirilmektedir. Bu savunma önlemlerinin bir tezahürünü de bunker mimarisinin¹⁰ büyümesi olarak gösteren Knox ve Pinch (2010: 30); kapılar, bariyerler ve duvarlar, güvenlik görevlileri, kızılötesi sensörler, panik odaları, hareket dedektörleri, polis departmanlarıyla hızlı yanıt bağlantıları ve CCTV gibi gözetim ekipmanları bu bütünün parçaları olduğunu belirtir.

¹⁰ Bunker mimarisi, Türkçe’de kullanılan bir terim olmamakla birlikte, “Bunker architecture” olarak literatürde yer alan, Knox ve Pinch (2010: 316), “Toplumsal bir kısmını dışlayacak şekilde bina tasarlanması” olarak açıklamıştır.

Türkiye’de konut alanındaki gelişmeler, 1980 sonrasında yaşanan ekonomik ve sosyal değişimler sonucunda hız kazanmıştır. Göçler sonucu kentte yaşanan imar değişimleri, konut pazarında yeni pazarlama stratejileri yaratmış ve konutları birer yatırım aracı haline getirerek tüketim döngüsüne katmıştır. Rezidanslar ve lüks konut siteleri bu gelişmeler sonucu ortaya çıkmıştır. (Görgülü ve Kaymaz Koca, 2007). Günümüzde, tüketim kültürü etkisi ile orta ve üst gelirli aileler veya bireylerin tercihleri, kent içindeki yüksek katlı bloklar ya da kent dışında yapılan villa gibi konutlar olmaktadır. Çağdaş yaşamın gerektirdiği her türlü imkana sahip, bünyesinde veya yakın çevresinde her türlü sosyal tesis, eğlence ve rekreasyon alanlarını barındıran, genellikle özel araç ile ulaşım sağlanacak mesafede, güvenli, denetimli, imar planlarına uygun ve teknolojik donanıma sahip güvenli siteler ve rezidanslar, günümüzde modern yaşam alanları olarak nitelendirilmektedir. Özellikle büyük kentlerde giderek alışıldık bir tablo haline gelen bu konut tipleri, geleneksel konut tipolojilerinde kırılma yaratarak yeni bir yerleşim algısı yaratmaktadır. Ayrıca kent içi ulaşım sistemini, tüketim mekânlarını ve kentsel dokuyu etkilemekte, kent kullanıcılarının da gündelik yaşamlarında farklılık yaratmaktadır. Güvenli sitelerde, genellikle, yeni orta sınıf olarak adlandırılan ve ekonominin neoliberal dönüşümü tarafından ortaya çıkmış kullanıcılar bulunmaktadır. Bu dönüşümün ürünü olarak kente dair beklenti ve algılarda da değişim ve farklılıklar ortaya konmuştur (Şahin, 2016). Bu farklılaşmalar hem fiziksel hem de sosyaldır. Bunun yanı sıra örgütsel mekân pratiklerinde de farklılaşma görülmektedir. Örneğin; günlük olarak dairelerin atıklarını toplayan ve ihtiyaç dahilinde siparişlerini alan apartman görevlileri yerine, sitenin girişinde dışarıdan gelen yabancıları kayıt eden güvenlikler vardır. Spor yapmak, rekreasyon alanlarını kullanmak hatta bazı sitelerde alışveriş yapmak ve kafeteryada oturmak için bile kimi zaman site dışına çıkmaya ihtiyaç duyulmaz. Bu yapılanma, modern kentliyi kamusal ve kentsel mekândan bir nebze soyutlamaktadır. Özellikle son zamanlarda, medyada sıklıkla yer alan konut satışı reklamlarında, “yeni ve modern bir yaşama adım atma” sloganı bir satış politikası olarak tüketiciye sunulmaktadır. Müşterinin, siteden dışarı çıkmasına gerek kalmadan tüm işlerini halledebileceği, böylelikle zamandan tasarruf edebileceği algısı yaratılmaktadır. Bu amaçla yapılandırılmış bu “küçük kent” birimleri, özellikle kent merkezine uzak bir yerde konumlandırılmış ise, mesafelerin yarattığı dezavantajı avantaja çevirme vaadi olarak tüketiciye sunulur.

Resim 4.19. “Yeni bir hayat” sloganı ile satışa çıkan güvenli bir sitenin reklam afişi (URL-5)

Nitekim güvenli sitelerde de sınıf kavramı karşımıza çıkar. Yeni orta sınıfın ihtiyaçlarını karşılayan “orta halli” sitelerin yanı sıra üst sınıfın ihtiyaçlarına hitap eden siteler de bulunmaktadır. Kimi zaman bir kentin minyatür konseptini baz alan siteler, ütöpik bir hayat vaadi sunmaktadır.

Üçüncü nesil kadının konut tercihi güvenli sitelerden yanadır. Bu sitelerde ilk deneyimi, yükseköğrenimi için Çorum’dan ayrıldıktan sonra, eğitim gördüğü kentte öğrenciler için inşa edilmiş güvenli sitelerde (Resim 4.20) edinmiştir. Okula olan yakın konumu ve güvenliği için tercih edilen bu yapılarda stüdyo daireler mevcuttur. Kullanıcı profili öğrencilerden oluştuğu için geleneksel apartman tipolojisinden farklı mekânsal pratikler ve farklı toplumsal ilişkiler barındırmaktadır. İç mekân çözümlmeleri de çekirdek aileler için tasarlanmış konutlardan farklıdır. Mutfak ve oturma alanının birleştiği, yatak odalarının küçüldüğü ve fonksiyonel banyoların bulunduğu bu daireler, genellikle öğrenci ve bekar kullanıcılara yönelik olarak tasarlanmaktadır. Üçüncü nesil kadın, mezun olduktan sonra Ankara’da devam eden iş hayatında ve evlilik süresi boyunca İzmir’de (Resim 4.21) konut tercihi yine bu güvenli sitelerden yana olmuştur. Çünkü bu siteler, kapitalist düzenin sağladığı mekânsal ihtiyaçlara karşılık vermekte ve modern kentliye cazip gelmektedir. Güvenli sitelerin yatırım aracı olarak görülmesi de ev sahibi olmak isteyen kentlilerin birinci tercihleri arasında bulunmaktadır.

Resim 4.20. Üçüncü nesil kadının üniversite yıllarında yaşadığı güvenli site (Karabük İli)

Resim 4.21. Üçüncü nesil kadının yaşadığı güvenli site (İzmir Aliğa İlçesi-2020)

4.5.3. Kadının kente ilişkin mekânsal pratikleri- İzmir Aliğa İlçesi

Sanayi kentini deneyimlemek, elbette ki diğer kentlerdeki kullanıcılara nazaran farklı sınırlılıklar getirmektedir. Kentin en güzel koylarının limana çevrilip kapatılması, sanayinin yarattığı hava kirliliğinden ötürü tercih edilmeyen ölü alanlar, denizin kirlenmesi sebebiyle kullanılmayan sahiller ve rüzgârın esme yönlerine karşı gündelik değişen rotalar sanayi kentinde ikamet edenlerin çok iyi bildiği ortak sorunların başında gelmektedir. Ayrıca iş için farklı kentlerden gelen insanların ikamet ettiği mahalleleri, her ne kadar çok kültürlü ve zengin bir toplum oluşturduğu düşünülse de aidiyetsizlik hissi, sosyal-kültürel alanların ve etkinliklerin yetersizliği toplumsal etkileşimin önünde engel oluşturmaktadır. Kentte

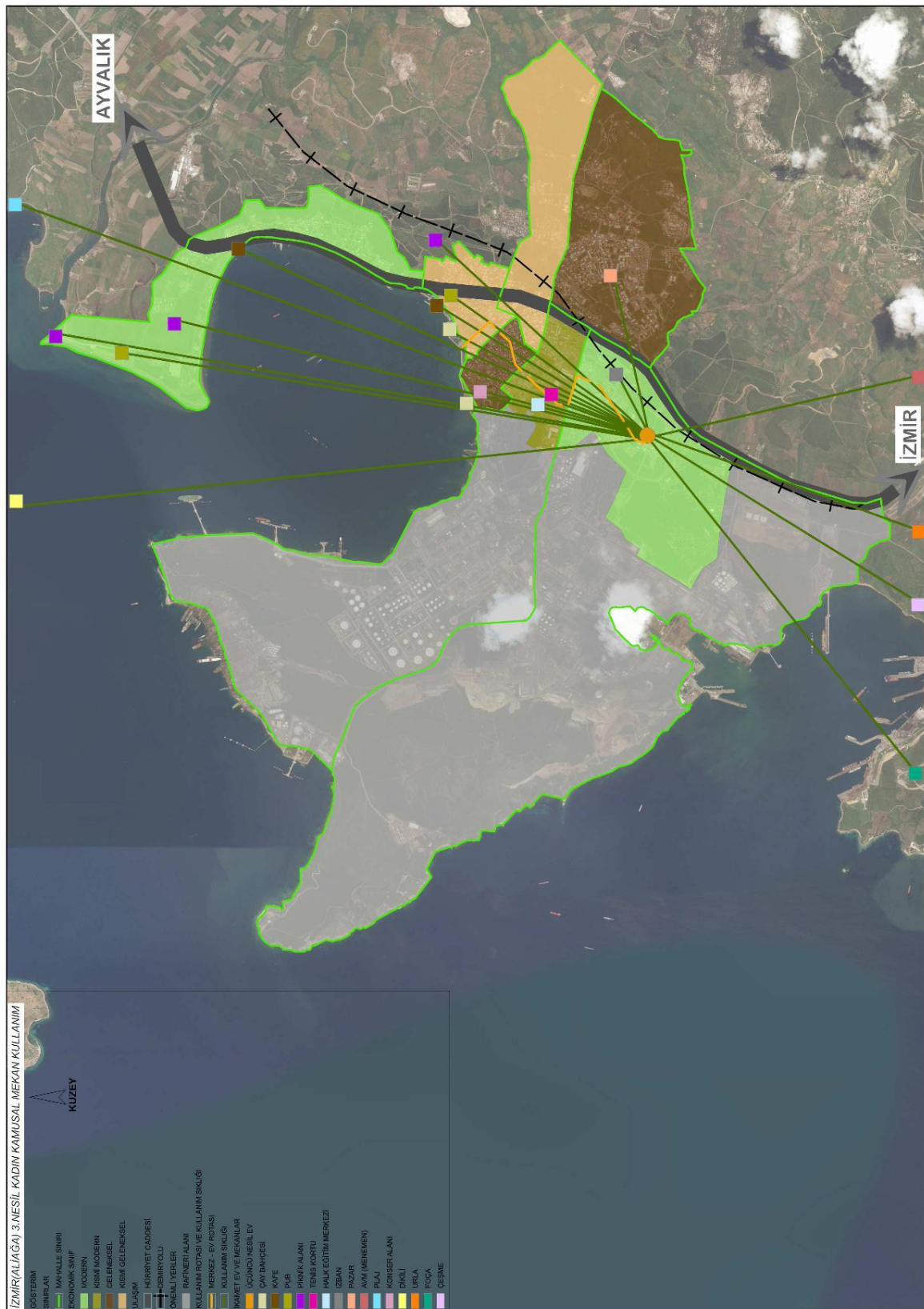
alışan bekar erkek nüfusunun yoğunlukta olması, kadın kullanıcılar açısından mekânsal hareketleri kısıtlayan bir başka sebeptir.

“Bazı günler o kadar yoğun bir gaz kokusu oluyor ki Aliağa’da, camları bile açamıyorum. O günlerde yürüyüş ya da alışveriş yapacaksam başka bir güne erteliyorum. Ne yazık ki günlük işlerim hava durumuna göre değişiyor...” (D. B. K., 31, Mimar)

Üçüncü nesil kadının iş arkadaşlarından olan E. H ‘ün (34, İnsan Kaynakları Uzmanı) ise Aliağa’da yaşam hakkında fikri sorulduğunda:

“Ben İzmir’de okudum ve üniversiteden mezun olalı buradayım. Ancak burası hiç İzmir gibi değil. Merkeze indiğimde kendimi rahat hissedemiyorum. Bir an önce eve gelmek istiyorum. İyi ki konumu güzel yerleşimlere yakın. En azından oralara kaçma fırsatımız oluyor”.

Üçüncü nesil kadın, çalışma başında modern olarak nitelendirilen ve yeni yapılanmaya başlayan Siteler mahallesinde ikamet etmektedir. Siteler mahallesinde bulunan sitelerde genellikle Tüprař ve Petkim Rafinelerinde alışan beyaz yakalıları ve çekirdek aileler ikamet etmektedir.

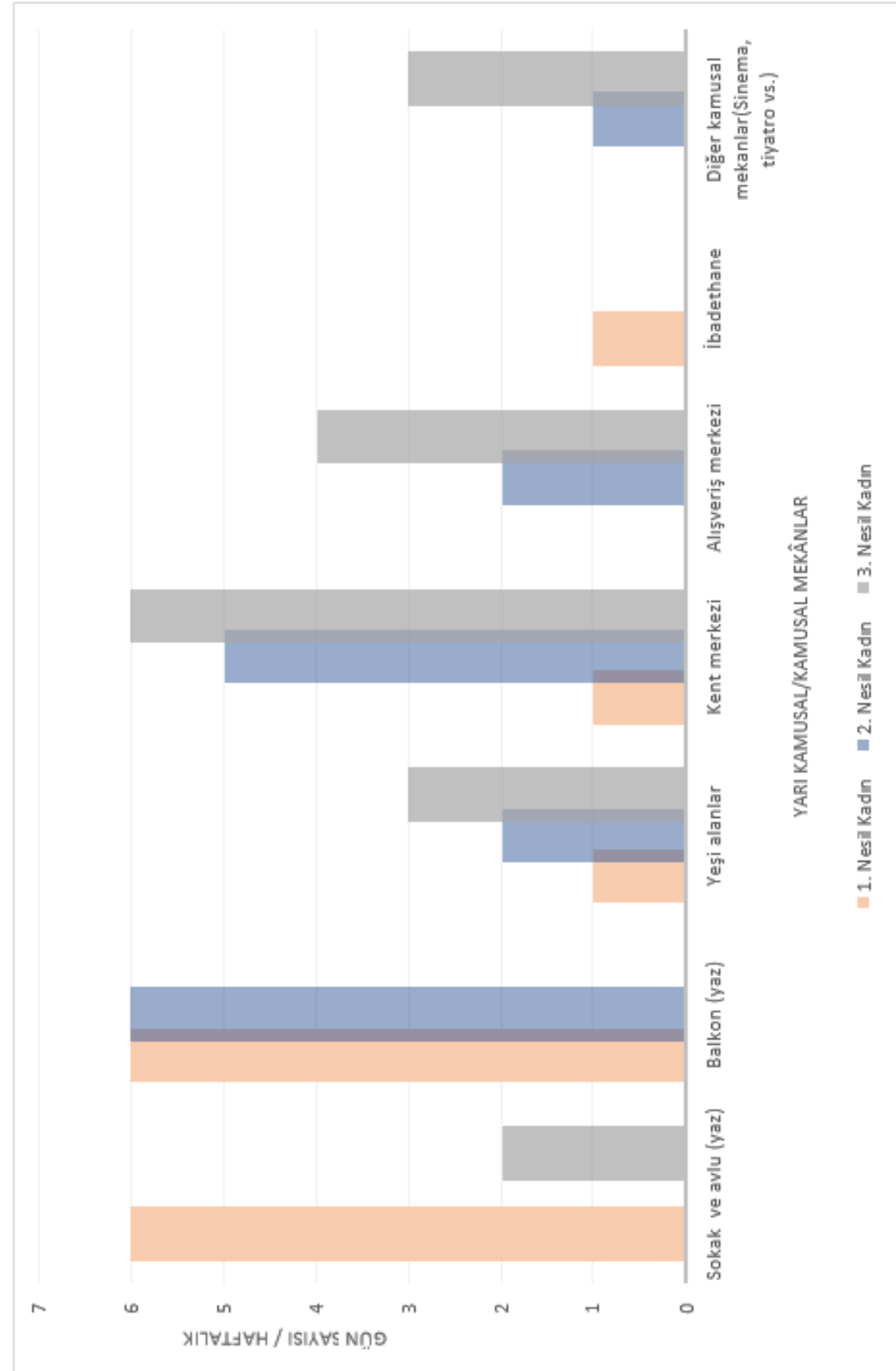

Üçüncü nesil kadının mekânsal haritasında, diğer nesildeki kadınlara göre daha çok hareketlilik ve evden uzaklaşma görülmektedir. İlçenin büyük bir kısmı endüstri alanlarına ayrılması ve bazı yeşil alanların da bu alanların içinde kalması, için kent içinde kullanılabileceği alanların azalmasına sebep olmuştur. İlçede denize girebileceği ve yeşil alan kullanımı gerçekleştirebileceği kamusal mekânlar bulunmaktadır. Bunların yanı sıra ilçe içinde gidebileceği kafeterya, restoran, çay bahçesi ve bar sayısı azdır. Bu nedenle boş zamanlarında daha çok yakın çevrede konumlanmış turistik yerleşimleri tercih etmektedir (Foça, Dikili, Çeşme, Ayvalık vs.). Sosyal aktivite açısından ilçede bulunan halk eğitim merkezi ve tenis kortundan faydalanmakta, gıda alışverişlerini ise semt pazarı ve evine yakın süpermarketlerden gerçekleştirmektedir. İlçeye en yakın alışveriş merkezi Menemen’de bulunmakta; ancak mağaza ve ürün çeşitliliği açısından Karşıyaka, Bornova gibi semtlerde bulunan alışveriş merkezlerini daha çok tercih etmektedir. İki farklı trekking kulübüne üyedir ve eşi ile beraber tatil günlerinde kulüp etkinliklerine katılmaktadır. Arkadaş buluşmalarının ve sosyal etkinliklerin genellikle İzmir’in popüler semtlerinde gerçekleştiğini, bu nedenle tercihlerini orada bulunan mekânlarda gerçekleştirdiğini belirtir. Ulaşımı kimi zaman özel araç veya İzban ile sağlamaktadır.

“Eşim bana ev işlerinde yardım ediyor ancak ne kadar bu konuda yüksek duyarlılıkta olduğumuzu düşünsek de bilinçaltımıza yerleşmiş olan geleneksel iş ayrımının su yüzüne çıktığı çok oluyor. Her ne kadar ev içinde iç paylaşımı yapsak da kendimi hep mutfakta buluyorum! Bu durumu özellikle eşimin vardiyasının seyrekleştiği pandemi döneminde daha yoğun olarak hissettim.” (D.B.K., Kadın, 30).

4.6. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Üç nesil kadının kentsel ve kamusal mekân kullanımlarındaki farklılıklarını daha net görebilmek ve karşılaştırma yapabilmek için, üç ana aktöre yöneltilen sorulardan yola çıkılmış ve renklendirmeli bir kullanım grafiği oluşturulmuştur. Haftanın yedi günü baz alınarak oluşturulan grafikte; sokak ve avlu, balkon, yeşil alan, kent merkezi, alışveriş merkezi, ibadethane ve diğer kamusal mekân kullanım/ziyaret sıklığı gün bazında değerlendirilmiştir. Karşılaştırmanın daha ayırt edici olabilmesi için, çalışma kapsamında baz alınan tarihler, yani kadınların kentte bulundukları ve medeni durumlarının evli olduğu zaman dilimi ele alınmıştır.

Şekil 4.1. Kadınların karşılaştırılmalı kamusal mekân kullanım grafiği

Sokak ve avlu kullanımı: Birinci nesil kadın için yaz aylarında (veya sıcak geçen bahar aylarında), pazar günleri hariç haftanın diğer günlerinde, eşi işten gelene kadar sokak ve avlu kullanımı söz konusudur. Pazar günleri mahalledeki erkeklerin, evlerinin balkonlarında vakit geçirmelerinden ve balkonların ortak sokağa bakıyor olmasından dolayı kadınlar, gündelik işlerini pazar günleri askıya alırlar. Birinci nesil kadın, bazı zamanlar oğlunun ailesi ile bahçelerinde bulunan ortak avluda yemek yediklerini veya geliniyle bazı işleri burada yaptıklarını belirtir. İkinci nesil kadında ise sokak ve avlu kullanımı söz konusu değildir. O dönem ikamet ettiği apartmana ait bir bahçe veya kamelya olmadığı için apartman girişinde bulunan avluda çocukları oynarken sohbet etmek için birbirilerini ziyaret eden kadınlar, eşleri işten dönmeden en az birkaç saat önce hazırlık yapmak için dağılır. Güvenlikli bir sitede yaşayan üçüncü nesil kadın ise, sıcak aylarda haftada bir ya da iki akşam, sitenin ortasında bulunan açık havuzun kenarında arkadaşları ile geç saatlere kadar vakit geçirdiğini, bazı zamanlar site yönetiminin konser vb. etkinlikler gerçekleştirdiğini belirtir. Birinci nesil, iş ve etkileşim ağırlıklı sokak ve avluyu en aktif kullanan; ikinci nesil ise fiziki şartlardan ötürü sokak, bahçe veya avlu kullanımını neredeyse hiç gerçekleştiremeyen kadındır. Üçüncü nesil ise ikinci neslin aksine site yerleşiminin fiziki şartlarından ötürü ortak bahçe alanını kullanabilmektedir. İkinci nesil kadın, bu durumun komşuluk-mahalle ilişkilerini etkilemediğini belirtir.

Balkon kullanımı: Birinci nesil kadın, haftanın nerdeyse her günü balkon kullandığını; özellikle yaz aylarında, akşam yemeğinden sonra eşi ile balkonda çay içtiklerini ve muhabbet ettiklerini belirtir. İkinci nesil kadın ise, pazar günleri ailece il merkezi dışındaki yeşil bir alanda (mesire yerleri veya bağ evleri) piknik yapmaya gittiklerinden dolayı, yaz aylarında haftanın geriye kalan tüm günlerinde gündüz balkon kullanır. Üçüncü nesil kadın için ise balkon kullanımı söz konusu değildir. Gündüzleri evde olmadığını, akşamları ise evde olduğu süre zarfında bilgisayar kullanarak veya televizyon izleyerek daha verimli vakit geçirdiğini söyler. Ayrıca yaşadığı ilçede bulunan rafinerilere yakın bir sitede oturmasının sağlık konusunda endişe hissetmesine sebep olduğunu ve bu durumun da balkon kullanımına karşı isteğini tamamen azalttığını belirtir. Ev ile sokak arasında bir bağlayıcı mekân görevi gören balkon kullanımının üçüncü nesil kadın için geçerli olmaması, sokak ile olan ilişkisini diğer nesillere nazaran daha zayıf kılmakta, mahalle aidiyetini hissetmemesine ve mahalledeki sosyal ilişkilerden de uzaklaşmasına sebep olmaktadır.

Yeşil alan kullanımı: Birinci nesil kadın, o dönemde yaşadığı mahallede ve çevresinde herhangi bir park olmadığını, bu nedenle yeşil alan kullanımı için kent çeperinde, yapılanmanın olmadığı yerlerdeki sahipsiz meyve bahçelerinin bulunduğu düzlük arazide ailesi veya komşuları ile birlikte piknik yaptıklarını belirtmektedir. O bölgede, çeşmenin bulunması da bu etkinlik için avantajdır. İkinci nesil kadının o döneminde yeşil alan kullanımı ise birinci nesle göre daha fazla, ikinci nesle göre azdır. Günümüzde günlük park kullanımı gerçekleştiren ikinci nesil kadın, o zamanlarda park düzenlemelerinin bu düzeyde olmadığı için sık kullanmadığını belirtir. Üçüncü nesil kadın ise, park kullanımı gerçekleştirmemekte, yürüyüş yapacağı zamanlarda ise sahil şeridini tercih etmektedir. Ayrıca uygun havalarda kent içinde bulunan ve bir işletmeye ait mesire alanında piknik yaptıklarını belirtmektedir. Bunun dışında bazı pazar günleri üye oldukları outdoor kulübü etkinlikleri ile yakın çevrede bulunan gastronomi yolları ve doğa yürüyüşü rotalarını tercih ettiğini belirtmektedir. Üçüncü nesil kadının sanayileşme ve betonlaşmanın içine gömülmüş şekilde yaşadığını ve bu yüzden yeşil alan kullanımının kısıtlı olacağı düşünülmektedir. Ancak yeşil alan kullanım çeşitliliğinin diğer kadınlara göre fazladır. Bu çeşitlilik için; coğrafi konumun elverişliliği, zamanla gelişen kentsel düzenlemeler ve büyük kente yakın olmanın avantajlarından faydalanma gibi sebeplerle açıklanabilir.

Kent merkezine erişim: Birinci nesil kadının belirttiğine göre kent merkezine erişim düzeyi yok denecek kadar azdır. Ekonomik yetersizlik, ulaşım sorunu ve kent korkusu nedeniyle ayda sadece birkaç kez yalnız başına olmadığı zamanlarda gittiğini belirtmektedir. İkinci nesil kadın pazar günleri ailesiyle birlikte yeşil alanlara gittiği için bir hafta içinde ortalama beş gün, gündüz vakitlerinde kent merkezine indiğini söylemektedir. Alışveriş yapmasa bile hava almak ya da değişiklik olması açısından çocuklarıyla ya da komşularıyla “çarşı” dedikleri kent merkezine gitmektedir. Üçüncü nesil kadın, kent merkezini en sık kullanan nesildir. Hava rahatsız etmediği sürece yürüyüş için de olsa kent merkezine indiğini belirtmektedir.

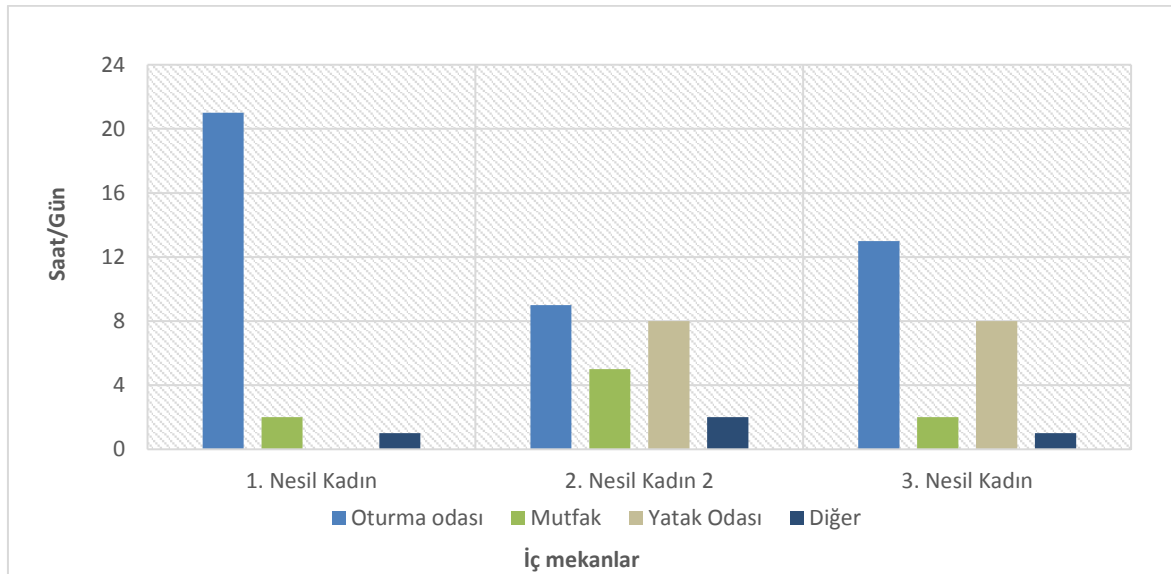
Alışveriş merkezi kullanımı: Birinci nesil kadının alışveriş merkezi kullanımı yoktur. O dönem kent merkezinde bulunan kapalı çarşıya çok nadir gittiğini belirtmektedir. İkinci nesil kadın, sadece kıyafet vb. ürünler alacağı zaman alışveriş merkezine gittiğini; üçüncü nesil kadın ise farklı amaçlarla da olsa hafta içinde yolunun sık şekilde alışveriş merkezine düştüğünü söylemektedir. Bunun en birincil sebebi, yeni nesil alışveriş merkezilerinin farklı

kollardan tüketim ihtiyaçlarını karşılayan mekânları içinde barındırması (sinema, kahveci, gurme marketler, spor salonları vs.) ile kullanıcıyı bağımlı hale getirmesidir.

İbadethane kullanımı: Birinci nesil kadın, ibadethane kullanan tek nesildir. İkinci ve üçüncü nesil kadının yok denecek kadar azdır. Üç nesil de akınlarının cenaze törenlerinde veya 7 yemeklerinde Çorum'da bulunan cem evine gitmektedirler. Ancak birinci nesil kadının da köyden kente geldikten sonra yetersiz alan ve ulaşım sorunu nedeniyle ibadetlerini yeterince gerçekleştirememiştir.

Diğer kamusal mekânların kullanımı: Birinci nesil kadının, sosyal ve sanat etkinliklerinin gerçekleştiği kamusal mekânların kullanımı söz konusu değildir. İkinci nesil kadın haftada bir sinemaya ya da tiyatroya gittiğini, üçüncü nesil kadın ise haftada üç gün farklı kamusal mekânlarda bulunduğunu belirtmektedir.

Kadınların, çalışma kapsamında ele alınan yıl aralıklarında kış aylarında iç mekân kullanımlarını sorgulamak ve karşılaştırmak amacı ile gün boyunca evde oldukları bir gün içerisinde her bir iç mekânda ortalama olarak geçirdiği sürelerin söylenmesi istenmiştir. Ev içinde aktif olarak kullandıkları üç farklı ana mekânın olduğunu belirtmişlerdir.

Şekil 4.2. Kadınların iç mekân kullanım grafiği

Birinci nesil kadın, kış aylarında oturma odasında uyuduğu, mutfakta ise soğuk olduğundan ötürü olabildiğince az vakit geçirdiği için gündelik hayatı sobanın bulunduğu oturma

odasında geçmektedir. Sobanın yemek pişirme işlevi de olduğu için ocağı nadir olarak kullanmakta, mutfakı hazırlık ve bulaşık yıkama için kullanmaktadır. Kışın yatak odasını sadece kıyafetlerini değiştirirken kullanmakta; banyo, tuvalet ve odunluk gibi mekânlarda da olabildiğince kısa vakit geçirmeye çalışmaktadır.

İkinci nesil kadın, mutfakta çok vakit geçirdiğini ve bundan hoşlandığını belirtmektedir. Hem ailesi ve hem de kızları için yazlık ve kışlık yiyecek hazırlıkları yapan kadın, birinci nesilden kalma geleneksel yiyecek rutinlerini devam ettirmektedir. Apartmana geçmesiyle birlikte yatak odasında uyumaya başlayan ikinci nesil kadın, uyumayı çok sevmediğini, ev işinden arta kalan zamanlarda televizyon karşısında el işi yaparak vakit geçirdiğini söylemektedir. Üçüncü nesil kadının çalışma ve oturma odası ortak mekân olduğu için gün içinde vaktinin çoğunu burada geçirmekte, mutfakta ve diğer mekânlarda daha az aktif olmaktadır.

5. SONUÇ

Kadınların kamusal alana katılma durumları ve toplumdaki yerlerinin analizi, farklı disiplinlerde gerçekleştirilen birçok çalışmaya konu olmuştur. Türkiye’de ise özellikle Cumhuriyet’in ilanından önceki ve sonraki dönemlerde yaşayanlar, farklı siyasi süreçlerde ayrımlara maruz kalanlar ve son zamanlarda genellikle dezavantajlı gruplara mensup olan kadınların konu olduğu çalışmalar göze çarpmaktadır. Bu nedenle, “Modern kadın, başörtülü kadın, göçmen kadın...” gibi kadınların kategorize edildiği sıfatlar sıklaşmıştır. Tüm bu sıfatlar, kadınların kentlerde görünürlüğü arttığı zaman ortaya çıkmıştır. Köy gibi küçük ve homojen yerleşim birimlerinde, kentteki yoğunluğun ve çeşitliliğin bulunmaması; ayrımcılıkların, dışlanmaların ve görünür olabilmek için mücadele gerektiren ortamların oluşmamasıdır. Kentin karmaşıklığı, yoğunluğu ve sürekli değişen yapısı; farklı deneyimlerin sahnelenmesine ev sahipliği yapar. Bu deneyimler, toplumsal çeşitliliklere göre farklılık gösterir. Kentte yaşayan kadınların kentsel deneyimleri erkeklere nazaran daha karmaşıktır. Bunun sebebi, erkeklerin, kent içinde iş gücüne yoğun katılımı sonucu kent ile daha kolay ve ılımlı ilişkiler kurabilmeleri, kimlik ve cinsiyet sorunlarını kadınlar kadar yaşamamalarıdır.

Bu tez çalışmasına konu olan kadınlar, her ne kadar aynı soydan gelmiş olsalar da kentin değişimine paralel olarak, dönemlerine göre belirli sıfatlarda nitelendirilmiş ve o sıfatları özümsemişlerdir. Ekonomik, dini, etnik, siyasi vb. toplumsal sınıflandırmalara maruz kalmış ve tüm bu sınıflandırmalardan doğan sıfatlar, kadınlara, kent içinde önüne geçilmez bariyerler inşa etmiştir. Kentin kısa bir zamanda ne denli değişim gösterdiğini ve bu değişimin kullanıcıları ne derece etkilediğini, belirli bir bağlantı üzerinden göstermek amacı ile yazılan bu tezin, çalışma aktörleri olarak kadınları baz almasının en önemli sebebi ise kadınların, kent içinde sosyal olarak dezavantajlı yurttaş grupları içinde görülmeleridir. Özellikle ülkemizde hem biyolojik açıdan hem toplumsal olarak ayrımcılığa uğrayan ve ölçek farketmeksizin her mekândan kısıtlanan (veya kendini kısıtlama ihtiyacı hisseden) kadınların; mekânsal kullanımlarını belirli dinamikler ışığında analiz etmek, sıradan görünen gündelik yaşamlarının farklı perspektiflerden değerlendirilmesini sağlayacaktır.

Üç nesil kadının kente ilişkin mekânsal pratiklerini incelediğimizde ise, karşımıza keskin farklılıklar çıkmaktadır. Köy yaşantısından koparak kente adapte olmaya çalışan kent

yoksulu ötekileştirilmiş kadının, kentte sınırlandırılmış yaşam alanı evden ve sokaktan ibaretken, nesiller arası yaklaşık 40 senelik çok yönlü değişimin ne denli etkili olduğu üçüncü neslin kentsel davranışları ile karşılaştırıldığında net olarak fark edilebilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ikinci nesil kadını, “iki nesil arası geçiş formu” olarak nitelendirmek yanlış olmaz. İkinci nesil aynı zamanda, birinci ve üçüncü nesil arasında “aktarıcı” bir rol üstlenmiştir. Bu aktarımın; ne derecede gerçekleştiği, gerçekleştirilmek istenip istenmediği ya da değişen dünya düzeninin buna ne denli izin verdiği ise çalışmada yorumlanabilecek farklı bir konudur. Yapılan derinlemesine görüşmelerde, ikinci nesil kadının bu aktarımı gönüllü olarak yapmayı pek tercih etmediği, ancak toplumsal etkileşimlerin kaçınılmaz sonucu olarak belirli kültürel kodların aktarıldığı görülmektedir. Birinci ve üçüncü nesil arasındaki farklılıklar, kentin ve sosyal yapının değişimini daha net olarak göstermektedir. Nesillere göre; sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik yapılarıdaki farklılıklar ve buna istinaden kadınların kente ulaşım güçleri, karşılaştırmalı bir dönem okuması ile net şekilde gözlemlenebilecek durumdadır. Dünyanın ve buna istinaden kentlerin bu denli hızlı gelişmesi, nesillerin gündelik yaşam pratiklerini ve kente ilişkin mekânsal deneyimleri geri dönüşümsüz olarak değiştirmektedir. Birinci nesil kadının kent mekânına erişiminde isteği dışındaki yetersizlikler mevcutken, üçüncü nesil kadının kent kullanımını yöneten etmenler çok farklı bir boyuta evrilmiştir ve çoğu zaman kendi kararı neticesinde şekillenmektedir. Şüphesiz ki bu farklılıklara bakıldığında kentin uğradığı değişimin; dönemin kent politikaları, göçmen durumunun kent dokusuna etkisi, küreselleşme etkileri, teknolojik gelişmelerin kente yansması, feminist dalgaların yarattığı küresel etki vb. sosyolojik durumlar ile direkt ya da dolaylı yoldan şekillendiği görülmektedir. Eğitim seviyesi farklılıkları, alım gücü değişkenleri, kentsel yerleşim durumu, konut farklılıkları, toplumsal kimlik ve hafıza yönetimi, mahalle baskısı, baskın ataerkil düşünce vb. etmenler kadınların gündelik yaşam ve iç-dış mekân kullanımlarında belirleyici unsurlar olmuştur. Bunların dışında; komşuluk, akrabalık ve arkadaş ilişkileri, mahalle aidiyetleri, kentsel kimlikleri ve gündelik yaşam pratikleri birbiri ile farklılık göstermektedir. Tez çalışması kapsamında; nesiller arasında artan, azalan ve değişmeyen dinamikler analiz edilerek karşılaştırılmış ve değerlendirilmiştir.

Kadınların, üçüncü nesle doğru, eğitim seviyelerinin ve ekonomik alım güçlerinin artması sonucu azalan değişkenler arasında; sahip olunan çocuk sayısı, kimlik ve mahalle aidiyeti, dini inanç ve geleneklere bağlılık, akrabalık ve komşuluk bağları gibi unsurlar sayılabilir. Artan değişkenler arasında ise; evlenme yaşı, özgüven, sosyal farkındalık, toplumsal

cinsiyete duyarlılık, özel ve kamusal alanda alınan kararlarda söz yetkisi, iş gücüne katılım olanağı, tüketim sıklığı, kentsel mekân kullanım süresi ve çeşitliliği gösterilebilir. Ayrıca özel araç kullanma yetisinin artması da kent kullanımını kolaylaştıran unsurlardan biridir. Bunların yanı sıra; küreselleşen dünya düzeni sonucu teknolojiye maruz kalma durumu, kadınların gündelik yaşamları arasındaki uçurumu belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Binek araçların gelişimi ve çeşitlenmesi, mesafeler arasındaki süreyi kısaltmış, ev teknolojileri ve internet ise gündelik işlere harcanan sürelerden tasarruf edilmesini sağlamıştır. Bu açıdan üçüncü nesil, üç nesil arasında en avantajlı olan kadındır.

Üç nesil kadının yaşantısına bakıldığında, değişmeyen dinamikler arasında; mekânsal ayrışmalar, kadının kente dair hissedilen güvensizlik ve ataerkil toplum yapısı gösterilebilir. Mekânsal ayrışmalar, daha çok birinci ve üçüncü nesil kadın döneminde görülmektedir. Ancak bu ayrışma şekilleri ve bulundukları konumlar birbirinden tamamen farklıdır. Kent yoksulu ve dışlanmış olarak kentin çeperinde kalan birinci nesil ile kendini kent merkezinde izole eden üçüncü nesil kadın; dönemlerinde yaşanan farklı dinamiklerinin etkisinde kalmışlardır. İkinci nesil, her ne kadar hayatı boyunca kentin ayrılmış bölümünde ikamet etmekte ısrarcı olsa da dışlanmış veya izole edilmiş bir yaşam alanında bulunmaması sebebi ile mekânsal ayrımcılığı en az hisseden kadındır. Kadınların yaşamlarında değişmeyen durumlardan bir diğeri ise içinde bulundukları toplumun ataerkil yapısıdır. Üçüncü nesle doğru bu yapıda iyileşmeler ve ılımlı yaklaşımlar görülmüş olsa da aile yapılanmalarında, aynı nesilden kadınların gündelik yaşam pratiklerinde ve kent kullanımlarında yaşadıkları deneyimlerde bu yapının etkileri hissedilmektedir. Kente dair hissedilen güvensizlik ve korku hissinin sebebinin temelinde ise bu yapılanma yatmaktadır. Özellikle birinci nesil için bir korkudan ziyade, yakın çevre baskısı sebebiyle ortaya çıkan bu durum, üçüncü nesil kadın döneminde daha çok kişisel tercih olarak karşımıza çıkmaktadır. Son zamanlarda artan kadın cinayetlerinin getirdiği korku ortamı ve kentsel planlamalardaki yetersizliklerin, bu tercihteki etkisi büyüktür. Özellikle akşam belirli saatlerden sonra, yalnız bir şekilde kamusal mekân kullanımının kişisel bir tercih olarak sınırlandırılması, bu korkunun en net göstergelerinden biridir.

Dini inanç ve mezhepsel aidiyette, ilk nesilden son nesle doğru azalma görülmektedir. İlk nesilde, kendisinden önceki nesillerden aktarılan Sünni karşıtlığı denebilecek seviyedeki bağlılık ve daha çok zulüm ile bağdaştırılan inanç, son nesilde yerini daha ılımlı bir bakış açısına bırakmış ve toplumsal önyargılarda azalma görülmüştür. İlk nesilde Alevi kimliğini

gizleme gereksinimi ve toplumda dışlanma yaratacağı düşüncesi, üçüncü nesle doğru kısmen de olsa terkedilmiştir. Aleviliğin etnik kökenle bir arada olması birinci nesil için psikolojik bir yük iken, ikinci nesilden itibaren bu yük ve inançsal aidiyet azalmış, Alevilik daha çok kültürel ve duygusal bir bağlılık olarak aktarılmıştır. Ayrıca Alevilik mezhebine dair bilgilerin bir sonraki nesle yeterli derecede aktarılmaması da bu aidiyeti zedeleyen unsurlardan biridir. Kırsal Alevilik-kentsel Alevilik ikiliğinin sonuçları, ilk neslin göçünden itibaren gözlemlenebilir duruma gelmiştir. Çünkü eski nesillere nazaran yeni nesilde kent hayatına geçiş ile birlikte; sözlü öğretilerden çok yazılı kaynaklardan bilgi edinilmesi, farklı toplumlarla etkileşim halinde olunması, kentsel asimilasyon ve geleneksel inançları sorgulamaya yönelten unsurların ortaya çıkması söz konusudur. Birinci neslin aksine üçüncü nesil; Aleviliği bir inanç veya yaşam tarzı olarak yorumlamadığını, daha çok kültürel ve geleneksel bir miras olarak gördüğünü belirtmektedir. Cem, muharrem orucu gibi Alevilik ibadetleri ikinci nesilde; Aleviliğe özgü olan musahiplik, kirvelik gibi ilişki kurumları ise son nesilde tamamen terkedilmiştir. Son nesilde görülen aidiyet azalmasının temel sebepleri arasında; çocukluktan itibaren eğitim hayatında maruz kalınan sosyal çevre, ikamet edilen muhit ve farklı mezhepten/kültürden insanlarla etkileşim halinde olmanın etkisi büyüktür. Ayrıca genç nesillerde Alevilik aidiyetine dair yapılan saha çalışmalarının sonuçlarında gözlemlendiği gibi bu çalışmada sonucunda da sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumun iyileşmesi ile Alevilik aidiyeti arasında ters bir orantı olduğu, eğitim seviyesinin yükselmesi ile beraber sekülerleşmenin arttığı gözlemlenmiştir. Baskın kimlik algısının ve kültürel değerlerin üçüncü nesle doğru azalmasının altında, dini ve mezhepsel aidiyet kaybında gözlemlenen benzer sebeplerin yanı sıra küreselleşmenin getirmiş olduğu insan etkileşimi neticesinde gerçekleşmiş bir asimilasyon söz konusudur. Zamanla terk edilen örf ve geleneklerin de tıpkı dinsel ve mezhepsel aidiyetteki azalmanın altında yatan sebeplerden ötürü gerçekleştiğini söylemek yanlış olmaz. Bunların yanı sıra; geleneksel ritüeller, akrabalar/hemşehriler arası toplanma ve dayanışma, bayram ziyaretleri vb. etkinliklerin de üçüncü nesle doğru kaybolduğu rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Ayrıca üçüncü nesil kadın, diğer nesillerin alevi mahallelerinde ikamet etme kaygısını taşımamakta ve heterojen yapıdaki yerleşim birimlerini tercih etmektedir.

İlk nesilden son nesle doğru azalan aidiyet biçimlenmelerinden birisi de mahalle aidiyetidir. Komşuluk ilişkileriyle doğru orantılı olan bu durum, özellikle komşuları ile birincil ilişkiler kuran birinci nesilde yoğun şekilde görülürken, yer değiştirme ile gecekondü mahallesinden apartman hayatına geçen ikinci nesil kadında ise daha küçük ölçekte yaşanmaya başlamıştır.

Komşuluk ilişkilerinin mahalleden apartman ölçeğine indirgenmesi, birinci neslin komşuluk ağlarına göre daha zayıf ancak iletişim ve kurulan bağlar açısından güçlü bir şekilde devam etmiştir. Mahalleye dair sokak, avlu, bahçe ve ek elemanların kullanımlarının artık kolay ulaşılabilir olmaması, bu aidiyeti zedeleyen etkenlerden biridir. Kent ölçeğinde bakıldığında ise yaklaşık 35 sene önce apartmana yerleşen bu kadının, sokak kullanımını ve köy pratiklerini terk ettiği ancak kent mekânı ile ilişkisini genel anlamda güçlendirmedeği, eski mahallesine yakın ve aynı mezhebe mensup insanların konakladığı mahalleyi tercih ettiği görülmektedir. Bu durum, mahalle aidiyetinin kadınlar üzerinde oluşturduğu etkinin en net göstergesidir. Komşuluk bağları, ekonomik durum, eğitim düzeyi ve tüketim alışkanlıkları gibi faktörler ile doğru orantılı olarak gerçekleşen kadınlar arası emek dayanışması durumu da yine en çok birinci nesilde görülmekte (tandırdada ekmek yapmak, sokakta halı yıkamak vs.), ikinci nesilde daha küçük ölçekli alanlarda devam etmekte (mutfakta sarma sarmak, mantı yapmak vs.) ve üçüncü nesle gelindiğinde ise kaybolmaktadır. Bu nesilde kaybolan kadınlar arası emek dayanışmasının sebepleri arasında; kadının işgücüne katılımı ile gündelik pratiklerinin değişmesi, alım gücünün artması, gündelik pratikler neticesinde tüketim alışkanlıklarının farklılık göstermesi ve zayıflayan komşuluk ilişkileri gösterilebilir. Kentsel aidiyet durumuna bakıldığında ise, mahalle aidiyetinin aksine; birinci nesilden üçüncü nesle doğru artış gözlemlenmektedir. Birinci nesil kadın, geç bir yaşta, köyden kente gerçekleşen göç sonucu; zoraki bir kentli olmuş, üzücü olayların yaşanmasından dolayı da önyargılı olduğu bu kente ait hissedememiştir. Ancak ikinci neslin daha genç bir yaşta bu deneyimi yaşamış olması birinci nesle nazaran daha avantajlı olmasını sağlamış, aynı şekilde kentte doğup büyüyen üçüncü nesil için ise ait hissetmeme durumu söz konusu olmamıştır.

Toplumsal cinsiyet ve gündelik yaşam pratikleri çerçevesinden bakıldığında; en dezavantajlı olan kadın, birinci nesildir. Kente alışmaya çalıştığı süreçte eşinin yanında olmaması sebebiyle çekirdek ailesinin tüm sorumluluklarını üstlenmek zorunda kalması ve mahalle baskısından dolayı ev çevresinden uzaklaşamaması; kent ile arasında bir bariyer oluşturmuş, gündelik yaşam pratiklerinin evinde ve yakın çevresinde gerçekleşmesine sebep olmuştur. İkinci nesil kadın da evlenmeden önce toplumsal baskılara fazlasıyla maruz kalmış ancak zamanla modernleşen aile yapısı ile birlikte kısmen de olsa bu baskılardan sıyrılmıştır. Gündelik yaşam pratikleri ev dışından çıkarak kent mekânına sığramaya başlamış ve çeşitlenmiştir. Üçüncü nesil ise toplumsal cinsiyet baskısını en az yaşayan, hissedilen ve üstüne giden kadındır. Ayrıca gündelik yaşam pratiklerini çeşitlendirme ve farklı mekânlarda gerçekleştirme imkânı daha fazla olmuştur. Tüm bunların yanı sıra

cinsiyetleşmiş mekânların ilk neslin dönemine nazaran azaldığı ve sonraki dönemlerde bazı mekânların cinsiyet açısından heterojenleşmeye gittiği görülmektedir. Birinci nesil kadının ailesinde cinsiyetleşmiş mekân kullanımı sık görülürken, üçüncü nesle doğru bu alışkanlıklar kaybolmuştur. Bu durum hem özel hem de kentsel mekânlarda gözlemlenmiştir.

Kamusal evden kente uzanan bu nesil karşılaştırmasında, kadınların içinde bulundukları şartları; kentsel mekân kullanımlarında ne derece değerlendirebildikleri analiz edilmiş, kentsel kullanım haritaları çıkarılmış ve haftalık kamusal mekân kullanımlarına dair grafik oluşturulmuştur. Netice olarak; birinci nesilden üçüncü nesle doğru kadınların ikamet ettiği evlerden kentte aktif olarak kullandıkları mekânlara doğru olan göstergelerin çeşitlendiği ve ev ile aralarındaki mesafelerin arttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca birinci nesilde ziyaret edilen mekânların genellikle kadın için kent içi mecburiyet alanları olmaları, ikinci nesilde kadının ziyaret ettiği kentsel mekânlara sosyal alanların da eklenmesi ve üçüncü nesilde ise sosyal alanların çeşitlenip kent merkezini aştığı ortaya çıkmıştır. Birinci ve ikinci nesil kadının kullandığı mecburi kentsel alanlar, genellikle kentin merkezinde konumlanmış ve bölünmüş bir kent olarak nitelendirilebilecek Çorum'da yaşayan kentlilerin ortak olarak kullandığı yerlerdir.

Kentler söz konusu iken; birinci ve ikinci nesil kadının ortak olarak deneyimlediği Çorum ilinin ve üçüncü nesil kadının evlilik sonrası deneyimlemeye başladığı İzmir Aliğa ilçesinin sosyo-mekânsal yapılanmalarının analiz edilmiş ve neticede mahalleler arası ayrışmaya dayalı bir ortak noktalarının olduğu kanısına varılmıştır. Ancak bu ayrışmaların altında yatan sebepler farklılık göstermektedir. Çorum ili analiz edilirken, çalışma kapsamında örnek verilen bölünmüş kentlerin ağırlıklı olarak bölünme sebeplerinin dini, mezhepsel veya ideolojik olduğu görülmüştür. Çorum ilinde de benzer şekilde mezhepsel bir ayrım söz konusudur. Birinci ve ikinci nesil kadının kentin azınlık kısmında yaşıyor olmaları, kent kullanımlarının belirli alanlarla kısıtlanmasına sebebiyet vermiştir. Aynı durum, Çorum ilinde yaşayan Sünni kadınlar için de geçerlidir. Üçüncü nesil kadın da yükseköğretim hayatına kadar Çorum ilini deneyimlemiş ve kendisi de bu süre zarfında kenti sınırlı şekilde kullanmıştır. Evlendikten sonra ise kendi tercihi ile geldiği, karakteristik olarak sanayi kenti özelliği gösteren, ekonomik sınıflara göre keskin ayrımların yaşandığı mahallelerin bulunduğu İzmir ili Aliğa ilçesinin de kent analizi yapılmıştır. Bu ilçede, üçüncü neslin tercihi olan güvenli (kapalı) sitelerin yoğun olarak yapıldığı ve hızlı bir şekilde de

yapılanmaya devam ettiği görülmektedir. Konum olarak turistik yerlere yakın olması ve kamusal mekânların çeşitliliği ve kent içi ulaşım ağlarının kolay ulaşılabilir olması da üçüncü nesil kadın için avantaj haline gelmiştir. Kadınların kullanım haritalarında görülen farklılıklarının altında kentsel yapılanmalardan ziyade; üçüncü nesle doğru artan ulaşım ve alım gücü, değişen sosyal-kültürel alışkanlıklar, azalan toplumsal cinsiyet eşitsizliği algısı ve sosyal çevrenin çeşitlenmesi gibi kültürel, ekonomik ve sosyolojik etmenler yatmaktadır.

Kadınların kamusal mekân kullanımlarına dair oluşturulmuş grafiklendirme ile ilgili değerlendirme yapılacak olursa; birinci nesil kadının kentsel ve kamusal mekânlardan diğer nesillere göre daha çekingen ve tüketimden uzak olduğu, üçüncü nesil kadının diğer nesillere nazaran kamusal mekânlarda en aktif kent kullanıcısı olduğu ve ikinci nesil kadının ise birinci nesil kadına istinaden daha aktif, ikinci nesil kadına istinaden de daha pasif bir kent kullanıcısı olduğu görülmektedir. Ancak bu grafikte dikkat edilmesi gereken bir husus, değerlendirmelerin her kadın için farklı yıllara tekabül ediyor olmasıdır. Ayrıca, üçüncü nesil kadın için farklı bir kentin mekânları ele alınmıştır. Bundan dolayı, dönem kentlerinin kamusal mekânlarındaki çeşitlilik durumu, kent içi ulaşım ağındaki farklılıklar/eksiklikler ve kent nüfusu gibi değişkenler de bu grafiklendirmeye etki eden kentsel kaynaklı etmenlerdir.

Çalışmada, gündelik yaşam pratiklerinin bir göstergesi olduğu düşünülen iç mekân kullanımları da analiz edilmiştir. İç mekân kullanımlarının karşılaştırmasına bakıldığında, üç neslin vakit geçirdikleri ve ev içi emek harcadıkları iç mekânların ve geçirilen sürelerin farklılıkları göze çarpmaktadır. Ayrıca konut tipolojilerinin kendi dönemlerine ve ekonomik durumlarına göre değişiklik göstermesi, ev içi sorumluluklar ve aile içi cinsiyet tabanlı rollerin dağılımı da iç mekân kullanımlarındaki farklılıkların altında yatan sebeplerdir. Gecekonuda yaşayan birinci nesil kadının, kış aylarında evde olduğu süre zarfında, uyumak dahil gündelik işlerini sobanın bulunduğu odada gerçekleştirmesi ve mecbur kalmadıkça evin diğer odalarını kullanmaması dikkat çekmektedir. İkinci nesle bakıldığında ise ısıtma sistemi problemi olmayan ve ölçek olarak çok daha büyük olan evde; birinci nesle göre daha rahat hareket edebilmesi, aile bireylerinin özel odalarının bulunması sayesinde daha özgür alanlara sahip olması sebebiyle ev içi kullanımlarını daha konforlu gerçekleştirebildiği görülmektedir. Ev içi üretimde harcanan vakit, birinci nesle oranla daha az, üçüncü nesle göre ise daha fazladır. Ev teknolojileri sayesinde uğraştırıcı işlere harcanan emek ve vakit azalmış, eski tüketim alışkanlıkları ve hobilerin bir kısmı terkedilmiş ve bu sayede

dinlenmeye harcanan vakit artmıştır. Üçüncü nesle bakıldığında ise, dönemin şartlarına uygun, daha küçük ve pratik şekilde tasarlanmış dairelerde, evde olduğu süre zarfında genellikle oturma odasında vakit geçirilmekte, uyku dışında mutfakta ve diğer alanlarda harcanan sürenin azaldığı görülmektedir. Geleneksel tüketim alışkanlıkları bu nesilde neredeyse tamamen terkedilmiştir. Mutfak gündelik yemek pişirme alanıdır ancak uzun vadede yazlık/kışlık yemek hazırlıkları gerçekleşmemektedir. Halı yıkama, yün dövme, lif yapma gibi etkinlikler bu nesilde görülmemektedir. Ebeveyn banyosu, giyinme odası ve kış bahçesi gibi ek elemanların bulunması ise ev içi özgürlük, konfor ve pratiklik açısından diğer nesillere nazaran daha avantajlı olduğunu göstermektedir.

Çalışmaya genel olarak bakıldığında; birinci nesil kadının ele alındığı dönem içerisinde kentle bir bağ kuramadığı, kendisine kentin kıyısında bir gecekondu da dar bir alan yarattığı ve bu alanda köy pratiklerini sürdürmeye çalıştığı, kentsel yapılanmanın ve olanakların yetersizliğine karşı kendisi ile aynı durumu paylaşan kadınlarla beraber mücadele ettiği belirtilmiştir. Erkek egemen aile yapısının en baskın olduğu bu nesilde; kadın ve erkeğin ev dışında birlikte herhangi bir aktivitede bulunmaması da üç nesil arasında dikkat çeken farklılıklardan biridir. İkinci nesil kadının gecekondu mahallesinden ayrılması ve aile yapısının değişmesi ile beraber kenti deneyimlemeye başlaması, hızla artan tüketim dönemine denk gelmesi de hem sosyal alışkanlıklarında hem de kentsel davranışlarında değişim yaşamasına sebep olmuştur. Üçüncü nesil kadına baktığımızda ise hızlanan küresel dünya içinde zaman-mekân kısılmasını yoğun olarak yaşayan, teknolojik gelişmelerden maksimum derecede faydalanan, küresel ve politik gelişmelerden direkt olarak etkilenen ve bunun yanında kent olanaklarına ulaşılabilirlik açısından en avantajlı olan nesildir. Toplumsal ilişkiler ve aidiyet bağları açısından diğer nesillere nazaran zayıf ancak bireysel olarak toplumsal duyarlılığa, kenti dönüştürme arzusuna ve olanağına sahip bir kadındır. Yapılan tüm değerlendirmelere bakılacak olunursa, üç nesil kadın kendi dönemlerine göre kent kullanıcısı olarak kategorize edildiğinde; birinci nesil kadın için üretici, ikinci nesil kadın için tüketici ve üçüncü nesil kadın için de kenti dönüştürücü kimliği ile tanımlamak yanlış olmaz.

Bugüne baktığımızda, birinci nesil kadın aktörünün ikinci nesil kadının ilk apartman hayatına geçiş sürecinde yakaladığı yaşam standartlarına henüz ulaşabildiği gözlemlenmektedir. Bu süreçte öncesinde yaşadığı gecekondu mahallesindeki evlerin gün geçtikçe kullanıcıları tarafından terkedildiği ve hızlı apartmanlaşma süreci ile çoğu ailenin

apartman dairelerine kiracı olarak yerleştığı bilinmektedir. Birinci nesil kadın, sosyal anlamda köklerinden hala kopamamış ve kentin heterojen yapısına karışmamıştır. Kente ilk geldiği anda konumlandığı mahalleden uzaklaşmamıştır. Aynı şekilde ikinci nesil kadınının kent davranışları ise, değişen dünya düzeni ve buna istinaden değişen kent ile birlikte gün geçtikçe üçüncü nesil kadının kent pratiklerine benzemektedir. Devamlı değişme gösteren bu mekânsal hareket, kentin, kullanıcıları ile birlikte dinamik olduğunun göstergesidir.

Tez çalışmasına bakıldığında, aynı soydan gelen seçilmiş üç kadın aktörün kentsel durumlarının karşılaştırması sonucu elde edilen analizler; aynı kentlerde yaşıyor olmasa bile, aktörler ile aynı jenerasyondan ve benzer kültürden olan başka kadınların da kentsel konumlarının ve kullanımlarının durumunu göstermektedir. Bu durum, tezin asıl çıkış noktası olmuş ve çalışma bu doğrultuda kurgulanmıştır. Türkiye, farklı kimlikleri ve yaşamları bünyesinde barındıran çok kültürlü bir ülkedir. Her kenti ve kültürü deneyimleme şansımız yoktur ancak bilgi edinebilmek için akademik çalışmalardan faydalanmak önem arz eder. Daha önce çalışılmış kentlerden farklı olarak, Çorum ve Aliğa'da yaşayan kadınların kentsel deneyimleri üzerinden; kadınların yaşam öykülerini, kent ile olan ilişkilerini ve geçen süre zarfında yaşanan değişiklikleri sebepleri ile birlikte göstermek, toplumsal farkındalık yaratmayı ve belki de bundan sonraki farklı çalışmalara esin kaynağı olmayı sağlayacaktır.

Kentler devamlı bir hareket halindedir, akışkandır. Bu değişim her geçen gün süregelmektedir. Küreselleşme ilerledikçe, ülkemizde ve tüm dünyada mekânın kullanım çeşitliliği artmakta ve değişmektedir. Tüm bu gelişmelerin yanı sıra, günümüzde mücadele edilen ataerkil kent tehditleri de kadınların mekân kullanımını sınırlamaya devam etmektedir. Kadınları, kent kullanıcısı kimlikleriyle okumaya çalışmak; o kentin yapısı, kimliği, hafızası ve tarihi hakkında fikir sahibi olmak adına önemli bir yaklaşım olacaktır. Mimarlık disiplininde ise mekân kavramının var olmasının sebebi olan insanın cinsiyet farklılıklarını baz alarak mekân erişimi ve mekân kullanım parametrelerini analiz etmek bizlere önemli veriler sunabilmektedir. Bu verileri değerlendirmek ve bu doğrultuda izleyicilerde farkındalık yaratmak, mekânların ve kentlerin kullanılabilirliği ve sürekliliği açısından toplumsal olarak önem arz etmektedir. Mekânlara ve kentlere toplumsal cinsiyet perspektifinden bakmanın yanı sıra kullanıcı profilini göz önünde bulundurarak analiz

yapmak, daha güvenilir sonuçlar elde etme ve normatif değerlendirmelerden sıyrılma imkânı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Acıl, B.B. (2018). *Antik Yunan Dönemi'nde cinsiyetlendirilmiş mekân*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Acker, J. (1989). Making gender visible, *Feminism and Sociological Theory*. (Ed. R.Wallace), London: Sage Publications. s. 65-81.
- Acun, H. (2011). *Anadolu Saat Kuleleri* (Vol. 85). Atatürk Kültür Merkezi, 32.
- Acuner, D. (2016). Canavarlaş(tırıl)an kent sokakları: Kadının kent deneyimi üzerine bir değerlendirme/Monsterized city streets: Thoughts on women's urban experience. *Fe Dergi*, 8(1), 1.
- Adaman, F., & Keyder, Ç. (2006). Türkiye'nin büyük kentlerinin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşayan yoksulluk ve sosyal dışlanma. *Tes-İş Dergisi*, 83-89.
- Agrest, D. (2002). Architecture from without: Body, logic, and sex. *Gender space architecture: An interdisciplinary introduction*. Borden, I., Penner, B., & Rendell, J. (Eds.). Routledge, London. 358, 359.
- Agnew, V. (2005). *Diaspora, memory and identity: A search for home*. University of Toronto Press, 187.
- Akbaş Arpacı, E. (2019), *Kadın bedeni, mekân ve hareket*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aktaş, G. (2017). Kadın açısından kente ilişkin mekân pratikleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 136-149.
- Akpınar, F. (2009). Sociospatial segregation and consumption profile of Ankara in the context of globalization, *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 26(1), 1-47.
- Akyol, Ö., & Polatoğlu, Ç. (2017). Kadın bedeninin değişen toplum düzenlerinde mimari tasarıma yansması, *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, sayı 10.
- Alkan, A. (1999). Toplumsal cinsiyet ve kent planlaması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54(4).
- Alkan, A. (2000). Özel alan - kamusal alan ayrımının feminist eleştirisi çerçevesinde kentsel mekân, *Kültür ve İletişim*, 3(1) Kış 2000, 71-95.
- Alkan, A. (2005). *Yerel yönetimler ve cinsiyet: kadınların kentte görünmez varlığı: Ankara araştırması*. Dipnot Yayınları.
- Alkan, A. (2012). Şehircilik Çalışmalarının Zayıf Halkası: Cinsiyet, *Nermin Abadan Unat'a Armağan – Birkaç Arpa Boyu: 21. Yy'a girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar* (der. Serpil Sancar), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, s. 343-414

- Alver, K. (2010). Mahalle: mekân ve hayatın esrarlı birlikteliği. *İDEALKENT*, 1(2), 116-139.
- Alver, K. (2011). Apartman; Yeni ev, yeni hayat (Apartment: New house, new life). *Mostar Aylık Kültür ve Aktüalite Dergisi*, 74. Sayı.
- Arendt, H. (1994). *İnsanlık Durumu*, çev. BS Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 50-77.
- Ayata, S. (1989). Toplumsal çevre olarak gecekondü ve apartman, *Toplum ve Bilim*, 46/47, 101-127.
- Ayata, A. (2011). Siyaset ve Katılım. *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları*.
- Batuk, C., Mert, R. (2017). Çatışan kutsalların ortasındaki şehir: Kudüs. *Dil Bilimleri Akademik Araştırmaları Dergisi*, sayı. 2.
- Bauman, Z. (1999). *Küreselleşme*, (Çev. Abdullah Yılmaz). Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 8.
- Baudrillard, J. (1997). Tüketim Toplumu (Çev: H. Deliceçaylı ve F. Keskin). *Ayrıntı Yayınları, İstanbul*, 47.
- Bilgili, M. (2017). Toplumsal cinsiyet, bedenin mekânsallığı ve cinsiyetçi mekânlar, *Felsefe-Yazın Dergisi*, Ekim-Kasım 23.
- Binder, T. (2005). Toplum arzuladığı belleği yaratır/Taner Akçam'ın kolektif bellek kavramı. *Virgöl Dergisi*, 85, 11-14.
- Blakely, E. J., & Snyder, M. G. (1997). *Fortress America: gated communities in the United States*. Brookings Institution Press, 44.
- Bocock, R. (1997). *Tüketim*, (Çev. İrem Kutluk). Ankara: Dost Kitabevi, 10.
- Bottlik, Z. (2017). A Divided Townscape? Ethnic Segregation in Bosnia and Herzegovina—the Mostar Case. *Sociální studia/Social Studies*, 14(1), 71-93.
- Boyacıoğlu, E. (2018). Kadın üzerinden modern konut ve Bruno Taut, *ARRADEMENTO Mimarlık*, s. 323, 68-72.
- Bruinessen, M. V. (1996). Kurds, Turks and the Alevi revival in Turkey. *Middle East Report*, 7-10.
- Bruinessen, M. V. (2001). *Kürtlük, Türklük, Alevilik: Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadelesi*, İletişim Yay., İstanbul, 49.
- Caner, G. (2015). Division and the City: Spatial Dramas of Divided Cities. *Megaron*, 10(4).
- Caner, G., & Bölen, F. (2016). Urban planning approaches in divided cities. *A| Z ITU Journal of the Faculty of Architecture*, 13(1), 139-156.

- Cantek, F. Ş., Ulutaş, Ç. Ü., & Çakmak, Ş. (2014). Evin içindeki sokak, sokağın içindeki ev: kamusal ile özel 'ara'sında kalanlar. Funda Şenol Cantek (Der.), *Kenarın Kitabı: "Ara"da Kalmak, Çeperde Yaşamak*, 'İletişim Yayıncılık, 121-159.
- Caramondani, A. (2006). NICOSIA–The last divided city in Europe. Available at www.undp-unops-nmp.org. *Heritage and human rights in divided Cyprus*, 241.
- Castells, M. (1997). *Kent, sınıf, iktidar*. (Çev. Asuman Erendil), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 28.
- Castells, M. (1983) *The city and the grassroots, a cross-cultural theory of urban social movement*, Univ. Of California Press, 103.
- Cılaç, D. (2006). *Çorum ilinde yaşayan Aleviler üzerine bir araştırma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*, Second Edition. University of California Press, Kaliforniya.
- Çakır, S. (2009). Osmanlı'da kadınların mekânı, sınırlar ve ihlaller. *Cins Cins Mekân*, 76-101.
- Çakır, H. (2016). *Yozgat kırsalında yaşayan üç nesil kadının toplumsal cinsiyet rollerindeki değişim*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çetin, İ. (2012). Kentsel ayrışma ve mekânsal kümelenme biçimleri: Neoliberalizm ve Kentsel Eşitsizlikler, *İDEALKENT*, 160-166.
- Çetin, E. (2013). *Gündelik hayat sosyolojisi. İstanbul: Rağbet Yayınları*.
- Çoban, A. (2016). Çorum'un nüfus coğrafyası özellikleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (33), 410-438.
- Da Costa Meyer, E. (1996). La Donna É Mobile: agoraphobia, women and urban space. *The sex of architecture*, 141-156.
- Day, K. (2000). The ethic of care and women's experiences of public space, *Journal of Environmental Psychology*, 103-124.
- De Certeau, M. (2008). *Gündelik hayatın keşfi-I. eylem, uygulama, üretim sanatları*. Lale Arslan Özcan (Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 54.
- Donovan, J. (2000). *Feminist theory: The intellectual traditions*. Continuum, New York, 24.
- Duncan, N. (Ed.). (2005). *BodySpace: Destabilizing geographies of gender and sexuality*. Psychology Press, 2.
- Engincan P. (2016). Küresel kent mekânları ve gündelik yaşam: 'Sanayi Kenti' olarak küreselleşen Denizli. *Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı*, 243-261.

- Erman, T. (1996). Kentteki göçmenin bakış açısından kent/köy kimliği: Niçin köylüyüz hala?, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(01).
- Erman, T. (2010). Kent çeperindeki bir ‘Devrimci’ mahalle: 1970’lerden 2000’lere mahallenin değişen anlamı ve mahalle üzerinde yaşanan çatışmalar, çekişmeler. *İDEALKENT*, 1(2), 170-195.
- Erman, T. (2014). Kentin kıyısında kadın olmak: Gecekonduyan TOKİ kentsel dönüşüm sitesine geçişte kadın deneyimleri, Funda Şenol Cantek (Der.), *Kenarın Kitabı: "Ara"da Kalmak, Çeperde Yaşamak*, ‘İletişim Yayıncılık, 89-119.
- Ersöz, A. G. (2015). Özel alan/kamusal alan dikotomisi: Kadınlığın “doğası” ve kamusal alandan dışlanmıslığı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 80-102.
- Esirgen, S. Ö. (2011). Osmanlı Devleti’nde medeni kanun tartışmaları: Mecelle mi, Fransız Medeni Kanunu mu?. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 29(29), 31-48.
- Fortin, N. M. (2005). Gender role attitudes and the labour-market outcomes of women across OECD countries. *Oxford review of Economic Policy*, 21(3), 416-438.
- Ghulyan, H. (2017). Lefebvre'nin Mekân Kuramının Yapısal ve Kavramsal Çerçevesine Dair Bir Okuma (A Reading of the Structural and Conceptual Framework of Lefebvre's Theory of Space). *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi [Journal of Modern Local Governments]*, 26(3), 1-29.
- Gibson, T., & Murray, S. J. (2012). *Global village. Encyclopedia of Media and Communication*, 313.
- Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Palo Alto, Stanford University Press, 64-76.
- Giddens, A., & Pierson, C. (1998). *Conversations with Anthony Giddens: Making sense of modernity*. Stanford University Press, 96.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji* (çev: Cemal Güzel). Kırmızı Yayınları, İstanbul, 209.
- Goffman, E., & Cezar, B. (2009). *Günlük yaşamda benliğin sunumu*. İstanbul: Metis Yayınları, 31.
- Gökçe, B. (1993). *Gecekondularda aileler arası geleneksel dayanışmanın çağdaş organizasyonlara dönüşümü*, T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, Ankara.
- Göktaş, E. (1999). Osmanlı Döneminde kahvehaneler, kiraathaneler ve bunların işlevleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11.
- Gönüllü, A. (2014). *Women's changing experiences with patriarchy during rural transformation of Turkey: A case study in a central Anatolian town Avanos*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Göregenli, M., Karakus, P., Kösten, E. Y. Ö., & Umuroglu, I. (2014). Mahalleye bağılılık düzeyinin kent kimliği ile ilişkisi içinde incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29(73), 73.
- Görgülü, Ş. T., & Kaymaz Koca, S. (2007). Türkiye’de barınma biçimlerinde yaşanan değişimler: Son dönemde yapılan tüketim odaklı konutlar. *Mimarlık*, 29-33.
- Graham, S. & Marvin, S. (1996) *Telecommunications and the City. Electronic Spaces, Urban Spaces* (London, Routledge), 114.
- Grosz, E. (2001). *Architecture from the outside: Essays on virtual and real space*. MIT press, 38.
- Grundström, K. (2005). *Gender and use of public space*. Housing Development and Management–HDM, Lund University. 1-10
- Gülersoy, E. A. (2013). Çorum merkez ilçede arazi kullanımının zamansal değişimi (1987-2011) ve çevresel etkileri. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 11(2), 169-194.
- Gürel, M. Ö. (2008). Bathroom as a modern space. *The Journal of Architecture*, 13(3), 215-233.
- Güvenç, M. (2000). Kent yoksulluğu. *Yoksulluk (Bölgesel Gelişme, Kırsal Yoksulluk, Kent Yoksulluğu), Koordinatörler: Halis Akder ve Murat Güvenç, İstanbul: TESEV yayını*, 91-93.
- Habermas, J. (2000). *Kamusal alanın yapısal dönüşümü*. (Çev. Bora, T., & Sancar, M) İletişim, 107-107-175.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi* (B. Uçar, Çev.). Ankara: Heretik, 13.
- Haralambos, M. and Holborn, M. (1995). *Sociology: Themes and perspectives*. Fourth Edition, London: Collins International, 317.
- Harvey, D. (2008). The right to the city. *The City Reader*, 6(1), 23-40.
- Harvey, D. (2002). *Sınıfsal yapı ve mekânsal farklılaşma kuramı*. Der. Ayten Alkan ve Bülent Duru, 20. Yüzyıl Kenti, 147-172.
- Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir*, Çev. M. Morali, İstanbul: Metis Yayınları, 12.
- İpek, Ö. (2008). Çorum’da antik dönem eserleri. *Coğrafyası, Tarihi, Kültürü ve Edebiyatıyla Çorum*, 210.
- İnternet: URL-1, Plaza de Mayo anneleri, <https://abuelas.org.ar/idiomas/english/history.htm>. Son Erişim Tarihi: 01.12.2019
- İnternet: URL-2, Belfast kentinin ayrışma haritası <https://abuelas.org.ar/idiomas/english/history.htm>. Son Erişim Tarihi: 13.04.2019

İnternet: URL-3, İzmir Kültür ve Turizm Müdürlüğü, URL: <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-77438/aliaga.html>, Son Erişim Tarihi: 10.02.2020

İnternet: URL-4, Medyada elektrik süpürgesi reklamı-1975 URL: <https://www.oguztopoglu.com/2013/12/siemens-elektrik-supurgesi-1975.html?sref=pi>, Son Erişim Tarihi: 12.03.2020

İnternet: URL-5, “Yeni bir hayat” sloganı ile satışa çıkan güvenli bir sitenin reklam afişi URL: <http://www.eyggrup.com/>, Son Erişim Tarihi: 26.01.2020

İnternet: Erman, T. (2004) Gecekondu Çalışmalarında 'Öteki' Olarak Gecekondu Kurguları, *European Journal of Turkish Studies*. Web: <http://journals.openedition.org/ejts/85>, Son Erişim Tarihi: 30.04.2019

İnternet: TÜİK (2019) Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri Web: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068, Son Erişim Tarihi: 02.05.2020

Jasper, S. (2020). Acoustic Ecologies: Architecture, nature, and modernist experimentation in West Berlin. *Annals of the American Association of Geographers*, 110(4), 1114-1133.

Kabadayı, M. (2017). *Hakk ve Hakikat Aşkına Yolu Yürütenler Cilt I*, İstanbul: Can Yayınları (Ali Adil Atalay), 204.

Kadılar, E. (2011). *Üç kuşak kadının cinsiyet rolleri: Ankara örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Katz, C. and Monk, J. 1993: Making connections: space, place and the life course. In Katz, C. and Monk, J., editors, *Full circles: geographies of women over the life course*, New York and London: Routledge, 264–78.

Karayığit, E. (2015). *Gendered Fields in Women's Leisure Time Experiences: The Case of “Gün” meetings in Ankara*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kaya, A. Y. (2019). *Çorum kent morfolojisi*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Kayasü, S. (2002). Kadın ve mekân etkileşimi. *Çağdaş Mimarlık Sorunları Dizisi: Mimarlık ve Kadın Kimliği*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.

Kaypak, Ş. (2014). Toplumsal cinsiyet bakış açısından kente bakmak. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 344.

Kılıçkiran, D. (2014). Kimlik ve yer/anahtar ve kilit. *Bülten*, 33, 1-7.

Kılınç, K. (2006). Toplumsal cinsiyetin mekânsal tarihini yeniden yazmak: Mimarlık ve kadın kimliği üzerine kuramsal bir çerçeve. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1, 16-23.

Knox, P. L., & Pinch, S. (2010). *Urban Social Geography: An Introduction* (6. utg.). Essex: Pearson Education Limited, 30,60.

- Korkmaz, S. A., & Allmer, A. (2013). Mekânın DNA'sı: Toplumsal cinsiyetin mekânsal kalıplarının sorgulanması. *Kadın/Woman 2000*, 14(1).
- Le Goix, R. (2003, September). Gated communities sprawl in Southern California and social segregation. In *Ponencia presentada en la Conferencia Gated Communities: Building Social Divisions or Safer Communities*.
- Lefebvre, H. (1998). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, (Çev. I. Gürbüz). İstanbul: Metis Yayınları, 87.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*, (Çev. I. Ergüden). İstanbul, Sel Yayıncılık, 46-410.
- Lico, G. R. (2001). Architecture and sexuality: the politics of gendered space. *Humanities Diliman: A Philippine Journal of Humanities*, 2(1).
- Lin, C. and J. Yeh (2009) "Comparing society's awareness of women: mediaportrayed idealized images and physical attractiveness", *Journal of Business Ethics*, 90(1), 61-79.
- Lordoğlu, C. (2018). *İstanbul'da Bekâr Kadın Olmak*. İletişim Yayınları, 165.
- Low, S. (2014). Spatializing Culture: An engaged anthropological approach to apace and place (2014). In *The People, Place, and Space Reader* (pp. 68-72). Routledge.
- Lynch, K. (2010). *Kent İmgesi*, (Çev. İrem Başaran), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 8.
- Mackenzie, S. (2002). Kentte kadınlar, Ayten Alkan, Bülent Duru (Der. ve Çev.), 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınevi, Ankara, 2002, s. 249-283
- Manzo, L. C., (2003), Beyond house and haven: Towarda revisioning of emotional relationships with places, *Journal of Environmental Psychology*, 23(1), 47-61.
- Marcuse, P. (1993). What's so new about divided cities?. *International journal of urban and regional research*, 17, 355-355.
- Marcuse, P. (1998). Reflections on Berlin: The meaning of construction and the construction of meaning. *International Journal of Urban and Regional Research*, 22(2), 331-338.
- Massey D. (1994). *Space, Place And Gender*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 179- 255.
- McDowell, L. (1983). Towards an understanding of the gender division of urban space. *Environment and planning D: Society and Space*, 1(1), 59-72.
- Mitchell, D. (1995). The end of public space? People's Park, definitions of the public, and democracy. *Annals of the association of american geographers*, 85(1), 108-133.
- Mumcu, S., & Yılmaz, S. (2016). Kentsel açık mekânlarda kadınlar: Cinsiyet rollerinin kamusal alanlarda gözlemlenmesi. *Mimarlık ve Yaşam*, 1(1), 37-52.

- Nielsen, H. B., & Rudberg, M. (2000). Gender, love and education in three generations: The way out and up. *European Journal of Women's studies*, 7(4), 423-453.
- Özaloğlu, S. (2008). The lived spatiality of Ankara (1935-1950) through the memories of its citizens. In *Power and culture: new perspectives on spatiality in European history*, Edizioni Plus-Pisa University Press, 19-43.
- Özbay, F. (1990). Kadınların ev içi ve ev dışı uğraşlarındaki değişme. *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar*, Şirin Tekeli (Der.), İletişim Yayınları, 115-140
- Özbay, F. (1996). Evler, Kadınlar ve Evkadınları. *Emine M. Komut, Habitat II Ön Konferansı. Ankara, TMMOB Mimarlar Odası*, 52-64.
- Özbay, F. (1999). Gendered space: A new look at Turkish modernisation. *Gender & History*, 11(3), 555-568.
- Özcan, Z., Bayraktar N., Görür, N. ve Tekel A. (2003), Kente dair analitik çözümleme: sokaklar, ilk yıl şehir planlama atölyesi deneyimi, *Gazi Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Ankara, sayı: 2003/2, ss.17-30.
- Özşahin, E. & Eroğlu, İ. (2019). *Aliğa Coğrafya Atlası*, Ankara: Aliğa Kent Kitaplığı, 70-78.
- Pasin, B. (2010). Türkiye’de hegemonik erkekliğin üretimi ve kamusal ritüel mekânları, *Dosya 19: Cinsiyet ve Mimarlık*, Ankara: Mimarlar Odası Ankara Şubesi, s.52-60.
- Pierce, J. (2008). Divided cities: crime and inequality in urban Brazil. *Paterson Review*, 9, 85-98.
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of environmental psychology*, 78.
- Rendell J. (2003). Introduction: ‘Gender, Space’. *Gender Space Architecture: An Interdisciplinary Introduction*. Borden, I., Penner, B., & Rendell, J. (Eds.). Routledge, London. 101, 103.
- Rendell, J. (2002). *The pursuit of pleasure: gender, space & architecture in Regency London*. Bloomsbury Publishing.
- Repo, J. (2013). The biopolitical birth of gender: Social control, Hermaphroditism, and the new sexual apparatus. *Alternatives*, 38(3), 228-244.
- Robins, K. (1996) “Interrupting Identities: Turkey/Europe”, Questions of Identity Stuart Ed.Hall, Paul du Gay, Londra, 61.
- Rossi, A., & Eisenman, P. (1982). *The architecture of the city* (p. 111). Cambridge, MA: MIT press. 130.
- Sağlam, A. İ., Öztürk, A. Ç., & Kaçar, A. D. (2019). Türkiye'de kamusal mekânın gelişimi. *ATA Planlama ve Tasarım Dergisi*, 3(1), 47-58.

- Sajdi, D. (2014). *Osmanlı Laleleri, Osmanlı Kahveleri: On Sekizinci Yüzyılda Hayat Tarzı ve Boş Vakit Eğlenceleri*. İstanbul: Koç Üniversitesi, 183-184.
- Salman, C. (2016). Sözde özgürlük ve özde eşitlik tartışmaları ışığında kentte kadın ve Alevi olmak. *Journal of Alevism-Bektashism Studies*, (14), 163-198.
- Salman, C. (2018). *Lamekândan cihana göç kimlik Alevilik*. Ankara: Dipnot 33-295.
- Sancar, S. (2012). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti: Erkekler devlet, kadınlar aile kurar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 234-235.
- Sargın, G. A. (2002). *Kamu, kent ve politika*. AG Sargın (der:). Ankara'nın kamusal yüzleri. İstanbul: İletişim, 36.
- Sargın, G. A. (2008), Yakın dönem kentleşme süreçlerine ilişkin eleştirel notlar, *Mülkiye*, cilt 32, 216, s. 45-54.
- Schüler, H. (2000). Secularism Religion of an Alliance. *Civil Society In The Grip Of Nationalism, Studies On Political Culture In Contemporary Turkey*, Ed.: By Stefanos Yerasimos, Günter Seafer, Karin Vorhoff.
- Sennett, R. (1996). *Kamusal insanın çöküşü*, Çev. Serpil Durak-Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yay., 129-32.
- Sevim, Z. (2019). *Aliğa örneğinden hareketle sanayileşme ve kentleşme sürecinde değişen aile yapısı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Stevenson, D. (2003). *Cities and urban cultures*. McGraw-Hill Education (UK), 38.
- Subaşı, N. (2003). Güvenliğin modern mekânları ve Aleviler, *Milel ve Nihal*, 1 (1), 73-89.
- Spain, D. (1992). *Gendered spaces*. Univ of North Carolina Press, 3.
- Şahin, K. (2016). *Neoliberal kentsel dönüşümün yeni mekânsal alanları olarak güvenli siteleri: İstanbul örneği üzerinden kapalı yerleşimlerin risk ve güvenlik bağlamında incelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Şener, G., Çavuşoğlu, ve İrklı (2010). Toplumsal cinsiyet ve medya, *Türkiye'de toplumsal cinsiyet tartışmaları*, Feryal Saygılıgil (Der.), İstanbul Üniversitesi, 147
- Şeni, N. (1985). Osmanlıdan Cumhuriyete Kadın. *Yapıt Toplumsal Araştırmalar*, 68 69.
- Şentürk, L. (2011). Le Corbusier Modülör'ün Bedeni. İstanbul: Altıkkırkbeş.
- Ünal, U. (2015). *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da Kadın*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü-Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Bion Matbaacılık, Yayın no: 13, 11-305.
- Tekeli, İ.,ve Erder, L. (1978). *Yerleşme yapısının uyum süreci olarak iç göçler*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdleri Merkezi, 76.

- Tekeli, İ. (2000). Gündelik yaşam üzerine düşünceler. *Mübeccel Kıray İçin Yazılar*, Bağlam, İstanbul, 342.
- Tekeli, İ., (2009). *Toplu eserler (13) Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 145-146.
- Temiz Hava Hakkı Platformu (2019). Hava Kirliliği ve Sağlık Etkileri: Kara Rapor.
- TMMOB İzmir İl Koordinasyon Kurulu (2012). Aliğa Bölge Değerlendirme Raporu, İzmir, 4.
- Tol, U. (2016). Kentsel alevilik ve alevi gençlerin kimlik arayışları. *İstanbul: Podem*.
- Torre, S., (1996). Claiming the public space: The mothers of Plaza de Mayo, *The Sex of Architecture* ed. Diana Agrest, Patricia Conway, ve Leslie Kanes Weisman, New York: Harry N. Abrams, 140-145.
- Tuncer, S. (2014). *Going public: Women's experience of everyday urban public space in Ankara across generations between 1950s and 1980s*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tuncer, S. (2015). Dışarı çıkmak: Özelden kamusala feminist bir saha hikayesi, *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(2), ss.30-58
- Tuncer, S. (2016). Kadınlar sokağa çıkınca: 1950-80 Ankara'sında kadınların gündelik kamusal mekân deneyimleri. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 269, 57-61.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2009). *Beşeri coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân*, Çantay Kitabevi, 296.
- Uçar, M. (2009). *Nerelisin, kimlerdensin?: mezhep, cemaat ve yurttaşlık arasında Çorum* (Vol. 77). Dipnot, 133.
- Uludağ, Z., & Aycı, H. (2016). Modernin güçlü sahnesi erken cumhuriyet dönemi Ankara'sında kolektif belleğin inşası ve toplumsal unutmaya Süreci. *İDEALKENT*, 7(20), 746-773.
- United Nations Children's Fund (2020), *UN Women and Plan International, A New Era for Girls: Taking Stock of 25 Years of Progress*, New York.
- Uysal, A. B. (2019). Bölünmüş Kentten Küresel Kente: Berlin, *MİMARLIK Dergisi*, 56(410). 58-63.
- Ülkü, G. K. (2018). Konutun cinsiyeti. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD)*, 3(2), 63-80.
- Vidler, A. (2000). *Warped space: art, architecture, and anxiety in modern culture*. Mit Press, 79.
- Williams, D. R., Patterson, M. E., Roggenbuck, J. W. & Watson, A. (1992). Beyond the commodity metaphor: examining emotional and symbolic attachment to place. *Leisure Sciences*, 14, 29-46.

- Willis, S. (1993). *Gündelik Hayat Kılavuzu*. Çeviri Bora, A., & Emre, A. Ayrıntı Yayınları, 38.
- World Economic Forum. (2020). *The global gender gap report*. Geneva: World Economic Forum, 9.
- Yıldırım, R. (2012). Geleneksel Alevilikten modern Aleviliğe: tarihsel bir dönüşümün ana eksenleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (62).
- Yılmaz, N. (2004). Farklılaştıran ve ayırıştıran bir mekânizma olarak kentleşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 48, 249-267.
- Yiğit, İ. (2009). Tarihe ışık tutan Çorum fotoğrafları. *Çorum Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları*, 81.
- Yüceşahin, M. M., & Tüysüz, S. (2011). Ankara Kentinde sosyo-mekânsal farklılaşmanın örüntüleri: Ampirik bir analiz (Patterns of urban socio-spatial differentiation in Ankara: An empirical analysis). *Coğrafi Bilimler Dergisi/Turkish Journal of Geographical Sciences*, 9(2), 159-188.
- Zevi, B. (1990). *Mimariyi görmeyi öğrenmek*, Çev. H.D. Divanlıoğlu, Birsen Yayınevi, İstanbul, 11.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : BAYAR KILIÇARSLAN, Demet
 T.C. : 24523583574
 Doğum tarihi ve yeri : 14.12.1989, Çorum
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 0 (553) 611 92 22
 e-mail : demetbayar89@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi / Mimarlık Ana Bilim Dalı	Devam ediyor
Lisans	Karabük Üniversitesi / Mimarlık	2014
Lisans	Anadolu Üniversitesi AÖF / Sosyoloji	2021
Lisans	Gazi Üniversitesi / Beslenme ve Diyetetik	Kayıt dondurma
Ön lisans	Anadolu Üniversitesi AÖF / Aşçılık	2017
E-rasmus	Universita Degli Studi di Sassari / Mimarlık	2013-2014
Lise	Çorum Anadolu Lisesi	2008

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2014-2015	Sinpaş GYO	Teknik Mimar
2015-2016	İzka İnşaat	Şantiye Mimarı
2016-2017	AGM Mühendislik	Ofis Mimarı

Yayınlar

Bayar Kılıçarslan, D. ve Uludağ, Z. (2019). Urban Spatial Practices of Three Generations of Women, *7th International Conference on Gender Studies; Gender, Space, Place & Culture, Conference Proceedings Book*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs, 94-106.

Yabancı Dil

İngilizce, İtalyanca

Hobiler

Gastronomi, Tenis, Doğa sporları

GAZİ GELECEKTİR..